

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DEDE KORKUT KİTABI'NIN GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN
FİİLLERİN BİRLEŞİM DEĞERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNCİLAY TOPUK

DANIŞMAN

DOÇ. DR. AHMET ŞEFİK ŞENLİK

HAZİRAN 2020

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İncilay TOPUK

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Doç. Dr. Ahmet Şefik ŞENLİK

ONAY
İMZA SAYFASI

İncilay TOPUK tarafından hazırlanan ‘Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Nüshasında Yer Alan Fiillerin Birleşim Değerleri’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Türk Dili ve Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

[Doç. Dr. Ahmet Şefik ŞENLİK]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

[Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

[Doç. Dr. Nuri SAĞLAM]

.....

Kurumu: İstanbul Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 29/ 06/ 2020

ÖN SÖZ

Oğuz dilinin önemli kaynaklarından olan Dede Korkut Kitabı'nın mevcut iki nüshasına 2018 yılında bir yenisi daha eklenmiştir. İran'ın Günbet şehrinde bulunan bu nüsha diğer nüshalarda bulunmayan bir hikaye barındırmaktadır. Bu dikkat çekici keşif, nüshanın birçok bakımdan bilimsel olarak incelenmesi gerekliliğini zaruri kılmıştır. Bu münabesetle incelememizde, yeni nüshada yer alan fiilleri, çalışmalarını geleneksel dil bilgisi yöntemlerinin ötesine taşımış olan Tesnière'in bağımlılık dil bilgisi teorisi çerçevesinde ele aldık ve fiillerin birleşim değeri sözlüğünü meydana getirdik.

Eserde birtakım farklı sentaks yapılarının bulunması dikkatimizi çekmiş ve incelemeye tâbi tutulması uygun bulunmuştur. Bu çerçevede, eserin ortaya çıktığı coğrafyayı göz önünde bulundurarak söz konusu olan bazı sentaks yapılarının üzerindeki Farsça tesirinden bahsedilmiştir. Bu noktada, Türkçe-Farsça sentaks yapılarını karşılaştırırken İran'da yaşayan Horasan Türkü arkadaşım Mohammad AFSHARNIA'ya yardımlarından dolayı müteşekkirim.

Hem lisans hem de yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgisini ve yardımını hiç esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ahmet Şefik ŞENLİK'e sonsuz desteklerinden dolayı teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca İstanbul Medeniyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı araştırma görevlileri Öznur DURGUN ve Mehmet SAVAN'a da her türlü yardımları için teşekkür ederim.

Başta babam Erol TOPUK olmak üzere, yüksek lisans tezi sürecimde yanımda oldukları gibi hayatımın her anında beni destekleyen annem ve kardeşlerime minnettarım.

İncilay TOPUK

Haziran 2020

ÖZ

DEDE KORKUT KİTABI'NIN GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN FİİLLERİN BİRLEŞİM DEĞERLERİ

Topuk, İncilay

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Şefik ŞENLİK

Haziran 2020, 194 sayfa

Birleşim değeri teorisi yani Fr. *valence* / İng. *valency*, Lucien Tesnière'in *Elements de Syntaxe Structurale* (1953) adlı kitabında “Bağımlılık” bölümü içerisinde bulunan, merkezî düğümlere ait çekirdeklerin nicelik bakımından incelenmesini temel almaktadır. Bu çalışmanın birinci bölümünde, Tesnière'in bağımlılık dil bilgisi anlayışı okuyucuya sunulmuş ve ardından Tesnière'den sonra gelişen çalışmalara değinilmiştir. İkinci bölümde, Günbet nüshasından ve bu nüsha üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Çalışmamızı oluştururken İran coğrafyasında teşekkül eden bu nüshada bazı sentaks hususiyetleri dikkatimizi çekmiş, bu doğrultuda söz konusu sentaks yapıları da konu edilmiştir. Üçüncü bölümde ise, 2018 yılında İran'da ortaya çıkan Dede Korkut Kitabı'nın Günbet nüshasında yer alan 536 fiilin (merkezî düğümün / yöneticinin) birleşim değeri sözlüğü oluşturulmuştur. Ancak eserin birleşim değeri sözlüğünü oluştururken, Tesnière'in sentaks unsurları arasındaki bağımlılık ilişkisi teorisini geliştiren G. Helbig'in kurmuş olduğu yöntem kullanılmıştır. Bu yöntem sayesinde, fiillerin eserde kullanılan anlamları alt maddeler hâlinde sunulmuş ve her anlam için ayrı birleşim değeri incelemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık Dil Bilgisi, Birleşim Değeri, Fiil, Sentaks / Söz Dizimi, Oğuz Türkçesi, Dede Korkut Kitabı, Günbet Nüshası.

ABSTRACT

THE VALENCY OF THE VERBS IN THE GONBAD MANUSCRIPT OF THE BOOK OF DEDE KORKUT

Topuk, İncilay

Master's Thesis

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Ahmet Şefik ŞENLİK

June 2020, 194 pages

Valency theory is based on a quantitative analysis of the nuclei of the central nodes which Lucien Tesnière presented in the “La Connexion / The Connection” section of his *Éléments de Syntaxe Structurale* (1953). Accordingly, the first part of this study presents the readers with Tesnière's dependency grammar theory as well as subsequent studies based on his model. The second part examines the Gonbad manuscript and studies on the manuscript in question. In the course of my research, certain syntactic considerations of the manuscript captured my attention, and given the Iranian origin of the text, the mentioned syntactic structures were also discussed. The third part contains a valency dictionary of 536 verbs (central node / government) appearing in the Gonbad manuscript of *The Book of Dede Korkut*, which was discovered in Iran in 2018. However, while creating the valency dictionary of the work in question, I drew upon the methodology established by G. Helbig, who developed the theory of dependency relationship between the syntax elements of Tesnière. Thanks to this method, I was able to present the meanings of the verbs as sub-entries and conduct a distinct valency analysis for each meaning.

Keywords: Dependency Grammar, Valency, Verb, Syntax, Oghuz Turkic, The Book of Dede Korkut, Gonbad Manuscript.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
ONAY.....	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR VE SİMGELER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
BÖLÜM 0. GİRİŞ	1
0.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	3
0.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	4
BÖLÜM 1. BAĞIMLILIK DİL BİLGİSİ VE BİRLEŞİM DEĞERİ	7
1.1. BAĞIMLILIK DİL BİLGİSİ	7
1.1.1. Bağlımlılık (<i>La Connexion, The Connexion</i>).....	10
1.1.1.1. Bağlımlılık Unsurları	10
1.1.1.1.1. Eyleyenler (<i>Actants</i>).....	10
1.1.1.1.2. İhtiyari Bilgiler (<i>Circumstants</i>).....	12
1.1.2. Bağlama (<i>La Jonction, Junction</i>).....	12
1.1.3. Aktarım (<i>La Translation, Transfer</i>).....	14
1.2. BİRLEŞİM DEĞERİ.....	15
1.2.1. Birleşim Değeri Açısından Fiiller	17
1.2.1.1. Değeri Olmayan Fiiller (<i>Avalent Verbs</i>).....	17
1.2.1.2. Tek Değerli Fiiller (<i>Monovalent Verbs</i>)	17

1.2.1.3. İki Değerli Fiiller (<i>Divalent Verbs</i>).....	18
1.2.1.4. Üç Değerli Fiiller (<i>Trivalent Verbs</i>)	18
1.2.2. Tesnière'den Sonra Birleşim Değeri.....	19
BÖLÜM 2. DEDE KORKUT KİTABI'NIN NÜSHALARI VE GÜNBET NÜSHASINDA BAZI SENTAKS HUSUSLARI	25
2.1. DEDE KORKUT KİTABI'NIN NÜSHALARI	25
2.1.1. Dresden Nüshası (<i>Kitāb-ı Dedem Korkut 'Alā Lisān-i Tā'ife-i Oğuzān</i>)	25
2.1.2. Vatikan Nüshası (<i>Hikāyet-i Oğuznāme-i Kāzan Beg ve Ğayrı</i>)	26
2.1.3. Günbet Nüshası.....	28
2.1.3.1. Günbet Nüshası Üzerine Yapılmış Çalışmalar	28
2.2. GÜNBET NÜSHASINDA BAZI SENTAKS HUSUSLARI	30
BÖLÜM 3. GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN FİİLLERİN BİRLEŞİM DEĞERLERİ	33
SONUÇ	155
KAYNAKÇA.....	157
DİZİN	161

KISALTMALAR VE SİMGELER

Alm.	Almanca
Fr.	Fransızca
Lat.	Latince
İng.	İngilizce
Tr.	Türkiye Türkçesi
Ö	Özne
İ	İsim
nomN	Nominatif Nesne
akkN	Akuzatif Ekli Nesne
datN	Datif Ekli Nesne
lokN	Lokatif Ekli Nesne
ablN	Ablatif Ekli Nesne
ensN	Enstrümantal Ekli Nesne
bkz.	Bakınız
s.	Sayfa
fiil _x	Fiilin Birleşim Değeri
d	Değişke
→	Fiile Bağımlı Olan Eyleyen(ler)
(...)	Seçimli Eyleyen
[...]	Çeşitli Sebeplerden Dolayı Sentaks Yapısında Bulunmayan Zorunlu Eyleyen

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Tesnière'in Temel Ağaç Diyagramı

Şekil 2. Tesnière'in Yükleme, Özne ve Nesne İlişkisi Diyagramı 1- *Stemma 81&82*

Şekil 3. Tesnière'in Yükleme, Özne ve Nesne İlişkisi Diyagramı 2- *Stemma 83&84*

Şekil 4. “*Alfred ve Bernard*”

Şekil 5. Tesnière'in Bağlama Örneği Diyagramı - *Stemma 258*

Şekil 6. Tesnière'in Sıralama Yöntemi ile Bağlama Örneği

Şekil 7. Tesnière'in Aktarım Teorisi

BÖLÜM 0. GİRİŞ

Millattan önce yaklaşık beşinci yüzyıldan itibaren yapılan dil çalışmaları¹, yirminci yüzyılda farklı bir boyut kazanmış ve bütün dillerdeki derin yapı- yüzey yapı düşüncesi yeni bir çerçevede dile getirilmiştir. Her dilin derin yapısının ortak olduğu fikri benimsenerek dil mekanizması üzerine çalışmalara yönelim olmuştur. Yirminci yüzyılda bütün dilleri kapsayan inceleme yöntemi arayışı Ferdinand de Saussure tarafından başlatılmıştır. Ancak Saussure’ün çalışmalarında dillerin yapısal özellikleri söz konusu olmamış, genellikle dil sistemi üzerinde durulmuştur (Bayrav 1998:34). Saussure’den sonra gelen dil bilimciler, Saussure’ün ortaya koyduğu evrensellik düşüncesi ile incelemeleri ileri safhaya taşımışlardır.

Dil çalışmalarını ileri safhaya taşıyan isimlerden N. Chomsky, dil yetisini felsefe, psikoloji gibi birçok disiplin ile bağlantı kurarak açıklamaya çalışmış ve dil bilimi çalışmaları alanını oldukça genişletmiştir. Saussure’ün kullandığı yöntemleri, insanın “dil kullanımının yaratıcı yönünü ve anlam içeriği anlatımının temelinde

¹ Yirminci yüzyıla kadar yapılan dil çalışmaları, münhasıran bir dile odaklanılarak yapılmıştır. İlk dil çalışmaları Hindistan’da başlatılmış ve Sanskritçe yazılmış eski dini metinleri anlamaya çalışan Hintliler, arkaik dili öğrenmek için dil bilgisi kurallarını geliştirmiştir. İlk dil bilgisi kitaplarından biri olarak, Pāṇini tarafından kaleme alınmış Sanskrit diline ait *Aṣṭādhyāyī* adlı dil bilgisi kitabından bahsetmek mümkündür. Pāṇini, dini metinleri tercüme ederken metnin doğruluğunu kontrol etmek amacıyla dil bilgisi kuralları tasarlamış ve teknik yöntemler geliştirmiştir. Pāṇini’den sonra Kātyāyana ve Patañjali’nin dil bilgisi çalışmaları da önemli yer tutmuştur. Geleneksel dil bilgisi çalışmaları, Antik Yunan ve Arap dünyasında dil bilginleri tarafından daha da ileri boyuta taşınmıştır. Özellikle Araplar, Arap dilini Kur’an dili olması sebebi ile kutsal görmüş ve bu kutsal dilin değişmemesi adına bütünlüğünü korumak için çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıldan sonra konuşma dilinin değiştiğinin fark edilmesi üzerine, dil bilgisi çalışmaları ‘Abū al-’Aswad al-Du’alī, el- Khalīl ve Sībawayh Arapça dil bilgisi üzerine çalışan önemli isimler tarafından daha da geliştirilmiştir (Campbell 2002: 81-82). Yirminci yüzyıla kadar dillere özgü dil bilgisi çalışmaları yapılmıştır. Özellikle Eski Yunanca için yapılan dil çalışmaları, Latincenin gramerine uygulanmıştır ve bu uygulama bütün Avrupa dillerinin gramerini oluşturmada öncülük etmiştir. Fakat Yunanca üzerinden yapılan bu dil çalışmaları, bazı Avrupa dillerinin yapısını ortaya koymakta yetersiz kalmıştır (Bayrav 1998:114).

bulunan düzenekleri açığa çıkaramaması” sebebi ile başarısız bulmuştur (Chomsky 2018: 51). Chomsky, ilk olarak 1957 yılında kendi dil kuramını öne sürmüş, fakat yıllar içerisinde kendisinin kurmuş olduğu sistemin eksiklerini fark ederek sürekli geliştirmiştir. 1981 yılında *Lectures on Government and Binding* adlı çalışmasını yayımlayarak yönetim teorisini ortaya koymuştur. Bu kurama göre, sentaks yapıları temel iki kategoriden oluşmaktadır: İsim Öbeği [NP] ve Fiil Öbeği [VP]. Her öbeğin yöneticisi / başı (*head*) bulunur ve öbeğin başı, kendisine bağlı ögeleri yönetme görevini üstlenir. Bu kuramda, alt kategorideki bir unsurun baş unsura bağımlılığından ziyade baş unsurun alt kategoriye seçme / yönetme kabiliyeti söz konusudur.

Evrensellik ilkesi doğrultusunda çalışmalar yapmış olan bir diğer isim ise Fransız dil bilimci, Lucien Tesnière’dir. Kendisinin ölümünden sonra, sentaks ile ilgili çalışmaları, 1953 yılında *Elements de Syntaxe Structurale* adlı kitabında yayımlanmıştır. Bu kitapta, birçok dili ele alarak geleneksel dil bilgisi yöntemlerinden farklı bir bakış açısı ile sentaks unsurlarının yapısal yönleri incelenmiştir. Tesnière, oluşturduğu yöntemini *stemma* olarak adlandırdığı ağaç diyagramında göstermiş ve bunun yanında, geleneksel dil bilgisinin kullandığı adlandırmaların yerine, yeni terimler üretmeyi tercih etmiştir. Yüklem için “merkezî düğüm, yönetici” (*noeuds des noeuds, government*); isim ve isim cinsinden yapılar için “eyleyen” (*actant*); zarf ve zarf cinsinden yapılar için ise “ihtiyari bilgi” (*circonstance, circumstant*) kullanmıştır. Tesnière, kurmuş olduğu sistemde yüklem en üst konumda olduğunu ve diğer tüm dil unsurlarının yönetici olarak adlandırdığı yükleme tâbi olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla, sentaks yapıları içerisinde hiyerarşik bir düzen oluşturmuş ve sentaks unsurları arasında bağımlılık ilişkisi meydana getirmiştir. Ancak ihtiyari bilgiler, isteğe bağlı olarak herhangi sentaks yapısı içerisinde bulunabildiği için eyleyenler gibi yöneticilere bağımlı şekilde ele alınmamıştır.

Tesnière, *Elements de Syntaxe Structurale* adlı kitabının “Bağımlılık” (*Connexion*) bölümü içerisinde, bizim tezimizin asıl konusu olan “Birleşim Değeri” (*valence, valency, Valenz*)² kavramına yer vermiştir. Merkezî düğümlere ait çekirdeklerin nicelik bakımından incelenmesine dayanan bu teori, her yöneticinin kendisine bağımlı olan eyleyen sayısının belli olduğunu göstermektedir. Tesnière’den sonra, birleşim değeri üzerine çalışmalar artmış ve geliştirilmiştir. Örneğin, birleşim değeri teorisyenlerinden G. Helbig ve J. Buscha, Tesnière’in kullandığı kavramları değiştirmiş ve ondan farklı olarak eyleyenleri de iki türde ele almıştır: “zorunlu eyleyen” (*obligatorische Aktanten*), “seçimli eyleyen” (*fakultative Aktanten*), “serbest bilgiler” (*freie Angaben*). Zorunlu eyleyenler, fiilin sentaks yapısı kurması için var olması gereken unsurlardır. Bu unsurlar olmadan fiiller, bir sentaks yapısı oluşturmaya çalıştığı zaman anlamsal bozukluk meydana gelmektedir. Seçimli eyleyenler, fiilin sentaks yapısı içerisinde bulunan yani muhtemel olan fakat varlığı mecburi olmayan unsurlardır. Serbest bilgiler ise, fiilin birleşim değeri ile ilgisi olmayan ve sentaks yapısında isteğe bağlı yer alan sentaktik öğelerdir (Helbig ve Buscha 1996: 66). Tesnière’den sonra birçok çalışma yapan G. Helbig, birleşim değerinin nitelik bakımından da değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederek fiillerin anlam cephelerini dikkate almıştır.

0.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Tesnière’in ortaya koyduğu sentaks unsurlarının arasındaki bağımlılık ilişkisini geliştiren Helbig’in teorisi ve oluşturduğu üç kademeli yöntem doğrultusunda, bu çalışmada Dede Korkut Kitabı’nın Dresden ve Vatikan nüshaları haricinde, 2018 yılında İran sınırlarında yer alan *Günbed-i Kāvūs*’ta, yazma koleksiyoneri Veli Muhammet Muhı tarafından bulunan Günbet nüshasında yer alan fiillerin birleşim değerleri incelenmiştir. Bunun yanında, Günbet nüshası incelemeleri sırasında fark edilen ve önceden yapılan çalışmalara da konu edilmemiş olması sebebi ile,

² Tabirinin tam karşılığı, “güç, kudret, değer, değerlilik”tir. Lat. *valentia* kelimesinden türetilmiştir. Ancak çalışmamızda, “birleşim değeri” şeklinde ifade edilecektir.

yazmada Türkçe sentaks tipolojisine uymayan ve Türkçede alışlagelmişten farklı sentaks yapıları dikkat çekmiştir. Eserin İran coğrafyasında ortaya çıkması da göz önünde bulundurularak, bazı farklı sentaks yapıları Farsçanın tesiri çerçevesinde ele alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı, sentaks incelemelerin geldiği son nokta itibariyle eseri incelemektir. Günbet nüshasının ortaya çıkması ile eserde yer alan bazı fiillerin eyleyenlerinin hem diğer nüshalara hem de Türkçeye göre farklılık gösterdiği fark edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, Günbet nüshasındaki fiiller birleşim değeri açısından incelenmiş ve esere ait bir birleşim değeri sözlüğü oluşturulmuştur.

0.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bir sentaks yapısı içerisindeki bağımlılık ilişkisi, sadece yüklemi fiil olan cümleler içerisinde olmaz. Bağımlılık, herhangi bir isim grubunda da mevcuttur. Ancak çalışmamızı sınırlandırmak adına, incelenen eserdeki fiillere bağımlı olan unsurlar ele alınmış ve böylece, fiillerin birleşim değerleri ortaya koyulmuştur. Bu inceleme esnasında, birleşim değeri çalışmalarını Tesnière'den daha öteye taşıyan G. Helbig'in yöntemi kullanılmıştır.

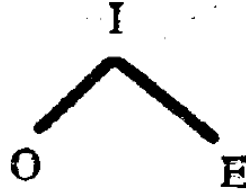
Bir fiil, anlamlarına göre farklı bölümlere (I, II, III, ...) ayrılmıştır. Söz konusu fiilin birleşim değeri, sayısal (aç- 2 gibi) olarak belirtilmiş ve anlam değışkeleri (d1, d2, d3, ...) de ifade edilmiştir. Ardırdan mevzubahis fiilin aldığı eyleyenler → işareti ile gösterilmiştir. Bu noktada Helbig gibi, seçimli eyleyenler parantez içerisinde gösterilerek zorunlu eyleyenlerden ayrılmıştır. Ayrıca Tesnière, bir fiilin “doğun hâle gelmesinin gerekli olmadığını” belirtmiş olsa da bu durum her sentaks yapısında geçerli olmadığı için, köşeli parantez içinde eksik olduğunu düşündüğümüz zorunlu eyleyenler (örneğin, [akkN] gibi) belirtilmiştir.

Günbet nüshası için Nasser Khaze Shahgoli, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabi ve Sara Behzad tarafından yayımlanan “Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım” adlı makaleden yararlanılmıştır. Fakat çevriyazıda, söz konusu makaledeki kullanımlardan farklı işaretler (/نک/ kombinasyonu için, /ng/ yerine /η/ işareti gibi) tercih edilmiştir.

BÖLÜM 1. BAĞIMLILIK DİL BİLGİSİ VE BİRLEŞİM DEĞERİ

1.1. BAĞIMLILIK DİL BİLGİSİ

Sentaks unsurları ilişkisine karşı yeni bir bakış açısı ortaya koyan Lucien Tesnière'in ölümünden sonra, 1953 yılında *Elements de Syntaxe Structurale* adlı kitabı yayımlanmıştır. Tesnière, sentaks unsurlarını yapısal açıdan incelemiş ve geleneksel dil bilgisi yöntemlerinin geçersizliğine dair birçok dil üzerinden örnekler vererek göstermiştir. Sentaks unsurlarını üç ana bölüme ayırmış ve geleneksel dil bilgisinin kullandığı adlardan farklı olarak yeni bir terminoloji oluşturma yoluna gitmiştir: Yüklem için “merkezî düğüm, yönetici” (*noeuds des noeuds, government*); isim ve isim cinsinden yapılar için “eyleyen” (*actant*); zarf ve zarf cinsinden yapılar için ise “ihtiyari bilgi” (*circumstant*) kullanmıştır. Tesnière, ele aldığı bu teorisini aynı zamanda bir ağaç diyagramı (*stemma*) oluşturarak da göstermiştir. Oluşturulan bu şekilde, fiil yani yönetici en üstte yer alırken eyleyenler sol kısımda, ihtiyari bilgiler ise sağ kısımda konumlandırılmıştır:

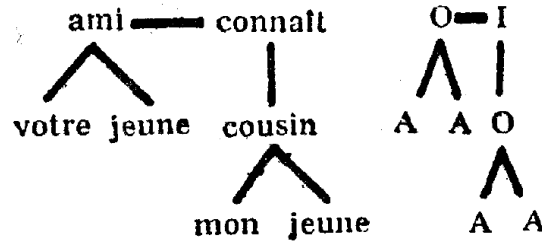
Şekil 1. Tesnière'in Temel Ağaç Diyagramı (Tesnière 1959: 65).³

Bu diyagramın sadece yüzeysel bir bağımlılığı ifade ettiğini de belirtmek gerekir. Yukarıdan aşağıya yönetim, aşağıdan yukarıya bakıldığında bağımlılık ilişkisi görülür. Bu ilişkileri sağlayabilen dört sözcük sınıfı mevcuttur: Fiil, isim, sıfat ve zarf. Fiiller sadece yönetici konumunda olabilir, yönetilemez. İsimler, sıfatların yöneticileri iken fiillerin

³ Dört sözcük sınıfı için kullanılan kısaltmalar: Fr. *Verbe* “fiil” = I; Fr. *Substantif* “isim” = O; Fr. *Adverbe* “zarf” = E; Fr. *Adjectif* “sıfat” = A.

bağımlıdır. Zarflar ise, sadece fiillerin bağımlıdır. Ayrıca Ágel & Fischer, Tesnière'in yapısal sentaks teorisinin, tipolojik ve evrensel; teorik olarak üretilebilir ve analiz edilebilir; özerk; işlevsel olduğunu belirtmiştir (Ágel ve Fischer, 2014: 226-228). Tesnière'in sentaks analizlerinin geleneksel dil bilgisinden ayrıldığı en büyük nokta, fiili baş konuma yerleştirmesidir. Yüklem eğer bir fiil ise, sentaksın yöneticisi konumundadır ve söz konusu yapının geliştiricisi olduğu için “ön koşul”⁴ olarak da nitelendirilebilir.

Tesnière'in, özneyi nesne ile eş değer konumda görmeyen ve nesneyi yüklem ile bir nevi aynı konuma getiren geleneksel dil bilgisi anlayışına tamamen karşı çıktığını ifade etmiştik. Çünkü Tesnière (2015), yüklem ile özneyi eşit zemine yerleştirmenin çok zor olduğunu, özne konumundaki bir yapının cümlenin diğer isim cinsinden oluşan yapıyla eş görüntüde olabileceğinden bu durumun adil olmadığını söyler (s. 99) ve şu şekilde diyagram üzerinde gösterir:

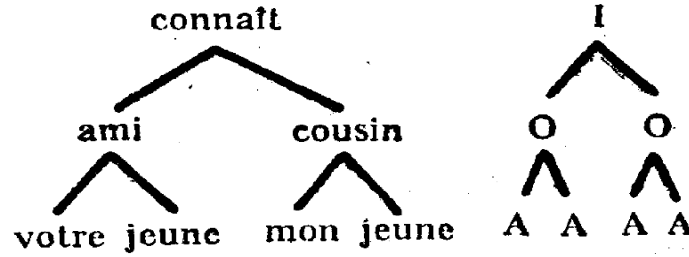
Şekil 2. Tesnière'in Yüklem, Özne ve Nesne İlişkisi Diyagramı 1- *Stemma 81&82*
(Tesnière 1959: 104).⁵

⁴ “Ön koşul” (*precondition*) ifadesi Ágel ve Fischer'a (2014) aittir.

⁵ Diyagram üzerinde gösterilen Fransızca sentaks yapısı, Türkçeye şu şekilde aktarılabilir:

O hâlde özne konumunda olmayan, ancak yapısal bakımdan özneye benzeyen unsurun da özne ve yükleme aynı öneme sahip olduğunu ifade etmemiz gerekir. Ancak bu durum, yanlışlığa düşmemizi sağlar. Dolayısıyla, özne ve yüklemi eş değerde görmediğimiz zaman, merkezî düğüm konumuna sadece fiil yerleşebilir:

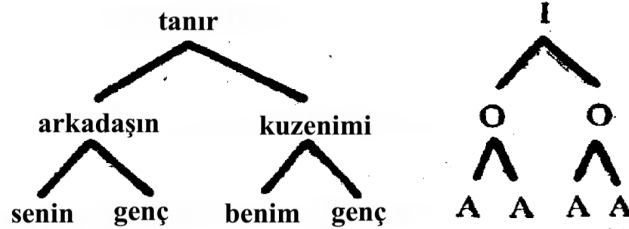

Şekil 3. Tesnière’in Yüklem, Özne ve Nesne İlişkisi Diyagramı 2- *Stemma 83&84*
(Tesnière 1959: 104).⁶

Geleneksel dil bilgisine göre sentaks unsurlarından birine (özne konumunda bulunan yapıya) haksız bir değer verilmektedir. Ayrıca bu durum, müteakiben bahsi geçecek olan Tesnière’in yapısal sentaksın temel üç birimlerinden “bağlama” (*junction*) ve “aktarım” (*transfer*) hadiselerini de engellemektedir. Zaten geleneksel dil bilgisinin bu kavramlara yer verememesinin sebebi de bu durumdur (Tesnière 2015: 98-100).

L. Tesnière’in *Elements de Syntaxe Structurale* (1953) adlı kitabı üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlendirme, onun yapısal sentaks teorisi bağlamında unsurları üç açıdan incelediğini göstermektedir. Birinci bölüm “Bağımlılık” (*La Connexion, The Connexion*); ikinci bölüm “Bağlama” (*La Jonction, Junction*); üçüncü bölüm ise “Aktarım” (*La Translation, Transfer*) olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶ Diyagram üzerinde gösterilen Fransızca sentaks yapısı, Türkçeye şu şekilde aktarılabilir:

1.1.1. Bağımlılık (*La Connexion, The Connexion*)

Birinci bölüm olan “Bağımlılık” (*La Connexion, The Connexion*), Tesnière’in dil bilgisi hakkında temel düşünlerini ifade ettiği bölümdür. Sentaks yapısının nasıl analiz edilmesi gerektiğini, yüklemın en üst konumda olduğunu ve diğer tüm dılsel unsurların yönetici olarak adlandırılan yükleme tâbi olduğunu izah etmektedir.

Hiyerarşik bir sistem oluşturan Tesnière’in bu teorisini birçok dil bilimci, “Dependency Grammar/ Dependenzgrammatik” adını kullanarak ele almaktadır. Bu kullanım ondan sonra, bağımlılık hakkında çalışma yapanlar tarafından zikredilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağımlılık bölümünde bu teorisinin en önemli konularından, tezimizin de asıl konusu olan değerlik (*valence, valency, Valenz*) kavramı ele alınmıştır.

1.1.1.1. Bağımlılık Unsurları

Tesnière, geleneksel dil bilgisinin kullandığı adlardan farklı kavramlar ortaya koyarak sentaks unsurlarını üç temel parçaya ayırmıştır. Bunların en başında, fiil ile oluşturulmuş bir sentaks ise, sentaks yapısının “yönetici, merkezî düğüm” (*government, noeuds des noeuds*) olarak adlandırdığımız fiil gelmektedir. Her zaman isim veya isim cinsinden bir yapısı olan “eyleyenler” (*actants*) ve zarf yapısı olan “ihtiyari bilgiler” (*circumstants*) ise sentaks yapısının diğer iki unsurlarıdır. Bu iki unsur, aynı zamanda yöneticinin bağımlılarıdır. Tipik bir yönetici-bağımlı ilişkisi üzerine kurulu bir cümlede yönetici, bağımlı olmadan varlığını sürdürebilir. Ancak bunun tam tersinin olması mümkün değildir (Allerton 2006: 302).

1.1.1.1.1. Eyleyenler (*Actants*)

Daima isim veya isim cinsinden meydana gelen eyleyenleri, merkezî düğüme en bağımlı olan unsurlar olarak ifade edebiliriz. Yöneticinin eyleyenleri yönetmesi sebebi ile, bir sentaks yapısındaki eyleyenlerin sayısı da yöneticiye bağlıdır. Dolayısıyla, her yöneticinin eyleyen sayısının aynı olması mümkün değildir.

“Altun yüzüğü parmağına geçirdi ve bir yudum şarap aldı”

Bu cümleye baktığımız zaman, bağlaç ile bağlanmış iki ayrı sentaks yapısının olduğunu görürüz. İlk önermedeki *geçir-* fiili özne, akuzatif ekli nesne ve datif ekli nesne alır iken ikinci önermede yer alan *al-* fiili, sadece özne ve nominatif nesne aldığına tanık oluruz. Kısacası, *geçir-* fiili bünyesinde üç eyleyen, *al-* fiili ise iki eyleyen bulunmasına izin vermektedir.

Tesnière, eyleyenleri üçe ayırmaktadır. İlk eyleyen, geleneksel dil bilgisinin de adlandırdığı gibi öznedir. Bağımlılık dil bilgisi üzerine çalışmalar yapan Allerton, her ne kadar özneyi yüklemle eş değer konumda görmese de diğer eyleyenlerle de eş değer görmemektedir. Özne her fiil için zorunlu olduğundan⁷, diğer eyleyenlerden daha yüksek bir rütbededir. Ancak diğer eyleyenler ise, belli durumlarda gerekli konumundadır. Bu sebeple Allerton, öznelerin özel bir statüye sahip olduğu düşüncesindedir (Allerton 2006: 306-307). İkinci ve üçüncü eyleyen ise, nesnedir. Geleneksel dil bilgisinde birçok adlandırılmaya tâbi tutulup fikir birliğine sağlanamadığından (özellikle Türkçe için), ikinci ve üçüncü eyleyenleri sadece nesne olarak adlandırmayı uygun görmekteyiz.

Yapısal bakış açısına göre, bütün eyleyenler yönetici (*government*) konumunda olan fiilin tamamlayıcılarıdır ve her iki öge de kendi gruplarındaki bağımlılarını yöneten merkezî bir isim düğümüdür (Tesnière 2015: 103). Başka bir deyişle, sentaks yapıları sadece yüklemi fiillerden oluşan cümlelerden ibaret değildir. Örneğin, “onun kitabı” ifadesi de bir sentaks yapısıdır ve bu yapı içerisinde de bağımlılık ilişkisi mevcuttur. Şekil 3’te de görüldüğü gibi, “genç arkadaşın” ve “genç kuzenim” ifade gruplarında iki ayrı bağımlılık ilişkisi bulunmaktadır. “Genç arkadaşın” ifadesinde bulunan “genç” sıfatı, “arkadaş” ismine tâbidir. Aynı şekilde, “genç kuzenim” ifadesinde bulunan “genç” sıfatı da, “kuzen” ismine

⁷ Allerton (2006), her fiil için öznenin zorunlu eyleyen olduğunu belirtse de Tesnière, Lat. *Pluit* fiili için herhangi bir eyleyenin zorunlu olmadığı ifade etmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz., s. 15.

tâbidir. Dolayısıyla, “arkadaş” ve “kuzen” isimleri kendi söz öbekleri içerisinde bir yönetici iken, “genç” ismi iki yapıda eyleyen konumundadır.

1.1.1.1.2. İhtiyari Bilgiler (*Circumstants*)

Daima zarf veya zarfa eş değer bir ifade olan ihtiyari bilgilerin eyleyenlerden farkı, sadece kelime cinslerinin farklı olması değildir. Eyleyenler gibi yöneticilere bağımlı olmadıkları için bir cümle içerisinde belli bir sayıda olma kısıtlamaları da yoktur. Dolayısıyla, isteğe bağlı olarak herhangi bir sentaks yapısı içerisinde bulunabilirler.

“*O gece, bu mübârek zâtın boynuna isabet eden bir kurşun şâh damarını parçalamıştı*”
(Anar 2012b: 239).

parçala- fiili ile oluşturulmuş sentaks yapısında özne ve akuzatif ekli nesne, eyleyen olarak yer alır iken, *o gece* ifadesi *parçala-* fiilinin sadece bağımlısıdır ve eyleyeni değildir. *O gece* ifadesi, herhangi bir fiile de aynı bağımlılık derecesindedir. Eyleyenler, fiilin değerliliğine ait iken, ihtiyari bilgiler için bu söz konusu değildir. İhtiyari bilgiler her cümlede istediği şekilde bağımlı olabilme özelliğine sahiptir.

1.1.2. Bağlama (*La Jonction, Junction*)

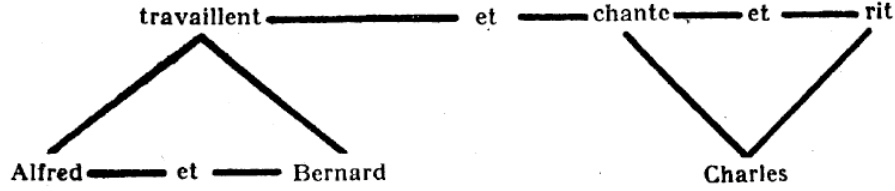
Bağlama, aynı nitelikteki düğümlerin yeni sentaktik unsurlar ile basit yapıdan çıkarak çok boyutlu hâle gelmesi suretiyle birleşme hadisesidir.

Alfred — et — Bernard

Şekil 4. “*Alfred ve Bernard*” (Tesnière 1959: 326).

Bu yeni unsurlar, dört temel kelime kategorisinin hiçbirine ait olmadığından “boş kelime” (*empty word*) olarak adlandırılmaktadır. Yapısal sentaks açısından basit gramer araçları olarak görülmektedir. Temel kelimeler olmadıkları için A, E, I, O sembollerinden biriyle temsil edilemez (Tesnière 2015: 325). Bağlama ve bir sonraki bölümde bahsedeceğimiz aktarım olmadan sadece basit sentaks yapıları kurulabilir. Ancak basit yapıları

geliştirebilmek için, bağlama ve aktarım olması şarttır, aksi takdirde basit sentaks yapılarının dışına çıkmak mümkün değildir.

Şekil 5. Tesnière'in Bağlama Örneği Diyagramı - *Stemma 258* (Tesnière 1959: 341).⁸

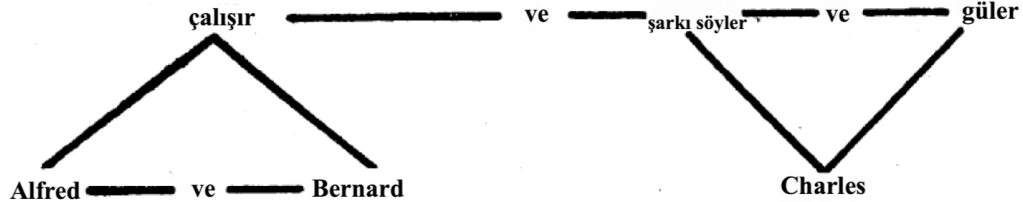
Bağlama, basit yapıdan meydana gelen çekirdek sayısını arttırarak nicel olarak genişleme durumu ile ilgilidir (Ágel ve Fischer, 2014: 229). Aynı yöneticinin bağımlıları ya da aynı bağımlıların yöneticileri olan bağlı ögeler arasında gerçekleşen ilişkidir. Aynı düzeydeki yapıları gruplandırma işlemi olarak da adlandırmamız mümkündür.

Tesnière, “bağlama” işlemini yatay bir düzlem olarak gösterir. Bağlanan unsurlar aynı türe sahip olduğu için bir hiyerarşi düzeni yoktur. Bağlama, çoğu zaman bağlaçlar ile oluşturulur, fakat Tesnière, herhangi bağlama unsuru olmadan, sıralama yöntemiyle de bağlama olabileceğini Türkçeden bir örnek vererek göstermiştir:

yarım gel-ir bak- ar- ım
demain ven- ant regard-ant je
 « demain je viendrai et regarderai ».

Şekil 6. Tesnière'in Sıralama Yöntemi ile Bağlama Örneği (Tesnière 1959: 329).

⁸ Diyagram üzerinde gösterilen Fransızca sentaks yapısı, Türkçeye şu şekilde aktarılabilir:

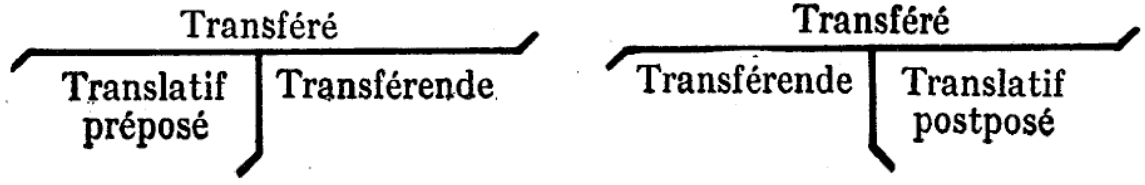
1.1.3. Aktarım (*La Translation, Transfer*)

Bağlama gibi aktarım da basit sentaks yapılarını geliştiren bir olgudur. Fakat aktarımın sentaks yapısını geliştirmesi, bağlamadan çok daha etkilidir ve daha fazla görülmektedir. Aktarım işlemi, dillerde farklı şekillerde oluşabilir. Örneğin Fransızca'da bir ön çekim edatı (*preposition*) ile ifade edilirken İngilizce'de hem ön çekim edatı (*preposition*) hem son çekim edatı (*postposition*) ile ifade edilebilir. Her şekilde de aynı durum söz konusudur. Burada birtakım farklı morfolojik yapılar mevcuttur. Fakat önemli olan morfolojik yapıdan ziyade, sentaks yapısı içerisindeki varlığıdır.

Esasen aktarım, bir düğümün dil bilgisel kategorisinin başka bir dil bilgisel kategoriye değiştirilmesini içerir, yani bir sözcük türü başka bir sözcük türüne geçiş yapar. Örneğin, herhangi bir sentaks yapısında bir ad, sıfat hâline gelebilir. Morfolojik bakış açısı ile sıfat niteliğinde olmayan bir isim, sentaks yapısı içerisinde sıfat değeri taşıması mümkündür. Aktarımın, sentaksa ait bir durum olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü bu hadise, morfolojik bir olgunun ötesindedir. Bu nedenle, kelimelerdeki sadece morfolojik varlıkları görmeye devam edenler, sentaks bakımından hiçbir şeyi analiz edemezler (Tesnière 2015: 368-369). Eğer bu yapıları sınıflandırmada morfolojik açıdan bakarsak, hatalı bir yol izlemiş oluruz.

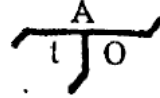
Gerçekten de aktarılan sözcük, aktarımdan önce sahip olduğu kategorinin özelliklerini morfolojik olarak korur. Morfolojik düzlemde kaçamayan araştırmacılar, bir ismin aktarım yoluyla bir sıfat haline geldiğini görmekte zorluk yaşarlar (Tesnière 2015: 369). Şekil olarak aynı kalan isim, işlev olarak sıfat konumundadır. Unutulmamalıdır ki aktarım, sentaks unsurlarının sadece işlev açısından değişime uğrama hadisesidir.

Tesnière, aktarım “*la translation, transfer*” hadisesi için kullandığı adlandırmanın baş harfi olan “T”den yola çıkarak şemasını oluşturmuştur: ya da . Oluşturduğu bu şemalardaki “T”nin kuyruk kısmının, sağa ya da sola çevrildiğine dikkat etmemiz gerekmektedir. Bu çevrilmenin sebebi, aktarımı sağlayan unsurun “kaynak” (*transféré de, source*) olan unsura göre konumunu göstermektedir:

Şekil 7. Tesnière'in Aktarım Teorisi (Tesnière 1959: 368).

Bir isim (O), bir aktarım unsuru (t) ile var olduğunda sıfat (A) konumuna dönüşebilir demiştik. Öyleyse, Fr. *théorie de Tesnière* “Tesnière’in teorisi” şeklinde bir sentaks yapısı oluşturalım. *Tesnière* ismi, *de* ön çekim edatını alarak *théorie* isminin sıfatı konumuna geçmektedir:

Bu örneği, bir de Tr. *Tesnière’in teorisi* olarak ele alalım. *Tesnière* ismi, *-in* genitif eki alarak *teori* isminin sıfatı konumuna geçmektedir:

Sonuç olarak Ágel’in da belirttiği gibi aktarım, sentaks unsurlarının kategori oluşturma süreçlerinin mekanizmalarını ve türlerini açıklamaya dayalıdır (Ágel ve Fischer, 2014: 229).

1.2. BİRLEŞİM DEĞERİ

Öncelikle, “‘Birleşim değeri’ kavramını ilk ortaya koyan kişi Lucien Tesnière midir?” sorusunun cevabını ele almak gerekmektedir: Karl Bühler, *Sprachtheorie* (1934) adlı kitabında “Belirli bir kelime sınıfındaki kelimeler, etraflarında diğer bazı kelime sınıflarının kelimeleriyle doldurulması gereken bir veya birkaç ‘boş yer’ açar.”

açıklamasında bulunarak “değerlik” kavramını ima etmiştir. Ancak, A. W. de Groot tarafından *Structurele Syntaxis* (1949) adlı çalışmada “birleşim değeri” kavramı açıkça ortaya konulmuştur (Allerton 2006: 301-302). Daha da eskiye gitmek gerekirse, J. W. Meiner *Versuch einer an der menschlichen Sprache abgebildeten Vernunftlehre oder Philosophische und allgemeine Sprachlehre* (1781) adlı çalışmasındaki ifadeleri ile birleşim değeri fikri açısından öncü isimler arasında sayılmaktadır (Ágel ve Fischer, 2014: 237). H. J. Weber çalışmasında (*Dependenzgrammatik*), 13. yüzyılda Siger von Kortrijk’in birleşim değerinden bahsettiğini, hatta Thomas von Erfurt “dependentia” ifadesini kullandığını ifade etmiştir. Tüm bunlara rağmen, “birleşim değeri” kavramı, Tesnière’in sağlam temeller üzerine oturtması ve kuramlaştırması sebebi ile kendisine atfedilmektedir (Darancık ve Balcı 2017: 148).

Kavramın ortaya çıkışından bahsettikten sonra, söz konusu edilmesi gereken diğer bir husus ise, bağımlılık dil bilgisi ile birleşim değerinin araştırmacılar tarafından sıkça karıştırılmasıdır. Bağımlılık dil bilgisini genel hatları ile bir önceki bölümde ele almıştık ve Tesnière’in sentaksı üç ana başlık altında incelediğini ifade etmiştik. Birleşim değeri teorisi ise, Tesnière’in *Elements de Syntaxe Structurale* adlı kitabında “bağımlılık” (*connexion*) bölümü içerisinde yer alan, merkezî düğümlere ait çekirdeklerin nicelik bakımından incelenmesine dayanmaktadır. Bir sentaks yapısı oluşturmak için merkezî düğüme/çekirdeğe ve eyleyene ihtiyaç vardır. İhtiyari bilgi olarak nitelendirilen zarf cinsinden unsurlar ise, asıl unsurlar olan merkezî düğüm ve eyleyeni çerçevelemek için var olurlar. Fiil (I) ve zarf (E) arasında sadece bağımlılık ilişkisinden bahsedebiliriz, bir değerlik ilişkisinden bahsetmemiz mümkün değildir. Ancak fiil (I) ve isim (O) arasında bağımlılık ilişkisinden öte, değerlik ilişkisi de vardır (Ágel ve Fischer, 2014: 232).

Fiiller ve diğer türden yüklemeler, birleştirici potansiyele sahiptirler ve belirli sayıda diğer dil birimleri ile birleşme eğilimindedirler. Bu bağlananların sayısı genellikle sabittir, çünkü söz konusu dilin konuşucularının zihninde depolanan bilgilerdir (Osborne 2019: 159-165). Şunu da belirtmek gerekir ki, yüklemeler yapısal olarak farklılık gösterse de birleşim değerinde herhangi bir değişim olmaz:

1. “Ama o, şimdiye kadar görmediği bu garip kılıklı insanlardan **korktu**...” (Anar 2012a: 195).
2. “... içinde herkesin yaşamaktan **korktuğu** şu dünya, gerçekten en eğlenceli oyuncaktı” (Anar 2012a: 141).

Birinci cümlede yer alan *kork-* fiili, bitimli bir fiildir ve iki eyleyene (özne ve ablatif ekli nesne) sahiptir. İkinci cümlede yer alan *kork-* fiili ise, yapı bakımından değişime uğrayarak bitimsiz fiil hâlini almıştır. Fakat bu durum, yönetici olma kabiliyetini kaybetmesine yol açmamaktadır. İkinci cümlede yer alan *kork-* fiili de bünyesinde iki eyleyen (özne ve ablatif ekli nesne) bulundurmaktadır. Sonuç olarak, Tesnière bahsettiğimiz potansiyele sahip olan yöneticilere bağlananların sayısına göre dört temel grup oluşturmuştur.

1.2.1. Birleşim Değeri Açısından Fiiller⁹

1.2.1.1. Değeri Olmayan Fiiller (*Avalent Verbs*)

Değeri olmayan fiile örnek olarak Tesnière, Lat. *Pluit*. “İng. *It is raining*, Alm. *Es regnet*, Tr. *Yağmur yağıyor*” ifadesini göstermektedir. Bu sentaks yapısının (*Pluit*.) herhangi bir eyleyene ihtiyacı yoktur. Birçok dilde de birleşim değeri olmayan fiil ile karşılaşılması güçtür. Türkçede de bu kategoriye dâhil olan fiil yoktur. Fakat Golzar, *çisele-* fiilinin, derin yapıda bir eyleyene ihtiyaç duysa da yüzey yapıda değerliği olmayan bir fiil olarak incelenebileceğini ifade etmektedir (Golzar 2015: 50).

1.2.1.2. Tek Değerli Fiiller (*Monovalent Verbs*)

Tek değerli fiiller, bünyesinde sadece bir tane eyleyen bulundurabilir. Geleneksel dil bilgisinde bu kategoriye dâhil olan fiiller, genellikle geçişsiz fiil olarak nitelendirilirler.

“Ona dokunur dokunmaz müzik kesildi”

⁹ Türkçe açısından inceleme yapar isek, dört değerli fiillerin de var olduğunu söylememiz mümkündür. Fakat bu aşamada Tesnière’in teorisini ortaya koymamız sebebi ile dört değerli fiiller konu edilmemiştir.

(Anar 2012a: 177).

Örnek olması adına bu sentaks yapısını incelemeye tâbi tutarsak, *kesil-* fiilinin tek değerli olduğunu görürüz. Çünkü *kesil-* fiili, sadece özne alma gücüne sahiptir.

1.2.1.3. İki Değerli Fiiller (*Divalent Verbs*)

Bu kategoriye giren fiiller, bünyesinde iki eyleyen bulundurabilirler.

“*Gelgelelim, hayatı boyunca bir dakika olsun asla uyumamış olan bu çocuk, o güne dek hissetmediği bazı şeylerin farkına varmaya başlamıştı*”

(Anar 2012a: 196).

Örnek olması adına bu sentaks yapısını incelemeye tâbi tutarsak, *başla-* fiilinin iki değerli olduğunu görürüz. Çünkü *başla-* fiili, özne ve datif ekli nesne alma gücüne sahiptir.

1.2.1.4. Üç Değerli Fiiller (*Trivalent Verbs*)

Bu kategoriye giren fiiller, bünyesinde üç eyleyen bulundurabilirler.

“*Aynayı alıp Teşkilattaki odamın bir köşesine yerleştirdim*”

(Anar 2012a: 29).

Örnek olması adına bu sentaks yapısını incelemeye tâbi tutarsak, *yerleştir-* fiilinin üç değerli olduğunu görürüz. Çünkü *yerleştir-* fiili; özne, akuzatif ekli nesne ve datif ekli nesne alma gücüne sahiptir.

Üç değerli fiiller, iki değerli fiillere göre daha karmaşık yapıya sahiptir. Tarihsel ve genetik olarak üç değerli fiil tipleri, iki değerli fiil tipinden sonra ortaya çıkmıştır (Tesnière 2015: 259). Şunu da ayrıca belirtmek gerekir ki, bir fiilin sahip olduğu değerlilik sayısını eyleyenlerin her zaman doldurması zorunlu bir durum değildir. Tesnière (2015), bir fiilin “doğun hâle gelmesinin gerekli olmadığını” (s. 239) belirtmektedir.

“Gece vakti elinde fenerle Azap Kapısı’na yürüdü”

(Anar 2012a: 29).

yürü- fiili, bu sentaks yapısından da görüldüğü üzere üç değerli fiil olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat söz konusu bu fiil, her zaman üç değerli şekilde oluşmak zorunda da değildir. “Azap Kapısı’na yürüdü.” şeklinde iki değerli biçimde de kullanmak mümkündür.

1.2.2. Tesnière’den Sonra Birleşim Değeri

Tesnière’den sonra birleşim değeri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Fransa’da W. Busse ve J. P. Duhost; İngiltere’de D.J. Allerton, R. Emons, T. Herbst ve T. Osborne; Almanya’da Heringer, J. Kunze, H. Schumacher, H. Vater ve G. Helbig gibi isimler çalışmalarını sürdürmüş ve geliştirmişlerdir (Allerton 2006: 302). Tesnière’den sonraki bileşim değeri teorisyenleri, Tesnière ile aynı kavramları kullanmayı da tercih etmemişlerdir. Örneğin, Ágel& Fischer “tamamlayıcı” (*complement*) ve “ek” (*adjunct*); Allerton “fiil detaylandırıcı” (*elaborator*) ve “serbest değiştirici” (*modifier*) olarak adlandırmışlardır. Almancanın gramerini bağımlılık dil bilgisi açısından *Deutsche Grammatik Ein Handbuch für den Ausländerunterricht* (1996) adlı kitapta ele alan G. Helbig ve J. Buscha, bağımlılık unsurlarını üçe ayırmışlardır: (1) “zorunlu eyleyen” (*obligatorische Aktanten*), (2) “seçimli eyleyen” (*fakultative Aktanten*), (3) “serbest bilgiler” (*freie Angaben*).

Zorunlu eyleyenler, fiilin sentaks yapısı kurması için var olması gereken unsurlar olduğundan bu unsurlar olmadan fiiller bir sentaks yapısı oluşturduğunda anlamsal bozukluk meydana gelmektedir. Seçimli eyleyenler, fiilin sentaks yapısı kurması için var olması gereken fakat kimi zaman varlığı mecburi olmayan unsurlardır. Serbest bilgiler ise, fiilin değerliği ile ilgisi olmayan ve sentaks yapısında isteğe bağlı yer alan sentaktik öğelerdir (Helbig ve Buscha 1996: 66).

Eyleyenler ve ihtiyari bilgiler arasında ayırım yapmak çok zor olmasa da bazı durumlarda bir sentaks yapısındaki kimi eyleyen konumundaki isimler ile ihtiyari bilgiler arasında ayırım yapmak zorlaşabilir. Helbig, Heringer ve Herbst gibi bazı Alman birleşim değeri teorisyenleri, bu iki tür bağımlının ayırt edilebilmesi için bazı testler önermiştir. Allerton (2006) da, bu testlerden biri olarak Helbig'in verdiği örneği İngilizce sentaks yapıları üzerinden okuyucuya sunmuştur:

1. *Alice ate the sandwich **in the train***. “Alice, sandviçi **trende** yedi.”
2. *Alice put the sandwich **in the fridge***. “Alice sandviçi **buzdolabına** koydu.”

Bu iki cümlede yer alan *in the train* ve *in the fridge* yapıları, bulundukları sentaks yapısında üçüncü eyleyen konumunda gözükseler de birbirlerinden farklılardır. Durumu şu şekilde izah etmek daha doğru ve anlaşılır olacaktır:

- 1a. *Alice ate the sandwich*. “Alice, sandviçi yedi.”
- 2a. *Alice put the sandwich*. “Alice sandviçi koydu.”

Birinci ve ikinci cümleden *in the train* ve *in the fridge* yapılarını kaldırdığımızda (1a ve 2a konumuna getirdiğimiz zaman), 1a cümlesinde bir eksiklik olduğunu hissetmeyiz. Yani, “ate/ yedi” fiiline ait değerlik yapısında bir boşluk kalmaz. Ancak 2a cümlesinde zihnimiz, “Nereye?” sorusunu sorduğu için, bu cümleye ait olan fiilin zorunlu olan değeriği tamamlanmamıştır.

Birleşim değerin Tesnière için, merkezî düğümlere ait çekirdeklerin nicelik bakımından incelenmesi olduğunu önceden de belirtmiştik. Birleşim değeri, fiilin etrafında açılan yuva sayısının sayısal değerini belirleyen morfo-sentaktik unsurlardır. Birleşim değeri üzerine çalışan teorisyenlerin dillerde karmaşık yapılar sahip deyimlerin göz ardı ettiğini düşünen Müller, deyimlerin basit fiillerin aksine çift değerli bir yapıya sahip olduğunu belirterek “iç birleşim değeri” ve “dış birleşim değeri” olarak ikiye ayırarak ele alınması gerektiğini önermiştir (Müller 2000: 3-4). Tesnière’den sonra birçok çalışma yapan G.

Helbig ise, birleşim değerin nitelik bakımından da incelenmesi gerektiğini ifade ederek fiillerin anlamlarını da göz önünde bulundurmuş ve W. Schenkel ile birlikte 1983 yılında yayımladığı *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben* adlı çalışmada, Almanca fiillerin birleşim değeri sözlüğünü meydana getirmişlerdir. Helbig, kendi yöntemini hem sentaks hem de semantik birleşim değeri olarak görmüş ve bir fiilin eyleyenleri nicelik ve nitelik açısından farklılık gösteriyor ise, “değişke” (*variante*) durumunun varlığından bahsetmiştir (İleri 1997: 159). Helbig, Tesnière’den sonra geliştirdiği birleşim değeri teorisini kendi ürettiği üç kademeli yöntemi ile göstermiştir:

wachsen¹⁰

a) wachsen, wächst, wuchs, ist gewachsen (= sich, entwickeln, größer werden)

I. wachsen₁

II. wachsen → Sn

III. Sn →

1. ± Anim (*Das Kind, der Hund, der Baum, der Neubau wächst.*)

2. Abstr (*als Hum, Das Institut wächst.*)

3. Abstr (*Die Erregung wächst.*)

b) wachsen, wachst, washste, hat gewachst (= mit Wachs einreiben)

¹⁰ Helbig’in üç kademeli yöntemini göstermek için, *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben* adlı kitabından *wachsen* maddesi ele alınmıştır (Helbig ve Schenkel 1983: 128):

büyüme

a) büyüme, büyür, büyüdü (= gelişme, büyük olmak)

I. büyüme₁

II. büyüme → Sn

III. Sn →

1. ± Canlı (*Çocuk, Köpek, Ağaç, İnşaat büyüyor.*)

2. Soyut (*İnsan yerine*) (*Enstitü büyüyor.*)

3. Soyut (*Heyecan büyüyor.*)

b) cilalamak, cilalar, cilaladı (= cila ile ovdu)

I. cilalamak₂

II. cilalamak → Sn, Sa

III. Sn →

İnsan (*Anne yeri cilalıyor.*)

Sa →

Cansız (*Kayak paletini, yeri, ayakkabıları cilalıyor.*)

- I. wachsen₂
II. wachsen → Sn, Sa
III. Sn → Hum (*Die Mutter* wächst den Fußboden.)
Sa → – Anim (Er wächst *die Skier, den den Fußboden, die Schuhe.*)

Biz de bu çalışmada, Helbig'in yönteminden yola çıkarak - son aşama hariç- Dede Korkut Kitabı'nın Günbet yazmasında yer alan fiillerin birleşim değerlerini inceledik. Ancak, çalışmamızda yer alan fiillere geçmeden önce, tanıtmaya amacıyla örnek birkaç cümle üzerinden kullandığımız yöntemi göstermeyi uygun gördük ve *aç-* fiilinin kullanıldığı dört sentaks yapısını ele aldık:

aç-

I. aç-₂ d1= Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

aç- → Ö, nomN/ akkN

“*Defter gelince Ebrehe rastgele bir sayfa açtı*” (Anar 2012a: 152).

“*Kapıyı açtığında, karşısında büyük dayısını gördü*” (Anar 2012a: 19).

II. aç-₃₊₍₁₎₌₄ d2= Bir konu ile ilgili konuşmak.

aç- → Ö, akkN, datN, (lokN)

“*Çünkü ertesi günü bana bir derdini açtı*” (Anar 2012a: 235).

“*Bu fikrimi ilk kez Mihel çıkmazındaki kiraathanede Ali Said Çelebi'ye açmıştım*” (Anar 2012a: 235).

Yukarıda da gösterdiğimiz gibi, çalışmada her bir fiil anlamlarına göre farklı bölümlere (I, II, III, ...) ayrılmıştır. Söz konusu fiilin birleşim değeri, sayısal (aç-₂ gibi) olarak belirtilmiş ve anlam değışkeleri (d1, d2, d3, ...) ifade edilmiştir. Ardırdan mevzubahis fiilin aldığı eyleyenler → işareti ile gösterilmiştir. Bu noktada Helbig gibi, seçimli eyleyenler parantez içerisinde gösterilerek zorunlu eyleyenlerden ayrılmıştır. Ayrıca Tesnière (2015), bir fiilin “doğgun hâle gelmesinin gerekli olmadığını” (s. 239) belirtmiş olsa da bu durumun her zaman geçerli olmadığı, eserde yer alan bazı sentaks yapılarında

görülmüştür. Örneğin, “*İgirmi yaşına yetişmedin sakkal basa.*” (21b.8) cümlesindeki *bas-* fiilinin, zorunlu eyleyenlerinden biri olan akuzatif ekli nesnesi yer almamaktadır. Bu sebeple çalışmamızda köşeli parantez içinde, eksik olduğunu düşündüğümüz zorunlu eyleyenler (bu sentaks yapısı için, [akkN] gibi) belirtilmiştir.

Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda eyleyenlerin adlandırılmasında bir fikir birliği sağlanamadığını söylemek mümkündür. Mesela akuzatif için; *yükleme hâli*, *etkileme hâli*, *yapma hâli*, *adın belirtme durumu*, *kimi hâli*, *-i hâli* gibi birçok ifade kullanılmaktadır (Gülbüz 2016: 94). Yapılan bu adlandırmalar kimi zaman, bir eyleyenin sentaks yapısı içerisindeki işlevini belirlemede de sorun meydana getirir. Dolayısıyla bu karışıklığı önlemek adına, dünyada genel olarak kabul gören adlandırmaları kullanma yoluna gidilmiştir: Özne (Ö), Nominatif Nesne (NomN), Akuzatif Ekli Nesne (AkkN), Datif Ekli Nesne (DatN), Lokatif Ekli Nesne (LokN), Ablatif Ekli Nesne (AblN), Enstrümantal Ekli Nesne (EnsN). Ayrıca Türkçede sentaktik birimlerden biri olan çekim edatlı isimler de eyleyenler arasında zikredilebilir: *Lele ileş maşlaḥat gördi.* (27b.3) Çekim edatlarının¹¹ da sentaks yapısı içerisinde kendisine ait birleşim değerleri vardır. Ancak bu çalışmada fiillerin birleşim değerleri söz konusu olduğundan çekim edatlı isimler (örneğin, *İ+* içün), yönetici konumunda değil bağımlı olarak ele alınacaktır.

¹¹ “Son çekim edatı” adını kullanmak yerine, “çekim edatı” ifadesini kullanmayı tercih ediyoruz. Bunun sebebi ise, Türkçede ön çekim edatının mümkün olmamasıdır. İngilizcedeki gibi ön çekim edatı (*preposition*) ve son çekim edatı (*postposition*) ayrımı olmamasından dolayı, Türkçe için “çekim edatı” ifadesi yeterli olacaktır.

BÖLÜM 2. DEDE KORKUT KİTABI'NIN NÜSHALARI VE GÜNBET NÜSHASINDA BAZI SENTAKS HUSUSLARI

2.1. DEDE KORKUT KİTABI'NIN NÜSHALARI

Oğuz destanlarından oluşan Dede Korkut Kitabı, hem tarihî hem kültürel bakımdan önemli bir mirastır. 2018 yılına kadar yalnızca Dresden ve Vatikan nüshaları ile bilinen bu eserde, toplam on iki soylama bulunmaktadır. Her iki nüshanın da on altıncı yüzyılda ortaya konduğu düşünülmektedir. Hikâyelerde yer alan Oğuz beyleri, aynı bölgede yaşayan ve aynı geleneklere sahip kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyelerdeki asıl maksat, Oğuz boylarının hayatları ve dünya görüşlerini yansıtmaktır. Hikayelerin sürekli aynı tip, kahraman ve olaylar çerçevesinde dönmesinin sebebi de bütün Oğuzların aynı kültüre sahip olduğunu göstermektedir (Ergin 2018: 24-25).

2.1.1. Dresden Nüshası (*Kitāb-ı Dedem Korkut 'Alā Lisān-i Tā'ife-i Oğuzān*)

Bir mukaddime ve on iki hikâyeden oluşan Dresden nüshası, Dresden Kraliyet Kütüphanesinde bulunmaktadır. Heinrich Leberecht Fleischer tarafından bulunan eser, 76 varaktan meydana gelmiştir. Nüshada *Kitāb-ı Dedem Korkut 'Alā Lisān-i Tā'ife-i Oğuzān* başlığı bulunmaktadır ve mukaddimenin ardından soylamalar şu şekilde sıralanmaktadır:

- a. Dirse Hān Oğlu Boğaç Hān Boyı
- b. Salur Kızanur Evi Yağmalandığı Boy
- c. Bay Böre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyı
- ç. Kızan Beg Oğlu Oruz Begün Tutsak Olduğu Boy
- d. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyı
- e. Kaçlı Koca Oğlu Kaç Turalı Boyı
- f. Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyı
- g. Basat Depegözi Öldürdüğü Boy
- ğ. Begil Oğlu Emrenün Boyı
- h. Öşün Koca Oğlu Segrek Boyı

1. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy
- i. İç Oğuza Taş Oğuz ‘Āsī Olup Beyrek Öldüğü Boy

Dresden nüshası üzerine yapılan çalışmalar¹² oldukça fazla olmakla birlikte Kilisli Rifat 1916 yılında *Kitāb-ı Dedem Korkut alā lisan-i tāife-i Oğuzan* olarak çalışmasını yayımlamıştır. İlk kez Latin harfleri ile 1938’de eseri yayımlayan Orhan Şaik Gökyay olmuştur. Muharrem Ergin, iki cilt hâlinde *Dede Korkut Kitabı I* (1958) ve *Dede Korkut Kitabı II İndeks- Gramer* (1963) olarak ilgililere çalışmasını iki nüshanın tıpkıbasımı ile birlikte sunmuştur. Gökyay¹³ 1973 yılında Vatikan nüshası ile karşılaştırarak ve metninde düzeltmeler yaparak tekrar çalışmasını yayımlamıştır (Özçelik 2016: 39-42). H. Achmed Schmiede, S. Tezcan, H. Boeschoten, M. S. Kaçalın, Mertol Tulum¹⁴ gibi birçok isim Dede Korkut Kitabı üzerine çalışmalar yapmıştır. Saadettin Özçelik ise, 2016 yılında iki cilt hâlinde yayımlandığı çalışmasında eserin Dresden nüshasını ayrıntılı şekilde incelemeye tâbi tutmuş ve çalışmasının ilk cildinde “Giriş” ve “Notlar”a, ikinci cildinde ise “Metin” ve “Dizin”e yer vermiştir.

2.1.2. Vatikan Nüshası (*Hikāyet-i Oğuznâme-i Kazan Beg ve Ğayrı*)

Bir mukaddime ve altı hikâyeden oluşan Vatikan nüshasında, sadece beş hikâye tam hâldedir ve eser, *Hikāyet-i Oğuznâme-i Kazan Beg ve Ğayrı* adını taşımaktadır. Nüsha

¹² Türkiye’de 2013 yılına kadar yapılan çalışmalar için: Salahaddin Bekki, *Dedem Korkut Kitabı Bibliyografisi Üzerine Bir Deneme (Türkiye’deki Yayınlar 1916-2013)*, Berikan Yayınevi, 2015.

¹³ Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1973).

¹⁴ H. Achmed Schmiede, “D” “*Kitab-ı Dedem Korkut*” *Destanlarının Dresden Nüshası* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000); Semih Tezcan, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar-İnceleme* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001); Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten, *Dede Korkut Oğuznameleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001); Mustafa Kaçalın, *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı Kitāb-ı Dedem Korkud ala lisân-ı tâ’ife-i Oğuzan* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006); Mertol Tulum ve Mehmet Mahur Tulum, *Oğuznameler Oğuz Beylerinin Hikâyeleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2016).

baştan sona harekelidir ve Dresden nüshasından farklı fonolojik ve morfolojik özellikler taşımaktadır. Vatikan nüshası, Vat. Turco 102 kaydı ile (evvelki Vat. Pers. 46), Vatikan Kütüphanesinde bulunmaktadır (Rossi 1999:195). Eserde mukaddimeden sonra soylamalar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

- a. Hikāyet-i [Dirse] Hān Oğlu Boğaç Hān
- b. Hikāyet: Salur Kazanun Evi Yağmalandığıdır
- c. Hikāyet-i Bamsı Beryik Boz Atlu
- ç. Hikāyet-i Kazan Begün Oğlu Oruz Hān Dutsak Olduğudur
- d. Hikāyet-i Kazılık Koca Oğlu Yegenek Beg
- e. Hikāyet-i Taş Oğuz İç Oğuza 'Āşī Olup Beryek Vefātı

Vatikan nüshasını dünyaya ilk tanıtan Ettore Rossi, 1952 yılında Vatikan'da *II Kitab-i Dede Qorqud* adlı çalışmasını yayımlamıştır. Yine aynı sene içerisinde ise, Türkiye'de tanıtan isim ise, Hasan Eren¹⁵ olmuştur. Ergin ise, çalışmasında Dresden nüshası ile Vatikan nüshasının karşılaştırmış ve Vatikan nüshasının yetersiz bir eser olduğu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Vatikan nüshası Dresden nüshasına nazaran çok kötü bir nüshadır. Harekeler çok yanlış bir şekilde konmuştur. Özel adlar bile birkaç şekilde yazılmış ve harekelenmiştir. Nüshanın bu vasfı esas ve çok iyi nüsha olan Dresden nüshasına onun yapacağı yardımı çok azaltmaktadır” (Ergin 2018: 66).

Ergin gibi düşünen birçok araştırmacı olacak ki, gerçekten de Vatikan nüshası Dresden nüshasına nazaran daha az çalışmaya konu olmuştur.

¹⁵ Hasan Eren, “Kitab-ı Dede Korkut’un Yeni Yazması”, *Türk Dili*, c. II, S. 13 (Ekim 1952), s. 3-4.

2.1.3. G n bet Nüshası

O uzcanın önemli eserlerinden Dede Korkut Kitabı'nın Dresden ve Vatikan nüshalarına 2018 yılında bir yenisi eklenmiştir. Bu nüsha, İran sınırlarında yer alan G n bed-i Kavus muhitinde, yazma koleksiyoneri Veli Muhammet Muhi tarafından bulunmuştur. Eser  zerine çalışan araştırmacılar; Türkistan Nüshası, Türkmen Sahra Nüshası, G n bet Nüshası gibi adlandırmalar tercih etmiştir. Safeviler döneminde kaleme alındığı düşünülen nüshanın baş kısmı eksik olmakla birlikte otuz bir varaktan oluşmaktadır (Shahgoli, Yaghoobi, Aghatabai ve Behzad, 2019: 156). Eserin dış ve i  görünümünü ayrıntılı olarak inceleyen Shahgoli, Yaghoobi, Aghatabai ve Behzad şu şekilde ifade etmektedir:

“DKK G n bet yazması, uç kenarları oldukça yıpranmış, yer yer aşırı oksitlenme ve lekelenme izleri taşıyan ince, kaliteli ve koyu sarı renkli 236 x 146 mm ölçülü 31 yapraktan oluşan bir kitaptır. K ğıdın türü ve nerede ve tahmini ne zaman üretildiğinin anlaşılması ayrı bir araştırmayı istemektedir. Yazmanın çok katlı kartondan yapılmış olan kahverengi kapağının ölçüleri ise 245 x 155 milimetredir.  n kapağın üst sağ köşesi yırtık olup, kapağın orta kısmında okunaksız bir damga yer almaktadır. İtinasız bir biçimde ciltlenmiş olan yazmanın şiraze kısmına kırmızı bir kumaş parçası yapıştırılmıştır. Son yaprağın bir kısmı kapağın iç kısmına yapıştığı için tam olarak a ılamaz durumdadır. Yaprakları birleştirmek için iki katlı mavi iple atılan düzensiz dikişler kitabın görünümünü bozmuştur. Bütün bunlar, yazma gerçekten satıcısının bildirdiğı gibi Ağa Muhammet Han Kaçar'ın kitaplığında bir yadig r ise, bu itinasız kapağın asıl olmayıp sonradan yapıldığını gösterir, yazmanın özenle hazırlanmış olması eserin han kitaplığı için hazırlanmış olduğunu g lendiren ipuçlarından biridir. Yapraklardaki yıpranma ve yer yer bulunan geç tarihli kayıtlar ve karalamalar yazmanın son yıllara dek okunmuş olduğunu gösterir.

Eser kamış kalem ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile kaleme alınmış, ancak 1b ve 2b sayfalarından sonra başlık verilmemiştir; başlıkların hattı metin hattı ile aynı kalemde çıktığını göstermekle birlikte, bu eksiklik başlıkların sonradan eklendiğini ve elimizdeki yazmanın henüz tamamlanmadan bu şekilde bırakıldığını göstermektedir. Bölümleri birbirinden ayırmaya ya da başlıkların eklenmesi için boş bırakılan satırları da sayarsak, yazmanın bütün sayfaları düzenli şekilde 14 satırdan oluşur” (Shahgoli vd., 2019: 153-154).

2.1.3.1. G n bet Nüshası  zerine Yapılmış  alışmalar

Prof. Dr. Metin Ekici, Haziran 2019 tarihinde *Dede Korkut Kitabı Türkistan/ Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı  ld rmesi*¹⁶ adlı kitabını yayımlamıştır. Eserin keşfedildiğı yerin eski adı ile anılması gerektiğini

¹⁶ Prof. Dr. Metin Ekici, *Dede Korkut Kitabı Türkistan/ Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı  ld rmesi*, Ötüken, 2019.

düşünerek Türkistan Nüshası olarak adlandırılması gerektiğini düşünen Ekici; çalışmasını “Önsöz”, “Giriş”, “Orijinal Metin (Tıpkıbasım) Transkripsiyon”, “Türkiye Türkçesine Aktarma”, “Sözlük” ve “Dizin” olarak altı bölümde tamamlamıştır.

Yusuf Azmun, Haziran 2019 tarihinde *Dede Korkut’un Üçüncü Elyazması Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası*¹⁷ adlı kitabını yayımlamıştır. Azmun, bu nüshada tek bir boydan bahsedilmediğini ifade ederek 13. boy ve 14. boy olarak eseri iki bölüme ayırmıştır: “Salur Kazan’ın Aras Suyı ile Kars Kal’asını Aldığı Boy” ve “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy”. Timur Kocaoğlu’nun “Sunuş”undan sonra Azmun, çalışmasını “Önsöz”, “Giriş”, “Metin (Transkripsiyonu)”, “Kitab-ı Türkmen’in Türkiye Türkçesine Aktarımı”, “Sözlükçe” ve “Tıpkıbasım” olarak altı bölüm şeklinde okuyucuya sunmuştur. Ardından kitabın sonuna, konu ile bütünlük arz etmeyen, Yusuf Azmun ile ilgili düşüncelerini aktaran Timur Kocaoğlu’nun ve Cengiz Aytmatov’un yazıları eklenmiştir.

Nasser Khaze Shahgoli, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabi ve Sara Behzad tarafından Haziran 2019 tarihinde *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*’nde “**Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım**”¹⁸ adlı makale yayımlanmıştır. Dresden ve Vatikan nüshalarında olduğu gibi bulunduğu şehrin adını kullanmayı uygun gören araştırmacılar, eseri “Günbet Nüshası” olarak adlandırmıştır. Makalede, nüshanın dış görünümü ve muhtevası ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Eseri diğer nüshalarla karşılaştırarak, diğer nüshaların ortaya çıkarmış olduğu bazı sorunların bu yeni nüsha sayesinde çözülebileceği düşüncesi ile birkaç örnek vermişlerdir. Çevriyazıya geçmeden önce; nüshanın fonolojik, morfolojik ve leksikal açıdan incelemesi yapılmıştır. Ardından çevriyazı ele alınmış ve sözlük eklenmiştir. Müteakiben özel adlar dizini, diplomatik metin ve tıpkıbasım okuyucuya sunulmuştur.

¹⁷ Yusuf Azmun, *Dede Korkut’un Üçüncü Elyazması Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası*, Kutlu Yayınevi, 2019.

¹⁸ Nasser Khaze Shahgoli, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabi ve Sara Behzad, “Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), s. 147-379, 2019.

Ayrıca metnin daha da ayrıntılı bir şekilde incelendikten sonra, söz konusu makalenin kitap hâlinde yayımlanacağını da belirtmişlerdir.

Biz de bu tezi oluştururken Nasser Khaze Shahgoli, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabi ve Sara Behzad tarafından yayımlanan “Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım” adlı makaleden yararlandık. Ancak çalışmamızı yapar iken, makaleye göre çevriyazıda birtakım farklı kullanımları (/نک/ kombinasyonu için, /ng/ yerine /ŋ/ işareti gibi) tercih ettik. Ayrıca, makalede nüshanın sentaks açısından değerlendirilmemesi üzerine bazı hususları konu etmeyi uygun bulduk.

2.2. GÜNBET NÜSHASINDA BAZI SENTAKS HUSUSLARI

İran’ın Günbed-i Kavus bölgesinde bulunan bu nüsha, coğrafyanın kültür ve dil özelliklerini de barındırmaktadır. Dolayısıyla kimi zaman Fars dilinin tesirini eserde yer alan bazı sentaks yapıları üzerinde görmek mümkündür. Türkçede yüklem, basit veya birleşik cümle fark etmeksizin, genel olarak cümle unsurları arasında en son ifade edilendir. Farsçanın da dâhil olduğu Hint-Avrupa dillerinde ise yüklem nesneden önce ifade edildiği malumdur. İncelenen nüshada, tipik Türkçe sentaks yapılarından farklı olarak fiilin sonda görülmeyen, Farsça sentaks yapısına benzer cümle türlerine rastlanmıştır:

‘Alī mindi Dūldūli, kūrşandı Zūlfikārī. (1a.7-8)

علی سوار بر دولدول شد و ذوالفقار را به کمر بست.

Apardī ‘Arafāt dağına İsmā‘ile bıçak çekti. (1b.1)

به کوه عرفات برد و بر اسماعیل چاقو کشید.

Bunun yanında, Türkçe sentaks tipolojisinde yan cümleler, ana cümleden önce konumlandırılır:

Yalabıyup gün doğarsa bulut koymaz. (11a.3)

Eserden alınan bu örnek cümlede de görüldüğü gibi, Türkçe sentaks yapıları sola doğru genişleme eğilimindedir. Farsçada ise bu durum tam tersidir. Günbet nüshasında, Türkçedeki birleşik cümle yapılarının yanında, Farsça tipi birleşik cümle yapıları da dikkat çekmiştir:

*Toğa boyly kız sevinür bahtı açılssa.*¹⁹ (19a.1-2)

دختر کوتاه قد خوشحال می شود اگر بختش باز دشو.

Hak Ta 'ālā gökdeñ Kur'an endürdi arı dñli Muhammede okumak içün. (1a.1)

حق تعالی قرآن را از آسمان نازل کرد که محمد امین بخواند.

Fakat Türkçe sentaks tipolojisinden farklı her durumu, etkileşim hâlinde olduğu diğer dillere mâl etmek doğru değildir. Pragmatik sebeplerden dolayı cümle unsurları kimi zaman farklı konumlarda bulunabilir. Eserde Türkçenin alışlagelmiş cümle unsurları konumlarından farklı sentaks yapısı da mevcuttur. Bu tarz yapılarda sentaks unsurlarının tipik konumunun dışında olmasının sebebi, semantik açıdan vurgulanan unsur olmasıdır:

Dedem Korkud kırh şāgırde vēr naşīhat! (1b.3)

Farsçanın tesiri, eserin bulunduğu bölge ve dönemin prestij dili olması sebebi ile eser üzerinde kaçınılmazdır. Bu etki, sadece leksikal alanda değil, sentaks ve kombinasyon kalıplarında da görülmektedir (Şenlik 2013: 4). Günbet nüshasında fark edilen farklı sentaks yapılarına ek olarak, *hem* bağlacı ile kurulan yapılar da dikkat çekmiştir. Eserdeki söz konusu olan *hem* ile oluşturulmuş bu yapılar, Farsçadan kopyalama yöntemi ile meydana geldiğini söylemek mümkündür:

¹⁹ Bu yapıda mutlak Farsçanın etkisinin varlığından bahsetmek zordur. Şart cümlesinin ana cümleden önce veya sonra gelmesi, Türkçede görülebilecek bir hadisedir. Fakat aynı durumun (şart cümlesinin ana cümleden önce veya sonra gelmesi) Farsçada da olabileceğini belirtmek için burada konu edilmiştir.

Tat kızını Türk ala, Türk kızını hem Tat ala. (20b.12)

دختر تات را ترک بگیرد ، دختر ترک را هم تات.

Süleymān nebī idi, mertebesi hem çok idi. (1a.9)

سلیمان نبی بود ، مرتبه زیادی هم تداشت.

BÖLÜM 3. GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN FİİLLERİN BİRLEŞİM DEĞERLERİ

A

ābdest kıl-

I. ābdest kıl-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Müslümanlar, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek temizlenmek.

ābdest kıl- → Ö, (ablN)

Aḥar sudaḥ ābdest kıldum. (25a.7-8)

acıklan-

I. acıklan-₂ d1= Kızmak, çıkışmak, öfkelenmek.

acıklan- → Ö, datN

Ġazan öz gözüne acıķlandı. (28b.13)

aç-

I. aç-₂ d1= Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

aç- → Ö, nomN/ akkN

Allāh ‘ilmi arı Ķur’ān açubanı kim oḥumaz? (1b.8)

Arı dīnli dost Muḥammed gelür uçmaķuḥ ḳapusını açmaķ-içüḥ. (1a.6-7)

Busudaki sır sözleri sarḥoş söyler, çaķır açar. (3b.6-7)

II. aç-₂ d2= Savaşla almak, fethetmek.

aç- → Ö, nomN/ akkN

ķılıc çalan, yەرler açañ (2a.5-6)

Bu yەرleri kimler açdı? (18b.6)

açıl-

I. açıl-₁ d1= Açma işine konu olmak.

açıl- → Ö

Dügün düşünce dügüncügi açılmazmış deli göñül. (23b.10-11)

Toğa boylu kız sevinir bahtı açılsa. (19a. 1-2)

Al 'alemler açılursa gökte ırğanur. (3b. 7)

ad ğazan-

I. ad ğazan-₁ d1= Ün kazanmak.

ad ğazan- → Ö

Adum Delü Dönmez-iken ad ğazanañ Ğazan-ıdum. (20a.4-5)

ada-

I. ada-₂ d1= Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak, anmak.

ada- → Ö, akkN

Ağız açub bir Allāhuñ adını kim adamaz? (1b.7)

ağız aç-

I. ağız aç-₁ d1= Konuşmaya başlamak.

ağız aç- → Ö

Ağız açub bir Allāhuñ adını kim adamaz? (1b.7)

ağu saç-

I. ağuş saç-₁ d1= Çok kızmak, birdenbire öfkelenmek, feveran etmek.

ağuş saç- → Ö

Dağ dolandı, ağuş saçdı, yêr boyadı. (28a.6)

ağzın öp-

I. ağzın öp-₁ d1= Sevindirici bir söz söyleyene “ne güzel söyledin” demek.

ağzın öp- → Ö

Allāh Tarı saña bir dēyenüñ ağzın öpim, iki dēyenüñ ağzın çarpım! (28a.12-13)

aķar-

I. aķar-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Ağarmak, beyazlaşmak.

aķar- → Ö, (ablN)

Yanaķından aķarursa baba yaķşı. (22b.5)

‘aķıl az-

I. ‘aķıl az-₁ d1= Aklı şaşmak, düşünemez hâle gelmek, muhakemesini kaybetmek.

‘aķıl az- → Ö

Yayaķ olsa bir igid çok segirtse ‘aķıl azar, bilik çaşar. (10b. 11-12)

al-

I. al-₂₊₍₁₎₌₃ d1=Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.

al- → Ö, akkN, (datN)

Ķara polad sav kılıcın eline aldı. (29a.10)

II. al-₂ d2= Satın almak.

al- → Ö, nomN

Ķazana güci yētmese çölmek ala. (21b.1-2)

III. al-₂₊₍₁₎₌₃ d3= Ele geçirmek, fethetmek.

al- → Ö, akkN, (lokN)

yērler açañ, başlar kesañ, Ķalebi alañ, Şamı alañ (2a.6)

Arasılan Ķars ķal‘esini ol yērişde aldum. (26a.9-10)

IV. al-₂₊₍₁₎₌₃ d4= Elde etmek, kazanmak.

al- → Ö, nomN, (ablN)

Panbukçının on dört kendindey harāc alay (25b.13-14)

V. al-₂ d5= Tat veya koku duymak.

al- → Ö, akkN

Bedev atlar mehterinüñ isin almış. (24a.12)

VI. al-₂ d6= Erkek, kadınla evlenmek.

al- → Ö, akkN

Tat kızını Türk ala, Türk kızını hem Tat ala. (20b.12)

VII. al-₂₊₍₁₎₌₃ d7= Örtmek, koymak.

al- → Ö, akkN/ nomN, (datN)

Arı atlas samur kürki hamı igid çigin ala geyseydi! (11a.13-11b.1)

sallar başı altına kalhan alay (13a.9-10)

VIII. al-₂₊₍₁₎₌₃ d8=Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek.

al- → Ö, akkN/ nomN, (lokN)

kalhub uçay kuş aşlını tohumub alsa (4a.8-9)

kır teke ilen kızıl geyigi marihda alsa (4a.13)

Boz ütelgi erdemidür çöl yerlerde ceyran almağ. (15b.11-12)

IX. al-₂₊₍₁₎₌₃ d9= Göreve, işe başlamak.

al- → Ö, akkN, (ablN)

Pādişāhdan vekil-luğı alay Ğazan-ıdum. (20a.9-10)

alın-

I. alın-₁ d1= Alma işi yapılmak.

alın- → Ö

ķuba ķaz golden uķsa, řāhī řunķar yavrisının tomaķası alinsa (7b.6-7)

an-

I. an-₂ d1= Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak.

an- → Ö, akkN

Altmış min geldi deyende Allāhı andum. (25a. 3-4)

apar-

I. apar-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Götürmek, alıp götürmek.

apar- → Ö, akkN, (datN)

Allāh İsmā'ili İbrāhime onda vērdi, apardı 'Arafāt dağına İsmā'ile bıçak çekdi. (1a.14-1b.1)

at-

I. at-₂ d1= Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak.

at- → Ö, akkN

Burulmayub doğru çıkan ok ötkünini barmağ atar. (3b.5)

II. at-₂₊₁₌₃ d2= Kurşun, gülle, ok vb. şeyleri hedefe fırlatmak.

at- → Ö, akkN, (ensN)

Bir okılañ ejdehānı atdı, urdı. (28a.4-5)

atlan-

I. atlan-₁ d1= Ata binmek.

atlan- → Ö

Altmış min geldi deyende Allāhı andum, atlanmadum. (25a.3-4)

at oynat-

I. at oynat-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Atla hüner göstermek.

at oynat- → Ö, (datN)

At oynatdı ol ışığa sarı yola düşdi. (27a.5)

Ğara Budağ at oynatdı Ğazanuñ karşıısına ğetdi. (30b.3-4)

avla-

I. avla- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek.

avla- → Ö, nomN, (lokN)

Aķ Manķanda av avladı. (26b.9-10)

Men yalkuz bir av avlaram ğelürem. (26b.11)

ayağına düş-

I. ayağına düş- ₁ d1= Bağışlanmak için yalvarmak.

ayağına düş- → Ö

Bayındır Pādişāhuñ ayağına düşdi. (31a.1)

ayır-

I. ayır- ₂ d1= Birbirinden uzaklaştırmak.

ayır- → Ö, akkN

Ėvcigezin ayıra, çadıra ğüci yétmese çubuk ege, üstine haşır sala, évüm dēye. (21a.13-14)

II. ayır- ₂ d2= Bölmek.

ayır- → Ö, nomN

At ayırur, ayķır dutar. (8a.8)

ayrıl-

I. ayrıl- ₂ d1= Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak.

ayrıl- → Ö, ablN

Ğayadan bir ğara daş ayrıldı. (19b.9)

Dēdi: “Perverdigārā! Men aķalarumdan ayrıldum, bir av avlayım, eli avsız ğétmeyim orduya.” (26b.13- 27a.1)

Ğara polad kılıcuñ ağına ğoyulmasa, yēddilerden ayrıldıķı uc ıldırım neye yarar, neye

yarar? (5b. 8-9)

II. ayrıl- $_{1+(1)=2}$ d2= Bir bütünün iki veya daha çok parçaya bölünmek.

ayrıl- → Ö, (lokN)

sarı yaylar çekilende kabza ayrılrsa (24b.4-5)

ol savaşda sarı yaylar çekilende kabza ayrılrsa (9a.5-6)

azdur-

I. azdur- $_1$ d1= Kötü davranış veya alışkanlıklara sürüklemek, yoldan çıkarmak.

azdur- → Ö

Azmasa azdurmasa, şıdkı bitün, niyyeti düz, dīn yolında hācī gerek. (1b.10-11)

B

badad-

I. badad- $_{2+(1)=3}$ d1= Yere vurmak, yere düşürmek, kötü duruma sokmak.

badad- → Ö, akkN, (datN)

Ḳara meşeni busub yatar fil kaḳanı kaybatanuḡ ḳuba nere, ol özini badadur mı? (4a.4-6)

bağdaş ḳur-

I. bağdaş ḳur- $_{1+(1)=2}$ d1= Sağ ayağı sol uyluğun, sol ayağı sağ uyluğun altına alarak oturmak.

bağdaş ḳur- → Ö, (lokN)

Ejdehānuḡ üstinde bağdaş ḳurdı. (29b.1-2)

Pādişāh sāybānuḡ altında bağdaş ḳurdı. (31a.2-3)

bağla-

I. bağla- $_{2+(1)=3}$ d1= Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.

bağla- → Ö, nomN, (datN)

ala baydaḳ cıdasına at bağlayan (13a.9)

Şol yanına bağlayuban gezdürduki kara polad sav kılıclar neye yarar? (6b.11-12)

bahāne tap-

I. bahāne tap- $_{1+(1)=2}$ d1= Bahane bulmak, bir işi yapmak veya yapmamak için sözde sebep göstermek.

bahāne tap- → Ö, (ablN)

Ġazan ejdehā görübdür, korkusından hiç bahāne tapmayub gözlerini çıkarubdur. (29a.6-7)

baḥ-

I. baḥ- $_{2+(1)=3}$ d1= Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

baḥ- → Ö, [datN], (ablN)

Yalçın yalçın görinür ırak yerden baḥanda daḡ hündüri. (14b.13-15a.1)

baḥı baḥ-

I. baḥı baḥ- $_2$ d1= Bakınmak, çevreye göz gezdirmek, araştırmak.

baḥı baḥ- → Ö, datN

Arı cihān yüzine göz gezdürür, baḥı baḥar, uca gök yüzinden yer yüzine kıjlayub gelür. (9b.9-10)

baḡla-

I. baḡla- $_{2+(1)=3}$ d1= Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.

baḡla- → Ö, datN, (akkN)

Kılıcın Kara Budauḡ beline baḡladı. (30b.11)

balḡı-

I. balḡı- $_1$ d1= Balkımak, parlamak, parıldamak.

balḡı- → Ö

Yahınıb doḡan bedirli ay, dünin balḡır. (3a.7)

balğu-

I. balğu-₁ d1= Balkımak, parlamak, parıldamak.

balğu- → Ö

Qara gece olanda balğur doğar bedirli ay. (5a.8-9)

bas-

I. bas-₂ d1= Alt etmek, yenmek.

bas- → Ö, akkN/ nomN

varduğında Alay Hanılañ Bulay Hanı devre basañ (25b.3-4)

İki yağı duruşanda devlet basar. (3b.8-9)

II. bas-₂₊₍₁₎₌₃ d2= Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak.

bas- → Ö, akkN, (datN)

Yanın basa minilür savaş günü at güçlüsi. (15a.1-2)

ayağını üzengüye basanda toğuz tümen Gürcistana ürki salañ (13a.3-4)

III. bas-₂ d3= Örtmek, bürümek, kaplamak.

bas- → Ö, [akkN]

İgirmi yaşına yetişmedin saqqal basa. (21b.8)

baş ver-

I. baş ver-₁ d1= Başını vermek, kendini feda etmek.

baş ver- → Ö

Yā baş vērür, yā baş alur. (15a.8-9)

başa yetür-

I. başa yetür-₁ d1= Bitirmek, tamamlamak.

başa yetür- → Ö

Qarı Dede uzun yıllar yaşayubañ soy yetürüb say Oguzun vaşfın kılar olsa başa yetüre

bilmez. (14a.5-6-7)

batur-

I. batur- $2+(1)=3$ d1= Bir şeyin sıvı veya yumuşak bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batmasını sağlamak.

batur- → Ö, akkN, (ablN)

sav azuların dörd yerindeñ batursa (4b.13-14)

Dört yanındañ azuların sav baturur. (10b.5-6)

bêl baqla-

I. bêl baqla- 2 d1= Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek.

bêl baqla- → Ö, datN

Yaradañ bir cebbâra bêl baqladum. (25a.9)

belleş-

I. belleş- 2 d1= Bulaşmak, istenilmeyen bir madde bir şeye sürülmek.

belleş- → Ö, datN

Kızıl kana belleşür. (15a.8)

beñze-

I. beñze- 2 d1= İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak.

beñze- → Ö, datN

Yêrli yêrli denizlere beñzer yêg er göñli. (15a.13)

Mülâyim ipege beñzermiş âbī göñül. (23b.9-10)

Çīnī çanağa beñzermiş miskīn göñül. (23b.11)

besle-

I. besle- 2 d1= Yiyecek ve içeceğini sağlamak.

besle- → Ö, nomN

körpe kızı besleyüben kâmil etmek (16a.5)

bezen-

I. bezen- $1+(1)=2$ d1= Bezeme işine konu olmak, süslenmek.

bezen- → Ö, (lokN)

Uçmaqları düzendi, hürîleri bezendi. (1a.6)

say sancaqlı Oğuz kızı helâlinuñ koyınıdan çıkubanı ayağı altında bezenende düzenende (24a.13-14, 24b.1)

bıçaq çek-

I. bıçaq çek- 2 d1= Üzerindeki bıçağı birden eline alarak birine saplamaya hazırlanmak.

bıçaq çek- → Ö, datN

İsmâ ile bıçaq çekdi. (1b.1)

bil-

I. bil- $2+(1)=3$ d1= Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.

bil- → Ö, akkN, (abIN)

Yalkuzluk yavuz işdür yâ adam! Bilgil anı. (3a.3-4)

Yüz min kâfirüñ kırılduğunu andan bildüm. (26a.9)

bilik çaş-

I. bilik çaş- 1 d1= Akıllı şaşmak, düşünemez hâle gelmek, muhakemesini kaybetmek.

bilik çaş- → Ö

Yayağ olsa bir igid çok segirtse 'akıl azar, bilik çaşar. (10b. 11-12)

bilin-

I. bilin- 1 d1= Bilme işine konu olmak, anlaşılma, öğrenilmek.

bilin- → Ö

Yazı kıışı bilinmez yıllar ola. (20b.8-9)

Qıvveti güci bilinmez eller ola. (20b.9)

biş-

biş-₁ d1= Ateşte, fırında, kaynar suda veya yağda ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmek.

biş- → Ö

Qavmini qoyubanı yad ucına güvenenler yağlı yüzli aşuñ bişse ol yadlar qavim olur (17a.13-17b.1)

bişür-

I. bişür-₂ d1= Bir besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek veya içilebilecek bir duruma getirmek.

bişür- → Ö, nomN

Dadlı ta'mlı zād bişürmişem gel yè. (21b.4)

bit-

I. bit-₁ d1= Sona ermek.

bit- → Ö

Sinecek sınacağı bitmezmiş zālīm göñül. (23b.12)

II. bit-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek.

bit- → Ö, (lokN)

At yémeyen acı otlar kara yèrün üzerinde bitince bitmese yèg. (22a.11-12)

III. bit-₂ d3= İnanmak, bağlanmak.

bit- → Ö, datN

Olar dahı bir birinün sözine bitmeyeler. (20b.6)

boşat-

I. boşat-₂ d1= Boş duruma getirmek.

boşat- → Ö, akkN

Ḳara ġazanı boşadubanı yère koydum. (20a.4)

boy boyla-

I. boy boyla-₁ d1= Bir kimsenin soyunu övmek.

boy boyla- → Ö

Ḳaldı kıpoz, boy boyladı, soy yetürdi. (2b.3-4)

boya-

I. boya-₁ d1= *mec.* Batırmak, bulamak, gark etmek.

boya- → Ö

Ejdehā oyananda kıyruk çaldı, dağ dolandı, ağı saçdı, yer boyadı, nefes çekdi, don sömürdi. (28a.6-7)

bozlan-

I. bozlan-₁ d1= Yüksek ses çıkararak çalınmak.

bozlan- → Ö

aşan yerde iki kışun birbirine karşı gelse, iki cānibdeñ naḳḳāreler döğülse, kernāylar bozlansa, kıynaşsa kıynaşsa kıara yerün üzerinde savaşı düşse (9a.3-4-5)

bögürt-

I. bögürt-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bögürme işini yaptırmak.

bögürt- → Ö, nomN, (lokN)

yarma kıbak cıdasınun ucında er bögürdeñ (12b.4)

tepdüğinde cıdası ucında er bögürdeñ (25b.10)

böl-

böl-₂ d1= Bir bütünü iki veya daha çok parçaya ayırmak, taksim etmek.

böl- → Ö, nomN

Qara polad sav kılıcuñ yavuzı, çalınacaq baş üktürür, sügsün böler. (9b.5-6)

böyü-

I. böyü- $1+(1)=2$ d1= Yetişmek.

böyü- → Ö, (İ+ üste)

Nāmūs üste böyümiş. (16b.13)

böyül-

I. böyül- 1 d1= Yaşı artmak, yaşlanmak.

böyül- → Ö

böyülduqca düşmanuñ ödin yarañ qarıduqca gānīme kan kUSDurañ (2a.14-2b.1)

bula-

I. bula- 2 d1= Bir nesnenin her yanını bir şeye değıdirerek üstünü onunla kaplamak, bir nesneyi başka bir maddeye batırmak.

bula- → Ö, nomN

Ala cıda bulayub gānīmini at bēlinden qara yēre düşürmaqa merd igidüñ qollarında kuvvet gerek. (16a.10-11-12)

bulaş-

I. bulaş- $1+(1)=2$ d1= Bulama işine konu olmak, her yanı bir şeyle kaplanmak.

bulaş- → Ö, (ablN)

Ejdehānuñ heybetinden Gāzanuñ bir gözi bulaşdı, kana döndi. (28b.11-12)

burul-

I. burul- $1+(1)=2$ d1= Gerilmek, germe işi yapılmak, gergin duruma gelmek, belirli bir uzama ile çekilmek.

burul- → Ö, (ensN)

Boynuzıylan burulanda qatı yaylar bilek dartar. (3b.3-4)

Burulmayub doğırı çıkan oq ötkünini barmaq atar. (3b.4-5)

bus-

I. bus- $1+(1)=2$ d1= Pusmak, sinmek, bir şeyi kendine siper edip saklanmak.

bus- → Ö, (akkN)

Ƙara meşeni busub yatar fil ƘaƘanı Ƙaybatanuñ Ƙuba nere, ol özini badadur mı? (4a.4-5-6)

buyrul-

I. buyrul- $1+(1)=2$ d1= Buyurma işi yapılmak.

buyrul- Ö, (ablN)

av etindenñ dadlu kebāblar buyrulmasa (6a.4)

buyur-

I. buyur- $1+(1)=2$ d1= Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek.

buyur- → Ö, (akkN/ ablN)

Göñül buyurmasa dil dahıca söylemez bil! (23b.8-9)

Dış Oğuzuñ aƘalarını soldañ buyurdum. (26a.4)

büdre-

I. büdre- $1+(1)=2$ d1= Sendelemek.

büdre- → Ö, (lokN)

Çapar günde keser günde sürçmese büdremese igid altında bedev yahşı. (22b.3-4)

bük-

I. bük- 2 d1= (Yolu) bitirmek.

bük- → Ö, nomN

Ƙaybatanlar çekilse, yola girse, yollar bük-er. (3a.13)

II. bük- $2+(1)=3$ d2= Sertçe çevirmek, kıvırmak.

bük- → Ö, akkN, (ablN)

ganîmi ilüb büküb at bêlinden yêr yüzine düşürme (6b.14-7a.1)

ganîmi at bêlinden ilib büküb yêr yüzine hûb endürse (19a.10-11)

bükse-

I. bükse-₂ d1= (Yolu) tayyetmek, aşmak, katetmek.

bükse- → Ö, nomN

Qaybatanlar erdemidür yola girüb yol büksemaq. (16a.3-4)

bürküt-

I. bürküt-₂ d1= Fıskırtmak.

bürküt- → Ö, nomN

kabak yarub qan bürkütme (7a.3-4)

bürül-

I. bürül-₁ d1= Bürüme işine konu olmak.

bürül- → Ö

Bürüldüm-ise, saraldum-ısa gök yüzinde bulut oldum. (19b.1-2)

C

cân vër-

I. cân vër-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Ölmek.

cân vër- → Ö, (datN)

Bir igid saq oldukça bir yaraqa cân vërür. (28b.7)

carla-

I. carla-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bağırarak konuşmak.

carla- → Ö, (lokN)

Ulu hanlar ordusunda cārçı carlar. (3b.12-13)

cehd èyle-

I. cehd èyle- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Çalışıp çabalamak.

cehd èyle- → Ö, (datN)

Ejdehā ne kadar cehd èyledi Ġazanı sömürüben utmağa, cıda ileñ kalhan koymadı kayanun daldasından çıkmğa. (28b.8-9-10)

cergele-

I. cergele- ₁ d1= Sıra sıra dizmek, sıralamak.

cergele- → Ö

cergeleyüb gèder-iken geñ yazınun ortasından (8b.6)

cezā vèr-

I. cezā vèr- ₂ d1= Cezalandırmak.

cezā vèr- → Ö, datN

degmeyen kavatlara kan utdurub cezā vèren (12a.1-2)

cüfte gèt-

cüfte gèt- ₁ d1=Çift sürmek, saban veya pulluk kullanarak toprağı ekilebilir duruma getirmek.

cüfte gèt- → Ö

Dana buzav kılmaya cüfte gède. (21a.5)

Ç

çaķır-

I. çaķır- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Söylenmek, kendi kendine konuşmak, kendi kendine bir şeyler söylemek.

çaķır- → Ö, (lokN)

Aķır kızluk olanda aķır şehirler kıyısında “nān nān!” dèyüb çaķırmaz mı? (14a.14-14b.1)

II. çağır-₁ d2= Birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek.

çağır- → Ö

Dar yêrde derin suda qalanda “Hızır Nebî, Hızır İlyās meded meded!” dëyübeni çağırmaz mı? (14b.8-9)

çal-

I. çal-₂ d1=Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak.

çal- → Ö, nomN

Çaldı kıpuz, boy boyladı, soy yetürdi. (2b.3-4)

II. çal-₂ d2= Başkasına ait bir şeyi gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmaq.

çal- → Ö, nomN

Qanlı kıyruk, bağır öpke çalub utar. (8b.4)

III. çal-₁₊₍₁₎₌₂ d3= (Kılıçla) savaşmak.

çal- → Ö, (akkN)

Anı çala bilmez yetüre bilmez muhannesün elinde kılıcdan ise merd igidün elinde bir aqac yeg. (22a.8-9-10)

IV. çal-₂ d4= Sallamak, uçurmak, dalgalandırmak.

çal- → Ö, nomN

Ejdehā oyananda kıyruk çaldı, dağ dolandı, ağı saçdı, yer boyadı, nefes çekdi, don sömürdi. (28a.5-6-7)

çalhan-

I. çalhan-₁ d1= Çalkama işine konu olmak.

çalhan- → Ö

Çalhananda yağ tökülür şileninde bol ni'metli. (11b.11-12)

çalın-

I. çalın-₁ d1= Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırılmak.

çalın- → Ö

Tabl-ı bâzî çalınanda yasdı kollar kıyısından şona kapar. (9b.14-10a.1)

II. çalın-₁ d2= (Kılıç gibi kesici aletlerin) vurma işine konu olmak.

çalın- → Ö

kayhu polad çalınanda kan şorlasa (24b.4)

çalış-

I. çalış-₁ d1= Vuruşmak, çarpışmak, savaşmak, kılıçlaşmak.

çalış- → Ö

çalışanda dalaşanda yēñ yahadañ sökdürmese (6b.1-2)

Çalışanda gedilmese er elinde polad yahşı. (22b.4)

çap-

I. çap-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Koşmak, süratle hareket etmek.

çap- → Ö, (lokN)

Sarp yügürür sallar atlar er kanatı, mine bilmez çapa bilmez bir muħanneş ol atları savaş günü minince minmese yēğ. (22a.6-7)

Qazaquclar erdemidür meydānında çapubanı duman çöküb toz eglenmak. (16a.2-3)

çapıl-

I. çapıl-₁ d1= Yağmalanmak, yağma edilmek.

çapıl- → Ö

çār havużlar çapılmasa (6a.2)

çarp-

I. çarp-₂ d1= Hızla değmek, vurmak.

çarp- → Ö, akkN

Allāh Tarı saña bir dēyenūñ ağızın öpim, iki dēyenūñ ağızın çarpım! (28a.12-13)

çatıl-

I. çatıl- $1+(1)=2$ d1= Birbirine bağlamak, tutturmak.

çatıl- → Ö, (lokN)

çeşmesinūñ üstinde ala sāybān çatılmasa (6a.1-2)

Buyurmuşdum ala sāybān çatılmış-ıdı. (19b.7)

çek-

I. çek- $1+(1)=2$ d1= Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek.

çek- → Ö, (ensN)

yēl çeküben getürende gelende yēlken bulut (5b.3)

ķaba boynı güciylen sürüb çekse (4b.13)

çekdür-

I. çekdür- $2+(1)=3$ d1= Çekme işini yaptırmak.

çekdür- → Ö, akkN, (ablN)

Yekrenkluk yolındañ öz bir tişin çekdüirdi. (2a.4)

çekil-

I. çekil- $1+(1)=2$ d1= Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütülmek.

çekil- → Ö, (lokN)

ķırpub yügürür alvar tāzī it oğlınun merescügi çekilende (8b.8-9)

ol savaşda sarı yaylar çekilende ķabza ayrılsa (9a.5-6)

II. çekil- $1+(1)=2$ d2= Çekme işi yapılmak.

çekil- → Ö, (ablN)

Adam içmez bulanuk sası su damarındañ çekilse yēg. (22a.12-13)

çerel-

I. çerel-₁ d1= Kızgınlıkla gözlerini fazla açıp bakmak.

çerel- → Ö

Göz çerelür, dağ gözedür. (11a.11)

çevrül-

I. çevrül-₁ d1= Döndürülmek.

çevrül- → Ö

körpe kızılar çevrülmeşe, av etinden dadlu kebâblar buyrulmasa (6a.4)

La 'lî çaķır süzülmüş-idi, körpe kuzı çevrülmişdi. (19b.8)

çinkı-

I. çinkı-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Sinirden bağırmak.

çinkı- → Ö, (akkN)

Gavgā günü yoldan çıkar, iyesini çinkır teper, yere urar, salur geder. (10b.10-11)

çıḥ-

I. çıḥ-₂ d1= İçeriden dışarıya varmak, gitmek.

çıḥ- → Ö, ablN

Ol meydāndan çıḥar koymaz. (11a.12-13)

Bu kapıdan girende ol kapudan çıḥar gördüm. (22a.4-5)

çık-

I. çık-₂ d1= İçeriden dışarıya varmak, gitmek.

çık- → Ö, ablN

Ejdehā ne kadar cehd eyledi Ġazanı sömürüben utmaķa, cıda ileḥ ḳalḥan koymadı

ḳayanuḥ daldasından çıķmaķa. (28b.8-9-10)

II. çık-₂ d2= Bir şeyin yukarısına doğru yürümek.

çık- → Ö, datN

Bir tepeye çıķalım, anı tır-bārān edelim. (30a.10-11)

III. çık- 2 d3= Sıyrılmak, ayrılmak.

çık- → Ö, ablN

say sancaklı Oğuz kızı helâlinuñ koynındañ çıkubanı ayağı altında bezenende düzenende
(24a.13-14, 24b.1)

IV. çık- 2 d4= Birinin isteklerine, öğütlerine, sözlerine uyarak davranmamak.

çık- → Ö, ablN

Ġazan âdem-iken biz 'uhdesindeñ çıkmazduk. (30a.9)

çıkār-

I. çıkār- 2 d1= Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.

çıkār- → Ö, akkN

Ġancerini çıkardı, gözlerini oymağa kaşd eyledi. (29a.4-5)

Ġazan ejdehā görübdür, korkusındañ hîç bahâne tapmayub, gözlerini çıkarubdur. (29a.6-7)

II. çıkār- 2 d2= Yükseltmek.

çıkār- → Ö, datN

Yerde iken gök yüzine çıkarañ dil. (23b.6)

çilet-

I. çilet- 2+(1)=3 d1= Sıçrantı hâlinde, damcı-damcı dökmek, sepmek, sıçratmak.

çilet- → Ö, nomN, (lokN)

kaynaķınıñ ucında kan çiletse (4a.9)- (7b.11)

çirk eglen-

I. çirk eglen- 1+(1)=2 d1= *mec.* Pas tutmak, çalışamaz duruma gelmek.

çirk eglen- → Ö, (lokN)

Arı atlas, ipek donda çirk eglenmez. (23a.1)

çök-

I. çök-₁ d1= Sis, duman vb. inerek kaplamak.

çök- → Ö

Kazağucular segirdürse meydânında toz eglenür, duman çöker. (19a.5)

II. çök-₁ d2= Bulunduğu düzeyden aşağı inmek.

çök- → Ö

Yamaklı don geyende Hâk Ta 'ālâ göstermesün, çigin çöker. (10b.13)

D

daban çal-

I. daban çal-₁₊₍₂₎₌₃ d1= Daban etmek, acele etmek, çabuk yürümek.

daban çal- → Ö, (akkN, lokN)

Altmış akac yolu bir gecede daban çalar. (8a.13)

daban kız-

I. daban kız-₁ d1= *mec.* Öfkelenmek, sinirlenmek.

daban kız- → Ö

Köpük saçar, daban kızar, göz çerelür, dağ gözedür. (11a.11)

dadan-

I. dadan-₂ d1= Yarar, çıkar amacıyla veya alışkanlıkla bir yere sık uğramak, abone olmak.

dadan- → Ö, akkN

Oğurluğa dadananlar bir varub iki gelür. (17a.11)

dağıl-

I. dağıl-₁ d1= Toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak.

dağıl- → Ö

Güle güle yëyüb dağılur. (17b.1-2)

dağıt-

I. dağıt-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Toplu durumda bulunanları birbirinden uzaklaştırmak veya ayırmak.

dağıt- → Ö, akkN, (ablN)

düşmanını bölük bölük göz öginden dağıtmasa (6b.7-8)

dalad-

I. dalad-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Talatmak, köpeği ısırmaya kışkırtmak, ısırtmak.

dalad- → Ö, akkN, (datN)

Qara köpek it oğluna qurd enigi özini daladur mı? Daladmaq yok. (5a.2-3)

dalan-

I. dalan-₂ d1= (Aç kalmış hayvan için) her bulduğu yiyeceğe saldırmak.

dalan- → Ö, datN

Aranda qalibanı miçeklere dalanmaz mı? (14a.8-9)

dalaş-

I. dalaş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Dövüşmek, çarpışmak.

dalaş- → Ö, (İ+ üste)

çalışanda dalaşanda yëñ yaḥadañ sökdürme (6b.1-2)

Ġayret üste dalaşmış merd igidler ölince ölmese yëğ. (16b.13-14)

dalbu-

I. dalbu-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Dalabırmak, çarpınmak, çırpınmak, oynayıp sıçramak.

dalbu- → Ö, (lokN)

Aşıl Selcik Bëğ oğlının yumruğında laçın dalbur. (3b.11-12)

daldalan-

I. daldalan- 2 d1= Duldalanmak, iltica etmek, sığınmak, siper almak.

daldalan- → Ö, datN

Ḳara dere kuytusına daldalanur özin salur. (8b.2-3)

damız-

I. damız- 2+(1)=3 d1= Damlatmak, damla damla akıtmak.

damız- → Ö, nomN, (datN)

Ḳursaḳına aḡu damızsa dıncıḥur mı? (4a.3-4)

danış-

I. danış- 1+(1)=2 d1= Konuşmak, söylemek.

danış- → Ö, (ensN)

Danışmasaḡ şuhār oḡuḡ peykānıyłaḡ öldürürem Ğazan seni. (30b.6-7)

Eger ejder olmayubsaḡ menümileḡ gübür gübür danış! (30b.5-6)

II. danış- 2+(1)=3 d2= Bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek.

danış- → Ö, akkN, (İ+ içün)

Danışdı arı dīn-lü dost Muḥammed ümmet sözün raḥmet ile şefḳat-içün. (1a.5-6)

dara-

I. dara- 2+(1)=3 d1= Musallat olmak, arız olmak, talan etmek.

dara- → Ö, datN, (lokN)

Sarpca sarpca gēdeḡ yērde merd igide bir gün olur yaḡı darar. (9b.1)

dart-

dart- 2+(1)=3 d1= Çekmek.

dart- → Ö, nomN, (ablN)

Boynuzıylan burulanda katı yaylar bilek dartar. (3b.3-4)

Er eliñdeñ cılav dartar. (15a.3)

daş-

I. daş-₁ d1= Akarsu, yatağından çıkarak çevresini kaplamak.

daş- → Ö

yağsa yağmur daşsa çaylar, dolsa göller (7b.3-4)

II. daş-₁ d2= Öfke, sabırsızlık veya heyecan yüzünden kendini tutamamak.

daş- → Ö

Ejdehānı görende Ğazanuñ içindeki tom yüregi doldı daşdı. (27a.13-14)

daşlan-

I. daşlan-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Akmak, dökülmek, taşıp dökülmek, gelmek.

daşlan- → Ö, (abIN)

hayhıranda bığlarınuñ dibindeñ buğda denli kan daşlananñ (13b.6-7)

dayan-

I. dayan-₁ d1= Varmak, ulaşmak.

dayan- → Ö

dayansa berk kal'elere ögce degeñ (11b.14-12a.1)

dayañ-

I. dayañ-₂ d1= Birinden, bir şeyden güç almak, güvenmek, istinat etmek.

dayañ- → Ö, datN

Dayanursañ bir Allāha dayañ! (17b.4)

dè-

I. è-₂ d1= Söylemek, söz söylemek.

dè- → Ö, nomN

“Yā Muḥammed, yā ‘Alī meded” dēdüm. (25a.9)

İkinci zamānı dēdi ki: “Aḳalarum! Kimse menümleñ gelmesün, hamı orduya varuñuz!”

(26b.9-10)

Hay dēmedin baş getürür yüz cellādlı. (11b.10-11)

II. dē-₂ d2= Ad vermek.

dē- → Ö, nomN

Ejdehā dēdükleri aşı bir yılandur. (27b.13)

deg-

I. deg-₁₊₍₁₎₌₂ d1= İstenilen yere düşmek, rast gelmek, isabet etmek.

deg- → Ö, datN (ablN)

Üç yēlekli şuhār oḳlar sevinür düşmanına degecek gēyim söküb, bağır delüb gēçüb ötse.

(19a.8-9)

On altı batman kāfır gürzi tepemden degdi pörtlemedün. (29a.1-2)

II. deg-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Ulaşmak, erişmek.

deg- → Ö, datN

dayansa berk ḳal‘elere ögce degeñ (11b.14-12a.1)

del-

I. del-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Delik açmak, delik duruma getirmek.

del- → Ö, nomN, (lokN)

Üç yēlekli şuhār oḳlar sevinür düşmanına degecek gēyim söküb, bağır delüb gēçüb ötse.

(19a.8-9)

Sarp süğüler yavuzı, dalaşuḳda göğüs deler. (9b.2)

deş-

I.deş-₂ d1= Oymak, delmek, yara açmak, içini açmak, karıştırmak, kazmak.

deş- → Ö, nomN

Siñir çeker, öpkedeşer. (5a.2)

dev[i]r-

I. dev[i]r-₂ d1= Bir yönetim organının veya başkanının yönetim gücünü zorla elinden almak.

dev[i]r- → Ö, akkN

varduğında Alay Hınılan Bulay Hını devre basay (25b.3-4)

dıncıh-

I. dıncıh-₁ d1= Üzülmek, gücenmek.

dıncıh- → Ö

Kırsakına ağı damızsa dıncıhur mı? Dıncıhmağ yok. (4a.3-4)

dil-

I. dil-₂ d1= Ortasından, içinden geçmek, yarmak.

dil- → Ö, akkN

Arasılan Kür Suyını dilib geçey (25b.8-9)

dil yetür-

I. dil yetür-₂ d1= Birinin söylediklerine olur olmaz karşılık vermek, çene yarıştırmaya kalkmak, laf yetiştirmek.

dil yetür- → Ö, datN

Yıl başına yetişmedin kayın ata ileñ kayın anaya dil yetüre. (21a.11-12)

dili deg-

I. dili deg-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek, dil uzatmak.

dili deg- → Ö, (datN)

bêş yaşına yetişmedin yetmiş yaşar kocalara dili dege (21b.7-8)

diril-

I. diril- $_{1+(1)=2}$ d1= Güçlenip canlanmak.

diril- → Ö, (İ+ ileŋ)

Hîle ileŋ dirilmek er oğluna dirilük olmaz. (28a.3-4)

doğ-

I. doğ- $_{1+(1)=2}$ d1= Dünyaya gelmek.

doğ- → Ö, (ablN)

Yegdeŋ enmiş yegdeŋ doğmuş. (13a.13-14)

II. doğ- $_{1+(1)=2}$ d2= Güneş, ay, yıldız ufuktan yükselerek görünmek.

doğ- → Ö, (lokN)

Yalabıyub gün doğarsa cihān şu 'leler. (3a.6)

Yalabıyub güneş sevinür, Dedem dër günde doğsa. (18b.9)

doğra-

I. doğra- $_{2+(1)=3}$ d1= Keserek parçalamak veya elle küçük parçalara ayırmak.

doğra- → Ö, akkN, (ensN)

Kara polad kılıcuŋ yalmanıylaŋ doğraram Ğazan seni. (30b.8)

doğul-

I. doğul- $_{1+(1)=2}$ d1= Dünyaya gelmek.

doğul- → Ö, (ablN)

Tat kızındaŋ doğulaŋ oğlan dayısına dayı dëye (20b.12-21a.1)

Türk kızındaŋ doğulaŋ oğlan dayısına dayı dëye bilmeye. (21a.2)

doğurt-

I. doğurt- $_{2+(1)=3}$ d1= Doğurmasını sağlamak, doğurmasına yardım etmek.

doğurt- → Ö, nomN, (datN)

Yağrınısı üstine gün doğurdur. (9b.8-9)

dol-

I. dol-₁ d1= Dolu duruma gelmek.

dol- → Ö

yağsa yağmur, daşsa çaylar, dolsa göller (7b.3-4)

II. dol-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Sabrı tükenip öfkesi taşacak duruma gelmek.

dol- → Ö, (nomN)

Ejdehānı görende Ġazanıñ içindeki tom yüregi doldı daşdı. (27a.13-14)

dolan-

I. dolan-₁ d1= Süre tamamlanmak.

dolan- → Ö

dedem dër ay öte, yıl dolana, zamāneler kópúb gele (20b.1)

II. dolan-₁ d2= *mec.* Kuşanmak, kaplanmak.

dolan- → Ö

Ejdehā oyananda kıyruķ çaldı, dağ dolandı, ağı saçdı, yer boyadı, nefes çekdi, don sömürdi. (28a.5-6-7)

dolandur-

I. dolandur-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Dolanma işini yaptırmak.

dolandur- → Ö, akkN, (datN)

boynı yokun Türk oğlını dün hayhırtsa, kara dere kıytusına dolandursa (4b.14-5a.1)

Qara köpek it oğlına gavgā salur, kara dere kıytusına dolandurur. (10b.7)

II. dolandur-₁ d2= Dolaştırmak, lafı dolandırmak, sözü uzatmak.

dolandur- → Ö

Türk kızından doğulan oğlan dayısına dayı deye bilmeye, dolandura döndere hālū deye.
(21a.2-3)

doldur-

I. doldur- $2+(1)=3$ d1= Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek.

doldur- → Ö, akkN/ datN, (nomN)

Havāleler kaldurur, handaqların doldurur. (14a.3)

İçine la 'lī çağır doldurdum. (20a.3)

gök pençesinin arasında et doldursa (4b.1)- (8a.5)- (10a.10)

II. doldur- 2 d2= Yaşını, yılını bitirmek.

doldur- → Ö, akkN

Üç otuz on yaşını doldursa yêg! (17a.2)

donguldan-

I. donguldan- $1+(1)=2$ d1= Memnuniyetsiz hâlde kendi kendine kısık sesle anlaşılmaz sözler söylemek, memnuniyetsizliğini izhar etmek.

donguldan- → Ö, (abIN)

ol gelin ay başına yetişmedin yaşmakının altında donguldana (21a.10-11)

doy-

I. doy- $1+(1)=2$ d1= Bir gereksinimini yeteri kadar karşılamak.

doy- → Ö, (nomN)

Kay busaluğ erdemidür tükelin töküb, yere sinüp yêr su doymak. (15b.4-5)

doyur-

I. doyur- 2 d1= Açlığını gidermek.

doyur- → Ö, akkN

acun karnın doyura (24a.1-2)

dög-

I. dög- $1+(1)=2$ d1= Tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak.

dög- → Ö, (ablN)

döge döge ganîminden ol kal 'eni alsaydı (11b.3)

Alaca laçın erdemidür gök yüzinden döge döge yèr yüzine durna endürmak. (15b.8-9)

dögül-

I. dögül- $_{1+(1)=2}$ d1= Davul vb. çalmak, vurmak.

dögül- → Ö, (ablN)

Naqqâreler dögülende yürek köper. (3b.8)

“Tülüngisen!” dëyübeni dögülmez mi? (14b.5-6)

iki cānibden naqqâreler dögülse (9a.3-4)

dögüş-

I. dögüş- $_{1+(1)=2}$ d1= Karşılıklı birbirini dövmek, vuruşmak.

dögüş- → Ö, (ensN/ lokN)

Ejdehâyılan dögüşmağa kaşd ëyledi. (27b.1-2)

Ol yağının içinde elleşmege dögüşmege iki saymaz. (16b.4-5)

dön-

I. dön- $_{2+(1)=3}$ d1= Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzetmek.

dön- → Ö, datN, (ablN)

Ejdehānuñ heybetinden Ğazanuñ bir gözi bulaşdı, kana döndi. (28b.11-12)

Gèçeñ günüñ geçübdür gelen günüñ Dedem dër hayra dönsün! (9a.11-12)

dönder-

I. dönder- $_{2+(1)=3}$ d1= *mec.* Bir duruma getirmek.

dönder- → Ö, nomN, (lokN)

balçaķında alca kanlar döndermese (6b.11)

II. dönder- $_1$ d2= *mec.* Çevirmek, lafı dolandırmak.

dönder- → Ö

Türk kızından doğulan oğlan dayısına dayı deye bilmeye, dolandura döndere hālū deye.
(21a.2-3)

döşe-

I. döşe-₃ d1= Bir tabanı, tahta, karo, mermer vb. yapı gereçleriyle kaplamak.

döşe- → Ö, nomN, datN

gabırkası altına daş döşeyen (13a.10)

II. döşe-₂ d2= Düz bir yere yaymak, sermek.

döşe- → Ö, akkN

Karıların döşeyüben karda yatar. (10b.2)

du'ā kııl-

I. du'ā kııl-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Dua etmek, Tanrı'ya yalvarmak.

du'ā kııl- → Ö, (İ+ içün)

Alplar! Du'ā kıılayın civānmerdleri görmek-içün. (1b.4)

dur-

I. dur-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Hareketsiz durumda olmak.

dur- → Ö, (lokN)

Ses yéter yêrde durdı. (30b.4)

Yeddi kâfir kılıcum öginde onba durmuş-ıdı. (26a.8)

II. dur-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Kalmak.

dur- → Ö, (lokN)

Ğazan dër özüüm tipde durdum. (26a.2-3)

durkuz-

I. durkuz-₂ d1= Durmasını sağlamak.

durkuz- → Ö, akkN

yıhañ eri durkuzmağa (16a.13)

duruş-

I. duruş-₁ d1= Karşı karşıya gelmek, muhasamaya girişmek, çarpışmak, mücadele etmek.

duruş- → Ö

Duruşmışca yad yağını varur gelür. (3b.9)

İki yağı duruşanda devlet basar. (3b.8-9)

dut-

I. dut-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Ele geçirmek, yakalamak.

dut- → Ö, [akkN/nomN], (ablN)

inçe belden dutubanı sindursa (4a.13-4b.1)

II. dut-₂ d2= Avlamak.

dut- → Ö, akkN/nomN

Qartal ögec semizini karpub dutar. (8a.14-8b.1)

At ayırur, aykır dutar. (8a.8)

III. dut-₂ d3= Yapmak, amel etmek.

dut- → Ö, akkN

Oñuduğın doğrı dutsa, bu dünyāda 'ālim zekī gerek. (1b.8-9)

düg-

I. düg-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Dügüm yapmak.

düg- → Ö, akkN, (lokN)

bıglarını yēddi yērde çalub dügeñ (13b.4-5)

dügün düş-

I. düğün düş-₁ d1= Düyün düşmek, düğümlemek, dolanmak.

düğün düş- → Ö

Düğün düşince düğüncügi açılmazmış deli gönül. (23b.10-11)

dünek sal-

I. dünek sal-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yuva kurmak.

dünek sal- → Ö, (lokN)

Gür meşenün kolında dünek salur. (10a.11-12)

düş-

I. düş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yere devrilmek, yere serilmek.

düş- → Ö, (datN)

koç alınlı igidler kol bud olsa yere düşse (9a.8-9)

II. düş-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak veya dayanağını, dengesini yitirerek yukarıdan aşağıya inmek.

düş- → Ö, (ablN)

Ġazan ol kayanun daldasına yetişende atdan düşdi. (28b.5-6)

III. düş-₁ d3= Dökülmek.

düş- → Ö

Boynuzıylan burulanda sarı yaylar er kuvveti, bilek güci, günü gelse demi düşse. (6b.3-4)

düşür-

I. düşür-₂₊₍₂₎₌₄ d1= Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak.

düşür- → Ö, akkN, (ablN, datN)

Ala cıda bulayub ganîmini at belinden kara yere düşürmağa merd igidün kollarında kuvvet gerek. (16a.10-11-12)

ganîmi ilüb büküb at belinden yer yüzine düşürmese (6b.14-7a.1)

düz-

I. düz- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= İki kişinin arasını bulmak, düzeltmek.

düz- → Ö, (lokN)

Duruşmuşca yad yağını varur gelür, ortalukda elçi düzer. (3b.9-10)

düzel-

I. düzel- ₁ d1= Düz duruma gelmek, düzleşmek.

düzel- → Ö

düzce yere yetişende düzelme (6a.8-9)

II. düzel- ₂ d2= Kapanmak, örtülmek.

düzel- → Ö, ablN

Ejdehā derisinden düzelmiş sāybānı tikdi. (31a.1-2)

düzen-

I. düzen- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Süslenmek.

düzen- → Ö, (lokN)

Uçmaqları düzendi, hūrīleri bezendi. (1a.6)

Oğuz kıızı helālinuñ koyından çıkubanı ayağı altında bezenende düzenende (24a.14-24b.1)

düzet-

I. düzet- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Yapmak, inşa etmek.

düzet- → Ö, nomN, (datN)

Qara polad kılıcına kın düzetdi. (29b.14)

düzül-

I. düzül- ₁ d1= Dizilmek, sıralanmak.

düzül- → Ö

yañıl almalar tökülme, şurāhīler düzülmese (6a.3)

E, Ė

eg-

I. eg-₂ d1= Sert bir cismi bükme.

eg- → Ö, nomN

çadıra güci yétmese çubuk ege (21a.13-14)

egil-

I. egil-₁ d1= Bir yana doğru eğik duruma gelmek.

egil- → Ö

eglim yère yėtişende egilmese (6a.8)

eglen-

I. eglen-₁ d1= Durmak.

eglen- → Ö

Ol bedevün üstün alub eglenmağa merd igidde hünerilen erdem gerek. (16a.9-10)

Qara polad sayhan daşa yėtişende eglenür mi? Eglenmaq yok. (4a.1-2)

Qazağucılar segirdürse toz eglenür, duman çöker. (3a.11-12)

ek-

I. ek-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek.

ek- → Ö, nomN, (lokN)

Gönül ister qalğa dura çöl yerlerde çāh qazdura, bostān eke. (23b.12-13)

ekil-

I. ekil-₂ d1= Ekme işi yapılmak.

ekil- → Ö, nomN

qızıl buğda dīn kilīdi ekilmese (6a.9-10)

eksil-

I. eksil-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bulunmamak, var olmamak, rastlanmamak.

eksil- → Ö, (ablN)

Sak olduğca ulu devlet ol igidün başındañ eksilür mi? (5a.5-6)

Yayhanduğca nöbet andañ eksilür mi? (5a.14)

el vër-

I. el vër-₁ d1= Yardım etmek.

el vër- → Ö

Elli min geldi dèyende el vèrüb elleşmedüm.²⁰ (25a.2-3)

eli var-

I. eli var-₁ d1= Eli gitmek, bir işi yapmaya gönlü razı olmak.

eli var- → Ö

Çok igidün güci yètmez, çok igidün güci yèter, eli varmaz. (11b.1-2)

elleş-

I. elleş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Tutuşmak, savaşa girişmek.

elleş- → Ö, (lokN)

Elli min geldi dèyende el vèrüb elleşmedüm. (25a.2-3)

Ol yağınun içinde elleşmege dögüşmege iki saymaz. (16b.4-5)

emit-

I. emit-₂ d1= Emzirmek, (kadın veya dişi hayvan) memesindeki sütü yavruya vermek.

emit- → Ö, akkN

Yağlı sütün toğ emitse ana yahşı. (22b.5-6)

²⁰ Zarf-fiil ile kurulmuş yan cümle olumlu, ana cümlelerin yüklemi olumsuz formda bulunması durumunda, semantik olarak olumsuzluk hâli zarf-fiile de aktarılmaktadır (Baskakov 2017: 27).

en-

I. en- $1+(1)=2$ d1= Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.

en- → Ö, (ablN)

Yэгdeг enmiş yэгdeг doğmuş. (13a.14)

én-

I. én- $1+(1)=2$ d1= Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.

én- → Ö, (ablN)

uc ıldırım éense gökdeг (4a.1)

kara bulut altındaг kıjıldayub éense (7b.8)

ender-

I. ender- 2 d1= Hızla vurmak.

ender- → Ö, akkN

kemiklice başları endermese (6b.10-11)

endür-

I. endür- $2+(2)=4$ d1= Yüksekten, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.

endür- → Ö, nomN, (ablN, datN)

Boynuzı burma қоç endürdi. (1b.2)

Haқ Ta 'ālā gökdeг Qur'ān endürdi. (1a.1)

Alaca laçın erdemidür gök yüzindeг döge döge yer yüzine durna endürmaқ. (15b.8-9)

ëndür-

I. ñndür- $2+(2)=4$ d1= Yüksekten, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.

ëndür- → Ö, [nomN], (ablN, datN)

Gök yüzindeг yer yüzine ñndüreг dil. (23b.5-6)

eṅre-

I. eṅre- $_{1+(1)=2}$ d1= Çınlamak, ses vermek.

eṅre- → Ö, (lokN)

Aran sazuṅ gür meṣenüṅ kollarınd[a]aşlan eṅrür. (3a.10)

es-

I. es- $_{1+(1)=2}$ d1= Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak.

es- → Ö, (İ+ kimi)

Ol bulutuṅ gürüldeyüb şakıldayub esibeni geldiği neye yarar? (5b.4-5)

seher yeli esib esib gögsi güzel kara dağa toḥunanda (24a.10-11)

Mêşe kimi eseṅ ol ejdehānuṅ yalıymış. (27a.12-13)

êṣit-

I. êṣit- $_1$ d1= Kulakla algılamak, duymak.

êṣit- → Ö

İki kulağ êṣidende nehîbli dil. (23b.3)

II. êṣit- $_{1+(1)=2}$ d1= Haber almak.

êṣit- → Ö, (akkN/ lokN)

Pādiṣāh Bayındır êṣitdi Ġazan ejdehā öldürübdür. (30b.12-13)

On min yağı geldiğini êṣidende kol götürüb ak otaḳ içinde oyına girdüm. (24b.12-13)

Ġazanuṅ ordusunda Lele Kılbaş Ġazanuṅ lelesi êṣitdi ki Ġazan yalkuz avda ḳalubdur. (27a.6-7)

êt-

I. êt- $_3$ d1= Bir şeyi başka bir şey durumuna getirmek.

êt- → Ö, akkN, nomN

Ḳara Güne yavrısı Ḳara Budağı çarḫçı êtdüm. (25b.1)

èyle-

I. èyle- $_{2+(1)=3}$ d1= Yapmak, inşa etmek, imal etmek.

èyle- → Ö, akkN, (ablN)

Sāybānının yêlkenlerin ejdehānıñ derisinden èyledi. (30a.3-4)

II. èyle- $_{2+(1)=3}$ d2= Üretmek.

èyle- → Ö, nomN, (datN)

Qurt tükli qonur atı eyerine örtük èyledi. (30a.2-3)

F

farq ol-

I. farq ol- $_1$ d1= Aralarında tefavüt olmak, birbirinden ayrılmak, seçilmek, farklanmak.

farq ol- → Ö

İmān inşāf farq olmaz Hemedanılañ Dergezin şehri. (18a.2-3)

fermān èt-

fermān èt- $_{2+(1)=3}$ d1= Buyurmak, emretmek.

fermān èt- → Ö, akkN, (ablN)

Gök üzinden uçar quş fermān ètdi. (1a.9-10)

fırşat düş-

I. fırşat düş- $_2$ d1= Bir imkâna kavuşmak.

fırşat düş- → Ö, datN

Aşıl Selcik Bêg oğlına fırşat düşse qarı düşmanının evlādını üredür mi? (5a.10-11)

fırıl-

I. fırıl- $_{1+(1)=2}$ d1= Hızla, birdenbire bulunduğu yerden çıkmak, ayrılma.

fırıl- → Ö, (ablN)

ol çaqlarda bedev atları segirdibeñ dört ayağındañ na'l fırlasa (24b.2-3)

fıkr èyle-

I. fıkr èyle-₁ d1= Bir konu üzerine düşünmek.

fıkr èyle- → Ö

Lele fıkr èyledi ki Ğazan dedükleri er igiddür. (27b.6-7)

G, Ğ

ğanīm ol-

I. ğanīm ol-₁ d1= Kin beslemeye başlamak.

ğanīm ol- → Ö

Sarı yaylı avçı görende ğanīm olub qarşılaşur. (8a.2-3)

II. ğanīm ol-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Kendi gücünü tanıtmak, kendi etkisini göstermek.

ğanīm ol- → Ö, (lokN)

Merd igidler erdemidür aķası ögünde ğanīm olub yüz aķartmaq. (16a.1-2)

ğavġā sal-

I. ġavġā sal-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Birbiriyle atışmak, dövüşmek.

ğavġā sal- → Ö, (datN)

Qara köpek it oġlına ġavġā salur. (10b.7)

ġāzabına düş-

I. ġāzabına düş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Güçlü bir kimsenin hışmına uğramak.

ġāzabına düş- Ö, (lokN)

ķayıdışda Bicen Pādişāhuñ ġāzabına düşübeni sitem çekeñ (13b.12-13)

Üçimcide aķır begler ġāzabına düşer. (17a.12)

geç-

I. geç- $_{1+(1)=2}$ d1= Bitmek, sona ermek.

geç- → Ö, (ablN)

Toksan bir min sözcük ortalukdan geldi geçdi. (1a.4)

II. geç- $_2$ d2= Dokunmak, temas etmek.

geç- → Ö, datN

hācī olub Mekke kuflına eli geçeñ (13b.3-4)

III. geç- $_{1+(1)=2}$ d3= Harcamak.

geç- → Ö, (ablN/ nomN)

Bir Allāhdan geçeñ günün geçübdür. (9a.11-12)

gêç-

I. gêç- $_1$ d1= Bir yandan girip diğer yandan çıkmak.

gêç- → Ö

sur cıdalar süsülende cibir gêçse (9a.7)

bağır delüb gêçüb ötse (19a.9)

II. gêç- $_2$ d2=Yol, araç veya akarsu bir yerin yakınından veya içinden gitmek.

gêç- → Ö, akkN

Arasılan Kür Suyını tilib geçeñ, geçdüginde Müskirilen Kubaya talan salan Şirvanılan Şamahını ölkelenen (12a.13-14/12b.1)

III. gêç- $_{1+(1)=2}$ d3= *mec.* Bulunduğu yeri veya konumu değiştirmek.

gêç- → Ö, (ablN)

Dünyādan geldi geçdi. (31a.5)

gedil-

I. gedil- $_1$ d1= Bıçak, keser vb.nin ağızları aşınmak.

gedil- → Ö

Çalışanda gedilmese er elinde polad yahşı. (22b.4)

II. gedil-₁ d2= Gedik açılmak, eksilmek.

gedil- → Ö

Settārındañ aña buyruk olmayınca gedilür mi? Gedilmağ yok. (5a.9-10)

gel-

I. gel-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Ulaşmak, varmak.

gel- → Ö, (datN)

Cebre 'ıl geldi getürdi Burākı. (1a.2)

Doksan min yağı geldi dèyende arhaluğcağ-ıdum donum gèydüm. (25a.5-6)

Men yalkuz bir av avlaram gelürem. (26b.11)

Ğazan ne içerseñ? On min yağı üstüñe geldi. (24b.11)

II. gel-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Varlığını sürdürmek, yaşamak, intikal etmek.

gel- → Ö, (ablN)

Toksan bir min sözcük ortaluğdañ geldi geçdi. (1a.4)

Dünyādañ geldi geçdi. (31a.5)

III. gel-₁₊₍₁₎₌₂ d3= Ortaya çıkmak, doğmak.

gel- → Ö, (İ+ içün)

Arı dīn-li dost Muḥammed gelür uçmaquñ kapusını açmağ-ıçüñ. (1a.6-7)

IV. gel-₁ d4= Belli bir zamana ulaşmak.

gel- → Ö

Dedem Korkud dèr geçeñ günlerüñüz geçübdür, geleñ günlerüñüz hayra döñsüñ! (17a.3-4)

V. gel-₁ d5= Çıkmak, yönelme.

gel- → Ö

Yanaşanda kıçkırandā ögce gelür. (11a.10)

VI. gel-₁₊₍₁₎₌₂ d6= Bir yerden alınıp bir yere ulaştırılmak.

gel- → Ö, (ablN)

Ala Demür Kāfir Hādan gelēn altı degül altmış batman Ğazan-ıdı. (19b.12-20a.1)

VII. gel-₁ d7= Türemek.

gel- → Ö

Oğurluğa dadananlar bir varub iki gelür. (17a.11)

ger-

I. ger-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bir şeyin uçlarından veya kenarlarından çekerek gergin duruma getirmek.

ger- → Ö, nomN, (lokN)

Şah Dağınun üstinde sāyebān gereş (12b.5-6)

getür-

I. getür-₂ d1= Gelmesini sağlamak.

getür- → Ö, nomN/ akkN/ datN

Yēg ustalar getür bu ejdehānuş derisin soygil! (29b.9-10)

Cebre'ıl geldi getürdi Burākı. (1a.2)

dolamaca yèrlere getürende (8b.10)

Diri dustağlar nażarına getürmese neye yarar? (7a.10)

II. getür-₂ d2= Çalmak, başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırnak.

getür- → Ö, nomN

Şirincinür māl getürür. (17a.11-12)

gèt-

I. gêt- $2+(1)=3$ d1= Bir yere doğru yönelmek.

gêt- → Ö, datN, (ensN)

gelen gèdene hayır èyleye (24a.2-3)

Ak Mankanı gözledi, ava gètdi. (26b.8)

Qara Budağ at oynatdı Ğazanuñ qarşısına gètdi. (30b.3-4)

Ğazan dèr: Akalarumılañ ala qarlı gök sünbüllü dağlara ava gètmiş-idüm, içir-idüm.
(24b.9-10)

II. gêt- $2+(2)=4$ d2= Belli bir amaçla bir yere devam etmek veya bir işle uğraşmak.

gêt- → Ö, nomN, (ablN, datN)

Bayındır Pādişāhdañ Bicen Pādişāha elçi gèdeñ Alay Hanıla Bulay Hanuñ Belhile
Buħarada başın keseñ (13b.9-10-11)

gèy-

I. gèy- $2+(2)=4$ d1= Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek.

gèy- → Ö, nomN/ akkN, (ablN, datN)

Yamaklı don gèyende Hāk Ta 'ālā göstermesün, çigin çöker. (10b.13)

Arı atlas samur kürki hamı igid çigin ala gèyseydi! (11a.13-11b.1)

bir muħanneş kötisi tepesindeñ dabanına gèyse polad (5a.6-7)

gez-

I. gez- 2 d1= Bir yerde dolaşmak, yürümek.

gez- → Ö, lokN

nāmüssiz ğayretsiz ādem oğlu arı cihānuñ yüzinde gezmeyübeñ (16b.11-12)

gezdür-

I. gezdür- 2 d1= Taşımak, üstünde bulundurmak.

gezdür- → Ö, nomN

Şol yanına bağlayubañ gezdürduķı kara polad sav kılıclar neye yarar? (6b.11-12)

gezin-

I. gezin- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Bir şeyi herkesin alması için dolaştırmak, sunmak.

gezin- → Ö, nomN, (datN)

Yaz günleri kara çanak götürübüni «akça ayran» dëyübüni konşılara gezinmez mi?
(14b.1-2-3)

gir-

I. gir- ₂ d1= Dışarıdan içeriye geçmek.

gir- → Ö, datN/ ablN

Ejdehānuñ donına girdi ola. (30a.13-14)

Bu kapıdan girende ol kapudañ çıhar gördüm. (22a.4-5)

II. gir- ₂ d2= Katılmak.

gir- → Ö, datN

Tepretduķca söze girse çok sözli dil. (23b.2)

gönder-

I. gönder- ₂ d1= Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek.

gönder- → Ö, datN

bir merd igid elçiluka göndermese (6b.7)

göñül бүк-

I. göñül бүк- ₁ d1= Burun kıvrırmak, küçümsemek, beğenmemek.

göñül бүк- → Ö

Yağlı yüzli yéyende göñül бүker. (10b.12)

göñül қалһ-

I. göñül қалһ- ₁ d1= Coşku sebebiyle kalp hızlı hızlı çarpmak veya çalışmak.

göñül қалһ- → Ö

Naḳḳāreler döğülende yürek köper, gönül ḳalḫar. (3b.8)

gör-

I. gör- $_{2+(1)=3}$ d1= Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.

gör- → Ö, nomN/ akkN, (lokN)

Ġazan ejdehā görübdür, ḳorḳusındañ hîç bahāne tapmayub gözlerini çıkarubdur. (29a.6-7)

Ejdehānı yatubanı uymış gördi. (28a.1-2)

Ejdehānı görende Ġazanuñ içindeki tom yüregi doldı daşdı. (27a.13-14)

Ol günleri görmemişem men, görmüş kimi söylerem. (21b.13)

Ḳara dağuş dāmānında yèddi yèrde meş'al kimi yanar gördi. (27a.2-3)

görin-

I. görin- $_1$ d1= Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.

görin- → Ö

Yalçın yalçın görinür ırak yèrden bahānda dağ hündüri. (14b.13-15a.1)

görün-

I. görün- $_{1+(1)=2}$ d1= Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.

görün- → Ö, (datN)

günlük yèrde görünende al ordulı (11b.7)

göster-

I. göster- $_1$ d1= Yaşatmak, bir durumla karşı karşıya bırakmak.

göster- → Ö

Yamaḳlı don gèyende Ḥaḳ Ta'alā göstermesün, çigin çöker. (10b.13)

götür-

I. götür- $_2$ d1= Bir kimseyi bir yere kadar yanında yürütmek.

götür- → Ö, nomN/ akkN

Üç yüz igid götürdi. (26b.8)

On min yağı geldüğünü eşidende kol götürüb ak otak içinde oyuna girdüm. (24b.12-13)

İç Oğuzı Daş Oğuzı götürüb karşıladı. (30b.13-14)

II. götür- ₁₊₍₁₎₌₂ d2= Taşımak, ulaştırmak veya koymak.

götür- → Ö, [akkN], (ablN)

alın başı üstünden götürüben aşrı salsa (4b.7-8)

götürt-

I. götürt- ₁ d1= Götürülmesini sağlamak.

götürt- → Ö

Bahrî kuşlar götürtti, ala parslar öñürtti. (26b.7)

göz gezdür-

I. göz gezdür- ₂ d1= Bir yeri, bir şeyi çabucak incelemek.

göz gezdür- → Ö, datN

Alçaq ava yerlere göz gezdürdi. (27a.2)

Arı cihân yüzine göz gezdürür. (9b.9)

gözet-

I. gözet- ₁ d1= Korumak, bakmak, özen göstermek, himaye etmek.

gözet- → Ö

Göz çerelür, dağ gözedür. (11a.11)

gözin aydın kıldur-

I. gözin aydın kıldur- ₁ d1= Gözü aydın olmak.

gözin aydın kıldur- → Ö

Konakına gel düş deyeñ gözin aydın kıldurur. (24a.4-5)

gözle-

I. gözle-₂ d1= Dikkatle bakmak, gözlemlemek, tarassut etmek.

gözle- → Ö, akkN

Aķ Manķanı gözledi, ava gētdi. (26b.8)

Atıylañ donıylañ ejdehānuñ donına girübeni Pādişāh Bayındırı gözledi yola düşdi. (30a.5-6)

güci yēt-

I. güci yēt-₂ d1= Üstesinden gelebilir olmak.

güci yēt- → Ö, datN

Ġazana güci yētmese çölmek ala. (21b.1-2)

gül-

I. gül-₁ d1= Mutlu, sevinçli zaman geçirmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek.

gül- → Ö

Güle güle yēyüb dağılur. (17b.1-2)

gümürden-

I. gümürden-₁₊₍₁₎₌₂ d1= “Gümbür” diye ses çıkarılmak.

gümürden- → Ö, (lokN)

Ala bulut ötende gümür gümür gümürdenür. (8a.1)

al kayada gümür gümür gümürdense (4b.3)

gün doğ-

I. gün doğ-₁ d1= Sabah olmak.

gün doğ- → Ö

Yalabıyub gün doğarsa cihān şu 'leler. (3a.6)

güni doğ-

I. günü doğ-₁₊₍₁₎₌₂ d1= (Birinin) isteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma

ḥamlelen-

I. ḥamlelen- 2 d1= Hamle etmek veya yapmak, önemli bir işe girişmek, bir işte başarı sağlamak için çaba harcamak.

ḥamlelen- → Ö, datN

üstün ala bedirli ay gelende sıçramağa ḥamlelense (4b.2)

ḥarāb èyle-

I. ḥarāb èyle- 2 d1= Harap duruma getirme.

ḥarāb èyle- → Ö, akkN

Ābādānca bay evleri ḥarāb èyler bühtān sözi. (15a.12-13)

havla-

I. havla- 2 d1= *mec.* Tehlikeye karşı denetimi altında bulundurmak, savunmak, müdafaa etmek.

havla- → Ö, datN

Bir merd igid yoldaşının üstine havlar döner. (15a.6-7)

hayḥır-

I. hayḥır- 1 d1= Çağırarak, seslenmek.

hayḥır- → Ö

hayḥıranda bığlarının dibinden buğda denli kan daşlanan (13b.6-7)

hayḥırt-

I. hayḥırt- 2 d1= Haykırmaya yol açmak.

hayḥırt- → Ö, akkN

boynı yokun Türk oğlını dün hayḥırtsa, kara dere kıytusına dolandursa (4b.14-5a.1)

ḥayır èyle-

I. ḥayır èyle- 2 d1= Hayır işlemek, iyi bir davranışta bulunmak.

ḥayır èyle- → Ö, datN

gelen gèdene ḥayır èyleye (24a.2-3)

ḥayır gör-

I. ḥayır gör-₁ d1= Bir şey kendisine yararlı olmak.

ḥayır gör- → Ö

Beze miskīn ḥayır görmez kürileṇ nākes baylar. (22a.13)

hīçe say-

I. hīçe say-₁ d1= Önemsememek, önem vermemek.

hīçe say- → Ö

Otuz min yağı geldi dēyende hīçe saydum. (24b.14-25a.1)

högür-

I. högür-₁₊₍₁₎₌₂ d1= (Aslan) bağırmak, kükremek.

högür- → Ö, (lokN)

Bāzūları üstinde üç högürür. (8a.10)

ḥürmet ét-

I. ḥürmet ét-₂ d1= Saymak, saygı göstermek.

ḥürmet ét- → Ö, datN

degdügi igidlere ḥürmet édeṇ (12a.1)

I**ılğa-**

I. ılğa-₁ d1= Atı dörtnala sürmek.

ılğa- → Ö

İlgadı Ğazanuṇ ardınca. (27a.7-8)

ıpran-

I. ıpran-₁ d1= *mec.* Zamanla veya çok kullanılma sonucu aşınmak, eskimek.

ıpran- → Ö

Vara gele, ıpranmadı Ka 'be yolu. (15a.10)

ırğan-

I. ırğan-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Sallanmak, kıpırdanmak.

ırğan- → Ö, (lokN)

Al 'alemler açılursa gökte ırğanur. (3b.7)

İ

iç-

I. iç-₂ d1= Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

iç- → Ö, nomN

Adam içmez bulanık sası su damarından çekilse yæg. (22a.12-13)

Ğazan ne içerseñ? On min yağı üstüne geldi. (24b.11)

II. iç-₁₊₍₁₎₌₂ d2= İçki kullanmak.

iç- → Ö, (nomN/ ensN)

Sömürüb sömürüb al şarāblar içmege mizāc gerek. (16b.7-8)

o çaķırdañ bēgzādeler içüb içüb yetürmese (6a.5)

Aķalarumla içir-idüm. (19b.8-9)

Ğazan dēr: Aķalarumılañ ala qarlı gök sünbülli dağlara ava gétmiş-idüm, içir-idüm.

(24b.9-10)

ihsān kıl-

I. ihsān kıl-₂ d1= Bağışta bulunmak, bağışlamak.

ihsān kıl- → Ö, datN

geleñ gédene hayır eyleye, ihsān kıla. (24a.2-3)

iki say-

I. iki say- $_{2+(1)=3}$ d1= İkilemek, tekrarlamak, yinelemek.

iki say- → Ö, datN, (lokN)

Ol yağının içinde elleşmege dögüşmege iki saymaz. (16b.4-5)

il-

I. il- $_{2+(1)=3}$ d1= Değmek, dokunmak.

il- → Ö, akkN, (ablN)

ğanîmi ilüb büküb at bēlinden yēr yüzine düşürmese (6b.14-7a.1)

Ala baydaqlı sur cıdalar sevinür ğanîmi at bēlinden ilib büküb yēr yüzine hūb endürse. (19a.9-10-11)

imre-

I. imre- $_1$ d1= Gıpta etmek.

imre- → Ö

Ağayllar meleşürse göñül imrer. (3a.13-3b.1)

imren-

I. imren- $_2$ d1= Kalkmak, hareket etmek.

imren- → Ö, ablN

İgirmi min yağt geldi dēyende yērümdeñ imrenmedüm. (24b.13-14)

iste-

I. iste- $_{2+(1)=3}$ d1= İstek duymak, arzulamak.

iste- → Ö, nomN/akkN, (lokN)

Göñül ister kalha dura çöl yērlerde çāh kazdura, bostān eke. (23b.12-13)

Çok kimseler seni gökde ister. (28a.10-11)

iş bitir-

I. iş bitir- $_{1+(1)=2}$ d1= Bir işi iyi bir sonuca ulaştırmak.

iş bitir- → Ö, (lokN)

Sakınıb sakınıb söz söyleşen, ulu bégler yamacında iş bitirür. (10b.14-11a.1)

iş düş-

I. iş düş-₁ d1= Birinin iş yapması gerekmek.

iş düş- → Ö

Yaramazca iş düşende ne yedüm dër. (17b.2)

İş düşende nāmerde kâdir Allāh yaḥa dutub yalvartmasuḡ! (22b.9-10)

işle-

I. işle-₂ d1= İçine girmek, etkilemek, nüfuz etmek.

işle- → Ö, datN

yèddi kaduḡ yèr altına işlemese (5b.6-7)

izini ele al-

I. izini ele al-₁ d1= İz sürmek, izlemek, arkasından gitmek, takip etmek.

izini ele al- → Ö

Aḳca koyın izini ele alur. (10b.3)

Ḳ, K

ḳabar-

I. ḳabar-₁ d1= (Sayılabilen nesneler için) sayısı artmak, çoğalmak, beklenenden fazla olmak, niceliği artmak.

ḳabar- → Ö

Ala ḳaplan yavuzı sadāḳ bēli ḳabarmadın altmış arşun sarı ḳaya yalçınında yèr yèrlenür. (10a.5-6)

II. ḳabar-₁ d2= Şişmek, genişlemek.

ḳabar- → Ö

acıḳlı aşlan yavuzı ḳarıları ḳabarmadın aran sazuḡ (10a.10-11)

ķabart-

I. ķabart- 2 d1= Kabarmasını sağlamak, kabarmasına yol aēmak.

ķabart- →  , akkN

ķatı ēekme ol igid   dabanını ķabartmaz mı? (14a.12-13)

ķab  l d   -

I. ķab  l d   - 2+(1)=3 d1= Kabul edilmek, onaylamak.

ķab  l d   - →  , akkN, (lokN)

Vara  ħ  c  sevini r ħaē ķapusunda ħacc  ķab  l d   se. (18b.11-12)

ķaē-

I. ķaē- 1+(1)=2 d1= Kendini g  stermemek, rastla mamaya ēalı mak.

ķaē- →  , (lokN)

Bir n  merd igid  yle demde yad yağılar iēinde ķara ķılıc altında yolda ını salur ķaēar. (15a.4-6)

II. ķaē- 1+(1)=2 d2= Hızla ko up bir yere saklanmak.

ķaē- →  , (datN)

Soldaki b  kler sola ķaēdı. (19b.10)

ķada savdur-

I. ķada savdur- 1+(1)=2 d1= Kazayı, belayı uzaklaştırmak.

ķada savdur- →  , (ablN)

  kbesine şabır ķılan ba dan ķada savdurur. (24a.3-4)

ķadan-

I. ķadan- 2 d1= Dayanmak, direnmek.

ķadan- →  , datN

Bir merd igid yolda ının  üstine havlar d  ner, ķayım oēa ķadanur. (15a.6-7)

şuhār oklara er kadansa (9a.6)

kaḳḳıldaş-

I. kaḳḳıldaş-₁ d1= (Tavuk ve kuşlar için) hepsi birden gıdaklamak.

kaḳḳıldaş- → Ö

kaḳḳıldaşsa kuḳḳuldaşsa yañıl ördek (7b.5-6)

kal-

I. kal-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.

kal- → Ö, (lokN)

Dağ otları tükene tiken kala. (20b.2)

Dar yêrde derin suda kalanda “Hızır Nebî, Hızır İlyās meded meded!” dëyübeni çağırılmaz mı? (14b.8-9)

Ġazan yalḳuz avda ḳalubdur. (27a.7)

ḳaldur-

I. ḳaldur-₂ d1= Yükseltmek.

ḳaldur- → Ö, nomN

Ḥavāleler ḳaldurur, ḥandaḳların doldurur. (14a.3)

ḳalḥ-

I. ḳalḥ-₁ d1= Gitmek üzere yerinden ayrılmak.

ḳalḥ- → Ö

Gönjül ister ḳalḥa dura çöl yêrlerde çāḥ ḳazdura, bostān eke. (23b.12-13)

II. ḳalḥ-₁ d2= Oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak.

ḳalḥ- → Ö

bozca yovşan dibindeñ sıçrasa ḳalḥsa dovşan (8b.7)

III. ḳalḥ-₁₊₍₁₎₌₂ d3= Yukarı doğru yükselmek.

kalh- → Ö, (ablN)

Yanı berkce sarp uçurum kara dağlar yerden kalhar. (3a.8-9)

IV. kalh-₁ d4= Uçmak, havalanmak.

kalh- → Ö

kalhub uçañ kuş aşlını tohunub alsa (4a.8-9)

Karankusı gece olanda kalhar kopar göñülcügi. (8a.11-12)

kāmil èt-

I. kāmil èt-₂ d1= Yetkinleştirmek, olgunlaştırmak.

kāmil èt- → Ö, nomN

Körpe kuzı besleyübeñ kāmil ètmağ. (16a.5)

kāmil èyle-

I. kāmil èyle-₂ d1= Yetkinleştirmek, olgunlaştırmak.

kāmil èyle- → Ö, nomN

Körpe kuzı yetürür, kāmil èyler. (3b.1)

kan kusdur-

I. kan kusdur-₂ d1= (Birine) çok eziyet çektirmek.

kan kusdur- → Ö, datN

böyüldükca düşmanuñ ödin yarañ karıduğca ğanīme kan kusdurañ (2a.14-2b.1)

kan tere batur-

I. kan tere batur-₁ d1= Kan ter içinde kalmak.

kan tere batur- → Ö

acı köpük kan terlere baturmasa (7a.12-13)

kan utdur-

I. kan utdur-₂ d1= Fazla eza ve cefa etmek.

kan utdur- → Ö, datN

degmeyen kavatlara kan utdurub cezā vèren (12a.1-2)

kap-

I. kap- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Birdenbire yakalayarak, çekerek almak.

kap- → Ö, nomN, (ablN)

Tabl-ı bāzī çalınanda yasdı kollar kıyısından şona kapar. (9b.14-10a.1)

Sar[ı] kāmışuñ ortasından yasdı kolun kıyısından oğurlanub şona kapmak. (15b.10-11)

II. kap- ₂₊₍₁₎₌₃ d2= *mec.* Edinmek, sahip olmak.

kap- → Ö, nomN, (ablN)

Pādişāh kıızı boyı uzun Burla Hatunı cüldü kapar Ğazan-ıdum. (20a.12-13)

al ayğırı Pādişāh Bayındırdan cüldü kapar (25b.6)

III. kap- ₃ d3= Bir şeyin bir yerden çıkmasını sağlamak.

kap- → Ö, nomN, ablN

Sadakından şuhār kapdı. (28a.4)

IV. kap- ₂ d4= Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmek.

kap- → Ö, akkN

kartal ögec semizini kapsa dutsa (4b.12-13)

kār èt-

I. kār èt- ₃ d1= Etki yapmak.

kār èt- → Ö, nomN, datN

Bıçaq oña kār ètmedi. (1b.2)

karal-

I. karal- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Kararmak.

karal- → Ö, (lokN)

Ëller yurtdan köçende partalcuķı kara yurduñ bucaķında қарalmaz mı? (14b.3-4)

қарı-

I. қарı-₁ d1= Yaşlanmak, kocamak, ihtiyarlamak.

қарı- → Ö

қарıduғca ғаніме қан қусдurañ (2b.1)

қарış-

I. қарış-₁₊₍₁₎₌₂ d1= İki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içine girmek.

қарış- → Ö, (datN)

iki қоşun birbirine қарışanda (7a.8-9)

II. қарış-₁ d2= Çevreyi kaplamak, çökmek.

қарış- → Ö

Қараңқuluk қарışdı. (26b.12)

қарма dut-

I. қарма dut-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Karmalamak, yakalamak, tutmak, kavramak.

қарма dut- → Ö, datN, (lokN)

Ala Gezüñ aғzında Şarabһana düzinde yüz min kәfire қарşı geldüm, қарма dutdum. (26a.5-6)

қарп-

I. қарп-₂ d1= Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmek.

қарп- → Ö, akkN

Қартал оgec semizini қарpub dutar. (8a.14-8b.1)

қаşd ёyle-

I. қаşd ёyle-₂ d1= Amaçlamak, amaç olarak almak.

қаşd ёyle- → Ö, datN

Ejdehâyılan döğüşmağa kaçd eyledi. (27b.1-2)

Gözlerini oymağa kaçd eyledi. (29a.4-5)

karşı gel-

I. karşı gel- $2+(1)=3$ d1= Başkaldırmak.

karşı gel- → Ö, datN, (lokN)

Ala Gezün ağzında Şarabhana düzinde yüz min kâfire karşı geldüm, karma dutdum.

(26a.5-6)

II. karşı gel- $2+(1)=3$ d2= Karşı karşıya gelmek, birden karşılaşmak.

karşı gel- → Ö, datN, (lokN)

aşan yerde iki koşun birbirine karşı gelse, iki cānibden naqqāreler döğülse, kernāylar bozlansa, kaynaşsa kaynaşsa kara yerün üzerinde savaş düşse (9a.3-4-5)

karşıla-

I. karşıla- 2 d1= Dışarıdan gelen bir kimseye karşılayıcı olarak çıkmak, istikbal etmek.

karşıla- → Ö, akkN

İç Oğuzı Daş Oğuzı götürüb karşıladı. (30b.13-14)

karşılaş-

I. karşılaş- 1 d1= Karşı karşıya gelmek, rastlaşmak.

karşılaş- → Ö

Sarı yaylı avçı görende ganīm olub karşılaşur. (8a.2-3)

katlan-

I. katlan- 2 d1= *mec.* Hoş olmayan bir duruma, güç şartlara dayanmak, tahammül etmek.

katlan- → Ö, datN

Merd igidiün zarbına katlanur mı? Katlanmak yok. (5a.7-8)

ķavur-

I. ķavur- $_{2+(1)=3}$ d1= Bir Şeyi bir kabın iķinde kendisinden başka bir malzeme koymadan pişirmek.

ķavur- → Ő, akkN, (lokN)

ac aŐlanuķ bağır Őpkessin ķara sac iķinde ķavurub yēyey (25a.11-12)

ķavza-

I. ķavza- $_2$ d1= Bir Şeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak.

ķavza- → Ő, akkN

Yēddi gūndenķ Őonķra ķabaķumu ķavzadum. (26a.7-8)

ķayım dur-

I. ķayım dur- $_2$ d1= SaĖlam durmak, rüşvet, yıldırma gibi durumlara karŐı gūçlü durabilmek.

ķayım dur- → Ő, datN

on altı Caķı Bēgi ķarbına ķayım duraķ (13a.11)

ķayıt-

I. ķayıt- $_1$ d1= Bir Őeyi yapmaktan vazgeçmek, bir karardan dōnmek, nūkūl etmek, rūcu etmek.

ķayıt- → Ő

Yūz min yaĖı geldi dēyende yūz ķevūrūb ķayıtmadum. (25a.6-7)

Ejdehāyılan dōĖūŐmaķa ķaŐd ēyledi. Ķayıtdı, geri baĖdı. (27b.1-2)

II. ķayıt- $_{1+(1)=2}$ d2= Kendini göstermemek, rastlaşmamaya çalışmak.

ķayıt- → Ő, (ablN)

tepdūĖinde Ėanīmindenķ ķayıtmayāķ (12b.3-4)

Avı ūste ol avçıdanķ ķayıdur mı? Ķayıdmaķ yok. (4b.4-5)

ķayna-

I. ķayna-₁ d1= çalkantı durumunda olmak, dalgalanmak.

ķayna- →  

ķaynar deniz ķursaķlı (12a.3-4)

ķaynař-

I. ķaynař-₁ d1= çok kalabalık ve hareketli olmak, hareket etmek.

ķaynař- →  

ķaynařsa ķaynařsa ķara y r    üzerinde savaş düşse (9a.3-4-5)

ķazanıl-

I. ķazanıl-₁ d1= Kazanma işi yapılmak.

ķazanıl- →  

V rmez-iken y mez-iken t z tükenür k rl ķılan ķazanılmıř k r   m lı. (15a.11-12)

G   l ister ķalķa dura çöl y rlerde  h ķazdura, bost n eke. (23b.12-13)

ķazdur-

I. ķazdur-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Kazma işini yaptırmak.

ķazdur- →  , nomN, (lokN)

G   l ister ķalķa dura  l y rlerde  h ķazdura, bost n eke. (23b.12-13)

kert-

I. kert-₂ d1= Sertçe s rt nmek.

kert- →  , akkN

y r arķasın kert b aķar dařķun çaylar eglim y re y tişende egilmese (6a.7-8)

kes-

I. kes-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Keskin bir aletle parçalamak suretiyle cinayet işlemek.

kes- →  , nomN/akkN, (lokN)

y rler aa , başlar kese , Halebi ala , şamı ala  (2a.6)

At yetürse, düşmanı polad keser. (3b.2-3)

Ƙıl Baraƙuñ başın keseñ (25b.4)

Bayındır Pādişāhdan Bicen Pādişāha elçi geden Alay Hanıla Bulay Hanuñ Belhile Buħarada başın keseñ (13b.9-10-11)

II. kes- $_{2+(1)=3}$ d2= Kati neticeye bağlamak.

kes- → Ö, nomN, (lokN)

Ƙaybatanlar sevinür ƙaranƙulu gecedede menzil kesse. (19a.6)

kevcüt-

I. kevcüt- $_2$ d1= *mec.* Gevşetmek.

kevcüt- → Ö, akkN

igidinüñ göñlin alub kevcüdende (24b.1-2)

kevür-

I. kevür- $_2$ d1= *mec.* Gevşetmek.

kevür- → Ö, akkN

Ƙatı yayı İç Oğuzuñ Dış Oğuzuñ aƙaları teprede bilmezdi kevürü[b]en. (20a.7-8)

ƙıçƙır-

I. ƙıçƙır- $_1$ d1= Ƙışnemek, (at) bağırır gibi yüksek ses çıkarmak.

ƙıçƙır- → Ö

Yanaşanda ƙıçƙıranda ögce gelür. (11a.10)

ƙıja daş-

I. ƙıja daş- $_{1+(1)=2}$ d1= Fışkırarak akarsunun yatağından çıkarak çevresini kaplamak.

ƙıja daş- → Ö, (İ+ karşı)

Ayındurı daşƙun sular erdemidür yaza karşı ƙıja daşmaƙ. (15b.7-8)

ƙıjıl-da-

I. kıjıl-da- $1+(1)=2$ d1= Fışırdamak, fışır fışır ses çıkarmak, fışırta veya fışılta sesi çıkarmak.

kıjıl-da- → Ö, (ablN)

kara bulut altındañ kıjıl-dayub ense (7b.8)

kıjıldasa kıjıldasa yel oynasa sürse bulut (7b.3)

kıjla-

I. kıjla- $2+(1)=3$ d1= Keskin, sert sesler çıkararak saldırmak.

kıjla- → Ö, datN, (ablN)

Arı cihān yüzine göz gezdürür, bağı bağar, uca gök yüzindeñ yer yüzine kıjlayub gelür. (9b.9-10)

kıl-

I. kıl- 2 d1= Etmek, yapmak.

kıl- → Ö, akkN/ nomN

Anı kılañ 'Alīye hoşdur, Muhammede ulaştırur. (24a.6)

Naqqāra vērüb özüm teki bēg kıldum. (26a.13-14)

Evvelindeñ Hax Ta 'ālā bir igide vērse devlet, kılsa naZar, sağ olduğca ulu devlet ol igidün başındañ eksilür mi? (5a.4-5-6)

kılıc çal-

I. kılıc çal- $1+(2)=3$ d1= Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.

kılıc çal- → Ö, (datN, İ+ içün)

kılıc çalan, yerler açañ (2a.5-6)

'Alī mindi Döldüli, kurşandı Zülfikārı, küffāra kılıc çaldı hem dīn-içün. (1a.7-8)

Yeddi gün yeddi gece ol kāfire kılıc çaldum. (26a.6-7)

kılıc çalın-

I. kılıc çalın- 1 d1= Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.

kılıc çalın- → Ö

qara polad sav kılıclar çalınanda qan şorlasa (9a.7-8)

qılıcla-

I. qılıcla- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Çok sayıda insanı veya bir şeyi kılıçtan geçirmek.

qılıcla- → Ö, akkN, (ablN)

Yeddi başı bir boğundan qılıcladı yere saldı. (29a.11-12)

qımzan-

I. qımzan- ₁ d1= Yerinde hafifçe hareketlenmek, kımıldanmak.

qımzan- → Ö

Qırq min geldi deyende qara gözümüñ ucındañ kıya baqdum, qımzanmadum. (25a.1-2)

qırıl-

I. qırıl- ₁ d1= Savaş, bulaşıcı hastalık sebebiyle çok sayıda insan ölmek.

qırıl- → Ö

Yüz min kâfirüñ kırılduğın andañ bildüm. (26a.9)

qırqıl sep-

I. qırqıl sep- ₁ d1= Kırgıl olmak, saç ve sakala ak düşmek.

qırqıl sep- → Ö

Qırq yaşına yetişmedin qırqıl sepe. (21b.9-10)

qırp-

I. qırp- ₁ d1= Hareket etmek.

qırp- → Ö

Qırpub yügürür alvar tãzî it oğlınuñ merescügi çekilende. (8b.8-9)

qıy-

I. qıy- ₂ d1= *mec.* Acımadan vermek, esirgememek, feda etmek.

qıy- → Ö, datN

Ekmegine kıyañ İbrāhām 'ül-Ḥalīl kimi saḥī gerek. (1b.11-12)

er ere kıymasa, igid igidi öldürmese (16b.1)

kıya baḥ-

I. kıya baḥ- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Göz (veya gözünün) ucuyla bakmak, fark ettirmeden gözlemek, belli etmemeye çalışarak başını çevirmeden yandan bakmak.

kıya baḥ- → Ö, datN, (ablN)

ganīmine kıya baḥanda yürek yarañ (25a.11)

Kırḥ min geldi dēyende kara gözümün ucındañ kıya baḥdum, kımzanmadum. (25a.1-2)

ḳol bud ol-

I. ḳol bud ol- ₁ d1= Bir işi yapamayacak durumda çaresiz kalmak, gücü tükenmek, bitmek, çökmek.

ḳol bud ol- → Ö

ḳoç alınlı igidler ḳol bud olsa yere düşse (9a.8-9)

ḳon-

I. ḳon- ₂ d1= Kuş, kelebek, uçak, toz vb. bir yere inmek.

ḳon- → Ö, datN

Yapraḳcuḳı yaş aḳacuñ burcına doḡan ḳonar. (3a.7-8)

gök tepenün beresine basub ḳonsa (7b.10)

Biricüğün alubanı gök tepenün üstine basar ḳonar. (9b.11-12)

ḳonaḳla-

I. ḳonaḳla- ₁ d1= Yolculuk sırasında bir yerde durup geçici bir süre kalmak.

ḳonaḳla- → Ö

Yēddi gün yēddi gece pādīṣāhı ḳonaḳladı. (31a.3-4)

ḳop-

I. $\text{kop-}_{1+(1)=2}$ d1= Meydana çıkmak, zuhur etmek, neşet etmek, çıkmak.

$\text{kop-} \rightarrow \text{Ö}, (\text{lokN})$

Pādişāhlar nazarında kadīmīden Dedem dēr ozan kopar. (3b.13-14)

II. kop-_1 d2= *mec.* Harekete geçmek, fırlamak, kalkmak.

$\text{kop-} \rightarrow \text{Ö}$

Ḳaranḳusı gece olanda ḳalḫar kopar göñülcügi. (8a.11-12)

kopub gel-

I. kopub gel-_1 d1= *mec.* Uzak bir yerden ayrılarak gelmek.

$\text{kopub gel-} \rightarrow \text{Ö}$

Dedem dēr ay öte, yıl dolana, zamāneler kopub gele. (20b.1)

ḳorḫ-

I. $\text{ḳorḫ-}_{1+(1)=2}$ d1=Kaygı duymak, endişe etmek.

$\text{ḳorḫ-} \rightarrow \text{Ö}, (\text{ablN})$

Ölüminden ḳorḫmaz merd igidün günü doğar. (9a.9-10)

Ölüminden ḳorḫmaz merd igidün gecigesinde i 'tibārli yoldaş gerek. (16b.6-7)

Ḳara polad sav ḳılıcuñ yalmanındañ ḳorḫmazduñ (28b.13-14)

ḳoy-

I. ḳoy-_3 d1= Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.

$\text{ḳoy-} \rightarrow \text{Ö}, \text{nomN/ akkN, datN}$

Ḳara ḡazanı boşadubanı yēre ḳoydum. (20a.4)

Alınımı yēre ḳoyub ḳıldum namāz-ı Muḫammedī. (25a.8)

yētmiş yērde aḳ endāmı üstine fitīle ḳoyañ (13b.13)

II. $\text{ḳoy-}_{2+(1)=3}$ d2= Göndermek, bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek.

$\text{ḳoy-} \rightarrow \text{Ö}, \text{nomN, (akkN)}$

Sen meni eli avsız koyma! (27a.1-2)

III. koy- ₂₊₍₁₎₌₃ d3= Müsaade etmek, izin vermek, serbest bırakmak, salıvermek.

koy- → Ö, akkN/ nomN, (datN)

Bārūsında kemāndārı urar koymaz. (11b.5)

Ġanīminder ol qal'eni bağırdur alur koymaz. (14a.4-5)

*Ejdehā ne kadar cehd eyledi Ġazanı sömürüben utmağa, cıda ileñ qalhan koymadı
qayanuñ daldasındañ çıkmğa.* (28b.8-9-10)

IV. koy- ₂ d4= Bırakmak.

koy- → Ö, akkN

Qavmini koyubanı yad ucına güvenenler yağlı yüzli aşuñ bişse ol yadlar qavim olur.
(17a.13-17b.1)

koyul-

I. koyul- ₂ d1= Koyma işine konu olmak.

koyul- → Ö, datN

*Qara polad kılıcuñ ağzına koyulmasa, yeddilerden ayrıldıñı uc ıldırım neye yarar, neye
yarar?* (5b. 8-9)

Namāzsızca haq yérine koyulmaz mı? (14b.7)

köç-

I. köç- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek.

köç- → Ö, (ablN)

Hınalınuñ gediginden dünle köçeñ (12a.12-13)

Qızılca Tebrizden tökülüb köçeñ (25b.8)

Èller yurtdañ köçende partalcuñı kara yurduñ bucağında qaralmaz mı? (14b.3-4)

köpük saç-

I. köpük saç- ₁ d1= Çok kızmak, birdenbire öfkelenmek, feveran etmek.

köpük saç- → Ö

Köpük saçar, daban kızar, göz çerelür, dağ gözedür. (11a.11)

kuşkuldaş-

I. kuşkuldaş-₁ d1= (Tavuk ve kuşlar için) hepsi birden gıdaklamak.

kuşkuldaş- → Ö

kaşkıladaşa kuşkuldaşa yañıl ördek (7b.5-6)

kur-

I. kur-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Hazırlamak.

kur- → Ö, nomN, (lokN)

Samur Çayun üstinde içki kuran (12b.6-7)

kurban èyle-

I. kurban èyle-₃ d1= *mec.* Kendi çıkarı için birini veya bir şeyi feda etmek.

kurban èyle- → Ö, datN, [akkN]

Akca tozlı katı yayına kurban èyledi. (29b.12-13)

kurşan-

I. kurşan-₂ d1= Beline kuşak, kılıç, kemer vb. şeyler bağlamak.

kurşan- → Ö, akkN

‘Alī mindi Dūldūli, kurşandı Zūlfikāri, küffāra kılıc çaldı hem dīn-içün. (1a.7-8)

Koç igidler kurşanur polad hāşı. (15a.14)

kurtar-

I. kurtar-₂ d1= Bir canlıyı bir felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak.

kurtar- → Ö, akkN

Yoldaşını kurtarur. (15a.9)

ķurtul-

I. ķurtul- $1+(1)=2$ d1= İstenmeyen, sıkıntı veren, hoşlanılmayan bir kimseden,
bir yerden, bir durumdan uzaklaşmak.

ķurtul- → Ö, (ablN)

Ėayın atanuğ minnetindenĖ Ėayın ana cevrindenĖ ķurtuldum ŗükür. (21b.4-5)

ķurul-

I. ķurul- $1+(1)=2$ d1= Yapılmak, inşa edilmek.

ķurul- → Ö, (ablN)

Ol kâfirüğ sarı yayı on altı teke boynuzındanĖ ķurulmıŗ-ıdı. (20a.6-7)

ķuŗla-

I. ķuŗla- $2+(1)=3$ d1= Kuŗ avlamak, kuŗ yakalamak.

ķuŗla- → Ö, nomN, (lokN)

Aķ Manķanda av avladı, ķuŗ ķuŗladı. (26b.9-10)

ķuytulan-

I. ķuytulan- 1 d1= Bir yere girip sığınmak.

ķuytulan- → Ö

Ala ķalĖan yavuzu ķuytulananaĖ ķuytusında eri sağlar. (9b.6-7)

ķürele-

I. ķürele- $1+(1)=2$ d1= Bir ŗeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak, itelemek.

ķürele- → Ö, (ablN)

Alın baŗı üstindenĖ ķüreler aŗrı salur. (10a.13-14)

M

ma'āŗ ėyle-

I. ma'āŗ ėyle- $1+(1)=2$ d1= Geçinmek, yaşamak için gerekeni sağlamak.

ma'āŗ ėyle- → Ö, (ensN)

İşşekileŋ ma ‘āş ēyler Ebrül eli. (17b.11-12)

maḥrūm ḳal-

I. maḥrūm ḳal-₁ d1= Yoksun kalmak.

maḥrūm ḳal- → Ö

Allāhına yalvaranlar maḥrūm ḳalmazlar. (28b.3-4)

maşlaḥat gör-

I. maşlaḥat gör-₂ d1= İstişare etmek, danışmak.

maşlaḥat gör- → Ö, İ+ ileŋ

Lele ileŋ maşlaḥat gördi. (27b.3)

mavulcun-

I. mavulcun-₁ d1= “Mav” diye ses çıkarmak.

mavulcun- → Ö

ḳuyrukını görende mavulcunsa (4b.2-3)

meleş-

I. meleş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Birlikte melemek.

meleş- → Ö, (İ+ karşı)

Ağayillar meleşürse göñül imrer. (3a.13-3b.1)

Ağayillar erdemidür yaza karşı meleşüben dölin tökmaḳ. (16a.4-5)

menzil kes-

I. menzil kes-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Gereken yere ulaşmak, katetmek.

menzil kes- → Ö, (lokN)

Ḳaybatanlar sevinür ḳaranḳulu gēcede menzil kesse (19a.6)

mesken ēyle-

I. mesken ēyle-₂ d1= Mesken tutmak, yerleşmek.

mesken èyle- → Ö, lokN

Sarpça sarpça yèrlerde mesken èyler Kürd eli. (17b.12-13)

mev'ize èyle-

I. mev'ize èyle-₂ d1= Nasihat etmek, öğüt vermek.

mev'ize èyle- → Ö, datN

Ehl-i isti'dādı kemāl tahsīline terğīb édüb mev'ize èyler. (1b.6)

min-

I. min-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.

min- → Ö, akkN, (İ+ içün)

'Alī mindi Döldüli, kırşandı Zülfikārı, küffāra kılıc çaldı hem dīn-içün. (1a.7-8)

habībüm dostum olan ol Burākı minsün mi'rāca gelmağ-içün (1a.2-3)

Sarp yögürür salları atlar er kanatı, mine bilmez çapa bilmez bir muḥannes ol atları savaş günü minince minmese yeg. (22a.6-7)

minil-

I. minil-₁ d1= Binme işi yapılmak.

minil- → Ö

Yanın basa minilür savaş günü at güçlisi. (15a.1-2)

moval[da]t-

I. moval[da]t-₁ d1= Böğürtmek, bağtırmak.

moval[da]t- → Ö

Üç yelekli şuhār oklar yavuzı gānīme degicegiz yürek yarar, kan bürküdür, er moval[da]dur. (9b.3-4)

N

na‘llat-

I. na‘llat- ₂₊₍₂₎₌₄ d1= Hayvanın ayağına nal çaktırmak.

na‘llat- → Ö, nomN, (ablN, lokN)

Ƙınalınıuƙ gedigindenƙ dūnle kōçeƙ kızılca kend Tebrizde at na‘lladaƙ (12a.12-13)

na‘ra çek-

I. na‘ra çek- ₁ d1= Yüksek sesle uzun uzun haykırmak.

na‘ra çek- → Ö

Ġazan na‘ra çekdi. (28a.8)

necāt vēr-

I. necāt vēr- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Azat etmek, kurtarmak.

necāt vēr- → Ö, (datN)

Seƙ maƙa bir necāt vērgil! (28b.2)

nefes çek-

I. nefes çek- ₁ d1= Havayı ciğerlerine çekmek, soluk almak.

nefes çek- → Ö

Nefes çeküb ōon sōmüreƙ Ġazan-ıdum. (19b.5)

nēyle-

I. nēyle- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Ne yapmak?

nēyle- → Ö, (lokN)

Ƙuvvet daƙı nēylesūƙ, bir Allāhuƙ vērgisi igidlerde devlet gerek. (16a.12-13)

Senūƙ kimi nāmerd göz menüm kimi merd igidde nēyer? (29a.3-4)

O**oğurlan-**

I. oğurlan- ₁ d1= (Bir işi) başkalarına sezdirmeden yapmak.

oğurlan- → Ö

Sar[ı] kāmıṣuñ ortasındañ yasdı koluñ kıyısındanañ oğurlanub şona kıpmaķ. (15b.10-11)

oħran-

I. oħran-₁ d1= Okramak, (at) mırıltı şeklinde kişnemek.

oħran- → Ö

bedev atlar mehterinüñ isin almıṣ daban çalub oħur oħur oħrananda (24a.12-13)

oħu-

I. oħu-₂ d1= Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.

oħu- → Ö, nomN

Allāh ‘ilmi arı Ķur’ān açubanı kim oħumaz? (1b. 8)

Oħuduğın doğrı dutsa, bu dünyāda ‘ālim zekī gerek. (1b.8-9)

oķu-

I. oķu-₂ d1= Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.

oķu- → Ö, nomN/ akkN

Hāķ kitābını oķuyanda mollālara osal baħañ (14b.6-7)

olañ oğlan sevinür Ķur’ān oķusa (18b.13-19a.1)

ol-

I. ol-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bir ad veya sıfatın belirttiği durumu almak.

ol- → Ö, (lokN)

ķarıncügi ac olanda (8a.12)

Ķara gece olanda balğur doğar bedirli ay. (5a.8-9)

Yazı kışı bilinmez yıllar ola. (20b.8-9)

Ķuvveti güci bilinmez eller ola. (20b.9)

Selintiler yıķıla bir yerde oba ola. (20b.4)

II. ol-₂ d2= Bulunmak.

ol- → Ö, lokN

İlerice segirtmege çok igidde yürek olmaz. (11a.4-5)

III. ol-₂ d3= Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak.

ol- → Ö, nomN

Ğazan fıkır èyledi ki yatur yèrde er öldürmek merdlük olmaz. (28a.2-3)

Savaş günü hamı igid er olaydı, yèg olaydı! (11a.3-4)

om[u]r-

I. om[u]r-₂ d1= (Kemik v.b. sert şeyler) kırmak.

om[u]r- → Ö, nomN

Akça tozlı kıatı yaylar yavuzı, çekicek bilek omrar. (9b.3)

omrıl-, omrul-

I. omrıl-, omrul-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Çöktürmek.

omrıl-, omrul- → Ö, nomN, (ablN)

ada basa yèriyende heybetindeñ yèr omrulañ (2a.11)

ortalan-

I. ortalan-₁ d1= Orta yaşına varmak, orta yaşlı olmak.

ortalan- → Ö

otuz yaşına yètişmedin ortalana (21b.9)

osal bañ-

I. osal bañ-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Küçümsemek, önemsememek, önemsiz görmek.

osal bañ- → Ö, datN, (lokN)

Haq kitābını okuyanda mollālara osal bañañ (14b.6-7)

èşiginde sağınına osal bañañ (14b.1)

otla-

I. otla-₁ d1= Hayvan, dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak vb.ni yemek, yayılmak.

otla- → Ö

seküsinde bedev atlar örük üste otlamasa (5b.12)

otur-

I. otur-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek.

otur- → Ö, (lokN)

Dedem dër şonra utanur geri oturur. (11a.1-2)

Gölde oturan kuba kazun günü doğar. (7b.4-5)

oy-

I. oy-₂ d1= Bıçaklayarak yaralamak.

oy- → Ö, akkN

Hancerini çıkardı, gözlerini oymağa kaşd eyledi. (29a.4-5)

oyan-

I. oyan-₁ d1= Uyku durumundan çıkmak.

oyan- → Ö

Ejdehā oyananda kuyruk çaldı, dağ dolandı, ağu saçdı, yër boyadı, nefes çekdi, don sëmürdi. (28a.6-7)

oyına gir-

I. oyına gir-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Oynamaya başlamak.

oyına gir- → Ö, (lokN)

On min yağı geldiğini eşidende kol götürüb aķ otak içinde oyına girdüm. (24b.12-13)

oyna-

I. oyna-₁ d1= Kımıldamak, hareket etmek.

oyna- → Ö

kıjldasa kıjldasa yêl oynasa sürse bulut (7b.3)

oynat-

I. oynat-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Kımıldamasına yol açmak.

oynat- → Ö, akkN, (datN)

Ġazan koņur atı oynatdı. (27b.14-28a.1)

Ġazan yalkūz Ak Manķanuņ tepesine koņur atı oynatdı. (26b.11-12)

Ö**ödin yar-**

I. ödin yar-₁ d1= (Birinin) ödünü koparmak veya patlatmak, çok korkutmak.

ödin yar- → Ö

böyülduķca düşmanuņ ödin yaraņ karıduķca ğanīme kan kūsduaraņ (2a.14-2b.1)

öğren-

I. öğren-₁ d1= Alışmak.

öğren- → Ö

öğrenmişce öz begine osal baķaņ (14b.4-5)

ögün-

I. ögün-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Kendi kendini övmek.

ögün- → Ö, (lokN)

yemek içmek arasında öğünende (7a.7-8)

öl-

I. öl- ₁₊₍₁₎₌₂

d1= Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.

öl- → Ö, (datN)

Ġayret üste dalaşmış merd igidler ölince ölmese yëg. (16b.13-14)

Lele dedi: “Akam! Karşı yatan kara dağın hündürisen, ölmegilen!” (27b.7-8-9)

Ölmez dësek Dedem Korkud sözi yalan olur. (17a.1)

Tepikde ölmez yumrukda ölmez merd igid öz akası öginde savaşda ölür. (17a.7-8)

İçkisine bed-mest igid bir gün olur yumrukda ölür. (17a.6)

öldür-

I. öldür- ₂₊₍₁₎₌₃

d1= Bir canlının hayatına son vermek.

öldür- → Ö, akkN/nomN, (ensN, lokN)

er ere kıymasa, igid igidi öldürmese (16b.1)

Pādişāh Bayındır eşitdi Ġazan ejdehā öldürübdür. (30b.12-13)

Danışmasan şuhār okun peykānıylan öldürürem Ġazan seni. (30b.6-7)

Ejdehānı men öldürmedüm, senün durumuñlan himmetün öldürdi. (29b.8-9)

Yatur yërde er öldürmek merdlük olmaz. (28a.2-3)

ölezür-

I. ölezür- ₁

d1= Ölecek hâle gelmek, zayıflamak, gücünü kaybetmek.

ölezür- → Ö

Anda ne var ki bulaşursan, ölezürseng? (29a.2-3)

ölkelen-

I. ölkelen- ₂

d1= Ülke açmak, savaşarak bir ülkeyi ele geçirmek, topraklarına katmak.

ölkelen- → Ö, akkN

Arasılan Kür Suyını tilib geçen, geçdüginde Müskirilen Kubaya talan salan Şirvanılan Şamahını ölkelenen (12a.13-14/12b.1)

öğürt-

I. öñürt-₁ d1= İleri geçmek, takaddüm etmek.

öñürt- → Ö

Bahrî kuşlar götürt-di, ala pars-lar öñürt-di. (26b.7)

ört-

I. ört-₂ d1= Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak.

ört- → Ö, akkN

yalañacuñ setriñ örte (24a.2)

öt-

I. öt-₁ d1= Geçmek, aşmak.

öt- → Ö

Dedem dër ay öte, yıl dolana, zamāneler kıpub gele. (20b.1)

Ala bulut ötende gümür gümür gümürdenür. (8a.1)

Yoksa yan vërüb savuşubañ ötelim mi? (27b.5)

bağır delüb geçüb ötse (19a.9)

P

parıldat-

I. parıldat-₂ d1= Parıldamasını sağlamak.

parıldat- → Ö, nomN

Ala cıda parıldadur Çerkes eli. (18a.6-7)

pas eglen-

I. pas eglen-₁₊₍₁₎₌₂ d1= *mec.* Pas tutmak, çalışamaz duruma gelmek.

pas eglen- → Ö, (datN)

Altunılañ gümüş sende pas eglenmez. (22b.11-12)

Altunılañ gümüşde pas eglense aşlında mefrakı var. (23a.5-6)

perçin ét-I. perçin ét- ₂₊₍₁₎₌₃

d1= Olduğu yere mıhlamak, durdurmak, kıpırdatmamak.

perçin ét- → Ö, datN, (ensN)

*Aķ dabanumıla ķara yere perçin êtdüm. (20a.12)***peydā ol-**I. peydā ol- ₂₊₍₁₎₌₃

d1= Çıkmak, ortaya çıkmak, oluşmak.

peydā ol- → Ö, nomN, (lokN)

*Anılaņ ejdehānuņ arasında bir otaķ kimi ķaya peydā oldı. (28b.4-5)***pişdür-**pişdür- ₁d1= *mec.* Olgunlaştırmak.

pişdür- → Ö

*Günde geleng beş vakit namāz hem pişdürür. (24a.5-6)***pozul-**I. pozul- ₁d1= *mec.* İyi ve değerli niteliğini yitirmek.

Pozul- → Ö

*Dedem dēr talanıbaņ pozulsa yêg. (22b.1)***pörtle-**I. pörtle- ₁

d1= Göz, çeşitli sebeplerle açılmak, dışarıya doğru fırlamak.

pörtle- → Ö

*On altı batman kāfir gürzi tepemden degdi pörtlemedüņ. (29a.1-2)***R****rāst gel-**I. rāst gel- ₂

d1= Düşünmediği, ummadığı hâlde karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek.

rāst gel- → Ö, datN

Yèddi başı yèr evreni bir ejdehāya rāst geldi. (27a.9-10)

Belki ejdehāya rāst geldi ola. (30a.12-13)

ruḥṣat vèr-

I. ruḥṣat vèr- ₂ d1= İzin vermek, müsaade etmek.

ruḥṣat vèr- → Ö, datN

Pādiṣāhum maṇa ruḥṣat vèrgileṇ gèdim Ġazanuṇ karşıısına. (30b.1-2)

S

ṣabır kıl-

I. ṣabır kıl- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Sabır göstermek, sabırlı davranmak.

ṣabır kıl- → Ö, (datN)

Ökbesine ṣabır kılaṇ başdaṇ kada savdurur. (24a.3-4)

sağın-

I. sağın- ₁ d1= Olabileceği düşünülen kötülüklere karşı önlemler almak.

sağın- → Ö

İyesüni sağındukı yèrlerine yètürür. (11a.12)

saḥla-

I. saḥla- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Korumak, muhafaza etmek.

saḥla- → Ö, akkN, (lokN)

Yalḳuzlukda Dedem dèr kâdir Allāh saḥlasuṇ cānuṇuzu! (3a.4-5)

Ḳarılarumu karşı vèrüb kara daşı saḥlayan Ġazan-ıdum. (19b.11-12)

Ala ḳalḫan yavuzı ḳuytulanaṇ ḳuytusında eri saḥlar. (9b.6-7)

II. saḥla- ₂ d2= Elinde bulundurmak, tutmak.

sahla- Ö, lokN

Yoluğ alta sahladukı altı perli gür şeşper neye yarar, neye yarar? (7a.4-5)

ğara başı daldasında sahlamasa (7a.6)

sakın-

I. sakın-₁ d1= Düşünmek, düşünceye dalmak, düşünüp taşınmak.

sakın- → Ö

Sakınıb sakınıb söz söyleşen, ulu bğler yamacında iş bitirür. (10b.14-11a.1)

sal-

I. sal-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Göndermek, sevk etmek.

sal- → Ö, akkN, (datN)

Kurçı başı Han Afşarı sakdan saldum. (25b.6-7)

İç Oğuzun bğlerini sakdan saldum. (26a.3-4)

II. sal-₂₊₍₁₎₌₃ d2= Yaymak, sermek.

sal- → Ö, nomN, (datN)

Üstine haşır sala. (21a.14)

III. sal-₂₊₍₂₎₌₄ d3= Düşürmek, atmak.

sal- → Ö, akkN, (datN/ lokN, ensN)

Yeddi başı bir boğundan kılıcladı, yere saldı. (29a.11-12)

heresini bir zarbılan yekke yekke atdan salan (13a.11-12)

IV. sal-₂ d4= Koymak, katmak, eklemek.

sal- → Ö, nomN

Dügiye güci yétmese yarma sala. (21b.2)

V. sal-₂ d5= Saklamak, gizlemek.

sal- → Ö, akkN

Ḳara dere ḳuytusına daldalanur özin salur. (8b.2-3)

VI. sal- $2+(1)=3$ d6= Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak, vurmak.

sal- → Ö, datN, (nomN)

Peyğamberüñ bir dişini şehīd eşidüb öz otuz iki dişine kelbetin saldı. (2a.2-3)

VII. sal- $2+(1)=3$ d7= Atmak, savurmak, uzaklaştırmak.

sal- → Ö, akkN, (ablN)

[İlhıları] alın başı üstindeñ küreler aşrı salur. (10a.13-14)

VIII. sal- $2+(1)=3$ d8= Bırakmak, terk etmek.

sal- → Ö, akkN, (lokN)

Seni salur gēder. (17b.3)

Bir nāmerd igid ēyle demde yad yağılar içinde ḳara ḳılıc altında yoldaşını salur ḳaçar.
(15a.4-6)

salla ur-

I. salla ur- 2 d1= Tokat atmak veya patlatmak, el içi ile vurmak.

salla ur- → Ö, datN

İlhılara yētişende salla urar. (8a.7-8)

san-

I. san- 2 d1= Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek, zanneylemek.

san- → Ö, nomN

Ġazan sandı öz ordusunıñ cırāğ ışığıdur. (27a.4-5)

Sandı ejdehā Ġazanı utdı. (29b.2-3)

sanc-

I. sanc- 2 d1= Saplamak, batırmak.

sanc- → Ö, akkN

Ġazan ħancerin sancdı, kılıcın sancdı, bıçağın sancdı. (29a.14-29b.1)

saral-

I. saral- 1 d1= Sararmak, sarı olmak, rengi sarıya dönmek.

saral- → Ö

seher erte dan bulutı saralanda (24a.9)

Bürüldüm-ise, saraldum-ısa gök yüzinde bulut oldum. (19b.1-2)

savaş düş-

I. savaş düş- 2 d1= Savaş açmak veya ilan etmek, savaş durumuna geçmek.

savaş düş- → Ö, lokN

kaynaşsa kaynaşsa kara yertün üzerinde savaş düşse (9a.3-4-5)

savaş sal-

I. savaş sal- 2 d1= Savaş açmak veya ilan etmek, savaş durumuna geçmek.

savaş sal- → Ö, datN

Yüz min kâfire karşı geldüm, karma dutdum, savaş saldum. (26a.5-6)

savuş-

I. savuş- 1 d1= *mec.* Haber vermeden sessizce gidivermek, kaçmak.

savuş- → Ö

Yoksa yan vèrüb savuşubañ ötelim mi? (27b.5)

say-

I. say- 2 d1= *mec.* Kabul etmek.

say- → Ö, akkN

ölümini saymayan Emen kimi qahırlu olsa (13b.8-9)

saydur-

I. saydur-₂ d1= Sayma işini yaptırmak, sayısını buldurmak, sayı belirterek sonuç almak.

saydur- → Ö, akkN

Bir pūlum, bir ḥabbım yok dēr ikeṇ ulu bēgler aḳır ḥanlar ḥazīnesini sayduraṇ dil. (23b.7-8)

sayra-

I. sayra-₁ d1= Şakımak, ötmek, cıvıldamak.

sayra- → Ö

kākūllice torḳaylar sayrayanda (24a.11-12)

segir-

I. segir-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Koşmak, seğırtmek.

segir- → Ö (datN/ nomN)

İki ayaḡa segir dēyende peykli dil. (23b.4-5)

Ġazan atdaṇ düşdi, yētmış ḳadem segirdi. (30b.14)

segirt-

I. segirt-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Koşturmak.

segirt- → Ö, (akkN/ lokN)

ol ḳaḳlarda bedev atları segirdibeṇ dört ayaḡındaṇ na 'l fırlasa (24b.2-3)

Hamı atlar aḳ alaca meydānda segirtseydi! (11a.5-6)

II. segirt-₁₊₍₁₎₌₂ d2= Saldırmak, akın etmek, çapmak, çapul için hücum etmek.

segirt- → Ö, (datN)

Yayaḳ olsa bir igid ḳoḳ segirtse 'aḳıl azar, bilik ḳaşar. (10b. 11-12)

Ayılaṇ ḡün segirdürse dudaş gelmez. (22b.11)

Ğazağıuclar segirdürse meydānında toz eglenür, duman çöker. (3a.11-12)

Yekke gelen ğanīme segirtmege yürek gerek. (16b.3-4)

III. segirt- $2+(1)=3$

d3= Savurmak, şiddetle döndürerek sallamak, kaldırarak vurmak.

segirt- → Ö, nomN, (datN)

Sıyra kılıc segirtti ejdehānuñ üstine. (29a.10-11)

seksen-

I. seksen- 1

d1= Ürpermek, birdenbire ürküp sıçramak.

seksen- → Ö

Seksen min [geldi] dèyende seksenmedüm. (25a.5)

sepil-

I. sepil- 1

d1= Serpme işine konu olmak.

sepil- → Ö

çār havużlar çapılmasa, kııl güller sepilmese (6a.2)

sevin-

I. sevin- $1+(1)=2$

d1= Sevinç duyma.

sevin- → Ö, (lokN)

Ğaybatanlar sevinür karanğıulu ğecede menzil kesse. (19a.6)

Ala baydağılı sur cıdalar sevinür ğanīmi at bēlinden ilib büküb yer yüzine ħüb endürse. (19a.9-11)

Varağ ħācī sevinür ħağ ħapusunda ħaccı ħabül düşse. (18b.11-12)

Dolısında ay sevinür dün balğırsa. (18b.10)

sevken-

I. sevken- $1+(1)=2$

d1= Uzanmak, yatmak, yaslanmak.

sevken- → Ö, (lokN)

Ëv yanında seven kimi sevkenduğı ala baydaqlı sur cıdalar neye yarar, neye yarar? (7a.1-2)

seyre çık-

I. seyre çık- $1+(2)=3$ d1= Bir yerden başka bir yere gitmek için yola çıkmak.

seyre çık- → Ö, (datN, ensN)

Bêglerilen Surhab Dağına seyre çıkdum. (26a.12)

sezirgen-

I. sezirgen- 1 d1= Sezmek, açık bir kanıt olmaksızın, olmuş veya olacak bir şeyi anlamak, kestirmek, hissetmek.

sezirgen- → Ö

Kuyruğunun ucın görende sezirgenür. (8a.3-4)

sıçra-

I. sıçra- $1+(1)=2$ d1= Ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak.

sıçra- → Ö, (lokN/ ablN)

Özinden uca ay görende sıçramağa hamlelenür. (8a.1-2)

üstün ala bedirli ay gelende sıçramağa hamlense (4b.2)

Al kayanın yalçınında kaplan sıçrar. (3a.9)

bozca yovşan dibinden sıçrasa kalhsa dovşan (8b.7)

sıçraş-

I. sıçraş- 1 d1= Hep birlikte ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak.

sıçraş- → Ö

kır teke sıçraşmasa (6a.1)

sıçrat-

I. sıçrat- $1+(2)=3$ d1= Sıçrama işini yaptırmak.

sıçrat- → Ö, (datN, ablN)

arhu dağdañ arhu dağa sıçratmasa (7a.12)

sın-

I. sın- 1 d1= Kırılmak, şikest olmak, münkesir olmak.

sın- → Ö

Sinecek sınacaķı bitmezmiş zālīm göñül. (23b.12)

sınal-

I. sınal- 1 d1= Denenmek, tecrübe edilmek.

sınal- → Ö

sınlmamış yad êlden (21a.8)

sındır-

I. sındır- $1+(1)=2$ d1= Kırmak, parçalamak.

sındır- → Ö, akkN, (ablN)

sümügin sındırmayub yal dibinden sökübeni su yêrine ķan sômürse (4b.8-9)

Et yemeyüb sümüginden sındırmayub yal dibinden sökübeni su yêrine ķan sômürür.
(10a.14-10b.1)

sındur-

I. sındur- $1+(1)=2$ d1= Kırmak, parçalamak.

sındur- → Ö, (ablN)

inçe bêlden dutubanı sındursa (4a.13-4b.1)

sıyarlan-

I. sıyarlan- 2 d1= Bir şeyden güç almak, güvenmek, istinat etmek.

sıyarlan- → Ö, datN

Ķaba boynı gücine sıyarlanur. (10b.5)

sin-

I. sin-₂

d1= Hiç çıkmayacak veya güç çıkacak biçimde işlemek, nüfuz etmek.

sin- → Ö, datN

Kay busaluk erdemidür tükelin töküb, yere sinüp yér su doymak. (15b.4-5)

sindür-

I. sindür-₂

d1= Yenilen besin maddesini sindirim sisteminde gereken değişikliklere uğratarak kana karışabilir bir duruma getirmek, hazmetmek.

sindür- → Ö, akkN

İçdüğini sindürmege ma'rekeler içinde meclisde merd igidde kursak gerek. (16b.8-9)

sinir çek-

I. sinir çek-₁

d1= Hareket edemez duruma getirmek için vurup ayak sinirlerini kesmek.

sinir çek- → Ö

Sinir çeker, öpke deşer. (8b.3)

sitem çek-

I. sitem çek-₁

d1= Eziyet, cefâ, zulüm çekmek.

sitem çek- → Ö

kayıdışda Bicen Pâdişāhuñ gāzabına düşübeni sitem çeken (13b.12-13)

şolud-

I. şolud-₁

d1= Nefes aldirmek, nefes almaya fırsat vermek.

şolud- → Ö

Acıklı aşlan şoludur mı? (4b.9)

sorul-

I. sorul- $_{1+(1)=2}$ d1= Sorma işine konu olmak.

sorul- → Ö, (ablN)

Altı arhadañ sorulursa ağır eller içinde aşıł yêñer. (3b.10-11)

soy çek-

I. soy çek- $_1$ d1= Soy soylamak, soy düzmek.

soy çek- → Ö

Soy çekübeni söyleşdi Dedem Korkud, kalın Oguzuñ vaşfını dër olsa tükenür mi? (5b.1-2)

soy yêtür-

I. soy yêtür- $_1$ d1= Soy soylamak, soy düzmek.

soy yêtür- → Ö

Çaldı kopuz, boy boyladı, soy yêtürdi. (2b.3-4)

Karı Dede uzun yıllar yaşayuban soy yêtürüb say Oguzuñ vaşfın kılar olsa başa yêtüre bilmez. (14a.5-7)

soy-

I. soy- $_{2+(1)=3}$ d1= Derisini yüzmek, derisini soymak, sıyırmak.

soy- → Ö, akkN, (ensN)

Yêg ustalar getir bu ejdehānuñ derisin soygil! (29b.9-10)

Yêddi başını bir taşarrufılañ soyubanı yêg başı üstine Ğazan gëydi. (30a.4-5)

soydur-

I. soydur- $_2$ d1= Derisini yüzdürmek, derisini soydurmak.

soydur- → Ö, akkN

Lele yêg ustalar getirüb ejdehānuñ derisin soydurdi. (29b.10-11)

soyla-

I. soyla- $_2$ d1= Tahkik etmek, araştırmak, aslını aramak.

soyla- → Ö, akkN

Bu soyları kim soyladı? (18b.8)

sög-

I. sög- 2

d1= Onur kırıcı, çoğu basmakalıp kaba sözler söylemek, küfretmek.

sög- → Ö, akkN

tanımayub dayısı Ğazanı keşîş dëyüb ağzın sögeñ (13a.12-13)

sögül-

I. sögül- 1

d1= Sövmeye işine konu olmak.

sögül- → Ö

Özge bēgler kulluķına gēdende “tülüngiseñ!” dëyübeni dögülmez mi, sögülmez mi? (14b.5-6)

sök-

I. sök- 2

d1= Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak.

sök- → Ö, akkN, (lokN)

Ķapısı berk daş ağıluñ kıyın söker. (8a.14)

yarı gece yanı berkce daş ağıluñ kıyın sökse (4b.12)

Yarı gece maħallında yanı berkce daş ağıluñ kıyın söker. (10b.3-4)

II. sök- 2

d2= Bir şeyi bağlı bulunduğu, tutturulmuş olduğu yerden güç kullanarak veya gevşeterek ayırmak; çekip ayırmak.

sök- → Ö, akkN/abIN

boynın budın sökübeni (8a.9)

döşdeñ sökse tom yüregi yēm yēmlense (4a.10)

sümügin sındırmayub yal dibindeñ sökübeni su yērine kan sōmürse (4b.8-9)

ķuba döşdeñ sökübeni tom yüregi yēm yēmlense (7b.11-12)

III. sök- 2 d3= Örölmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırmak.

sök- → Ö, nomN

Üç yelekli şuhâr oklar sevinür düşmanına degecek geyim söküb, bağır delüb geçüb ölse.
(19a.8-9)

sökdür-

I. sökdür- 2 d1= Örölmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırtmak.

Sökdür- → Ö, ablN

çalışanda dalaşanda yèñ yahadañ sökdürmese (6b.1-2)

sölet-

I. sölet- 2+(1)=3 d1= Bir şey üzerine konuşturmak.

sölet- → Ö, akkN, (ensN)

Kılıcıyla adını yèg söletmiş. (13a.14)

sömür-

I. sömür- 2 d1= *mec.* Bir şey bırakmamak üzere her şeyi yok etmek, tüketmek.

sömür- → Ö, nomN/ akkN

Ejdehâ oyananda kıyruk çaldı, dağ dolandı, ağı saçdı, yer boyadı, nefes çekdi, don sömürdi. (28a.6-7)

Nefes çeküb şon sömüreñ Ğazan-ıdum. (19b.5)

Ejdehâ ne kadar cehd eyledi Ğazanı sömürüben utmağa, cıda ileñ kalhan koymadı kayanuç daldasındañ çıkmağa. (28b.8-9-10)

II. sömür- 2 d2= (Sıvı içecekler için) hızla çekerek içmek, dudaklarını yapıştırarak emmek, emercesine içmek, somurmak.

sömür- → Ö, nomN

Sömürüb sömürüb al şarāblar içmege mizāc gerek. (16b.7-8)

sümügin sındırmayub yal dibindeñ sökübeni su yérine kan sömürse (4b.8-9)

söyle-

I. söyle- $_{1+(1)=2}$ d1= Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.

söyle- → Ö, (akkN/ İ+ kimi)

Ol günleri görmemişem men, görmiş kimi söylerem. (21b.13)

“Dahay devletli koca!” dèyübeni söyle[y]eler. (21b.11)

Busudaki sır sözleri sarhoş söyler, çağır açar. (3b.6-7)

söylen-

I. söylen- $_{2+(1)=3}$ d1= Söyleme işi yapılmak.

söylen- → Ö, datN, (lokN)

İstanbulda adı söylenür pilāvına Aderbaycan diyārında Erdebil şehri. (18a.12-13)

söyleş-

I. söyleş- $_{1+(2)=3}$ d1= Bir işin nasıl yapılması gerektiği konusunda konuşmak, müzakere etmek.

söyleş- → Ö, (lokN, ensN)

Soy çekübeni söyleşdi Dedem Korkud, kalın Oguzuñ vaşfını dèr olsa tükenür mi? (5b.1-2)

Münācātda söyleşdi İbrāhīm Halilü 'l-lāh hocasıylan: ... (1a.12-13)

II. söyleş- $_2$ d2= Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.

söyleş- → Ö, nomN

Sakınub sakınub söz söyleşen, ulu bégler yamacında iş bitirür. (10b.14-11a.1)

söze gel-

I. söze gel- $_{1+(1)=2}$ d1= Söze başlamak, konuşmaya başlamak, bir konuya girmek.

söze gel- → Ö, (ablN)

Sakdan şoldan söze geldiler ki: ... (30a.8-9)

Bayındır Pādiṣāh söze geldi dedi: ... (30a.11)

sülen-

I. sülen-₁ d1= Daima yemek peşine düşmek, yemek aramak, yemek olan yere gitmek.

sülen- → Ö

İyler içmez bulanduruk sası suyu sülenmez mi? (14a.10)

sün-

I. sün-₁ d1= Koşmak.

sün- → Ö

Sünübeni segirtmege, dönübeni kayıtmakā merd igidün altında savaş günü bedev gerek. (16a.8)

sür-

I. sür-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Olmaya devam etmek.

sür- → Ö, (ensN)

kijildasa kijildasa yel oynasa sürse bulut (7b.3)

kaba boynı güciylen sürüb çekse (4b.13)

II. sür-₂₊₍₁₎₌₃ d2= Bir kimseyi, ceza olarak yaşadığı yerden uzak başka bir yerde oturmaya mecbur tutmak, sürgün cezası vermek, kovmak, uzaklaştırmak, taretmek.

sür- → Ö, nomN, (ablN)

Başı Açıkdan hızan sürdüm. (26a.10-11)

sürç-

I. sürç-₁ d1= Yürürken yanlış adım atıp dengesini yitirmek.

sürç- → Ö

Çapar günde keser günde sürçmese büdremese igid altında bedev yahşı. (22b.3-4)

sürül-

I. sürül- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bir yere sürülmek, gönderilmek.

sürül- → Ö, (ablN)

‘Âşī olub bu dergāhdañ sürülmez mi? (14b.10-11)

süsül-

I. süsül- ₂ d1= Buynuzla vurulmak, dürtülmek.

süsül- → Ö, nomN/datN

sur cıdalar süsülende cibir geçse (9a.7)

Sur cıdaya süsülür, yara para götürür. (15a.8)

süzül-

I. süzül- ₁ d1= Akmak.

süzül- → Ö

La ‘lī çaķır süzülmiş-idi, körpe kıızı çevrülmişdi. (19b.8)

Ş

şak-

I. şak- ₂ d1= Güçlü tesir etmek, vurmak.

şak- → Ö, akkN

ķazılan ördek kıuşuñ şakıb alsa, gök tepenüñ beresine basub kıonsa (7b.9-10)

şakıd-

I. şakıd- ₃ d1= Vurdurmak, tutturmak, yakalatmak.

şakıd- → Ö, akkN, datN

Ķanatı ala saksaķana ol özini şakıdur mı? Şakıdmaķ yok. (4a.10-11)

şakılda-

I. şakılda-₁ d1= Şakırdamak, “şakır” diye ses çıkarmak.

şakılda- → Ö

Ol bulutuñ gürüldeyüb şakıldayub esibeni gelduğı neye yarar? (5b.4-5)

şehîd ol-

I. şehîd ol-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek.

şehîd ol- → Ö, (lokN)

dîn ‘aşkında şehîd olan ğāzîler İmām Hasan (2a.1)

şirincin-

I. şirincin-₁ d1= Dadanmak, alışmak.

şirincin- → Ö

Şirincinür māl getirür. (17a.11-12)

şişle-

I. şişle-₃ d1= Birine veya bir şeye şiş saplamak, şiş batırmak.

şişle- → Ö, akkN, datN

Seksen okı sadaķından tükennince ejdehāya boķun boķun şişledi. (29a.7-8)

şorla-

I. şorla-₁ d1= Şorul şorul, şarıl şarıl akmak, çok ve bol akmak.

şorla- → Ö

ķara polad sav kılıclar ķalınanda ķan şorlasa (9a.7-8)

ķayķu polad ķalınanda ķan şorlasa (24b.4)

şu‘lele-

I. şu‘lele-₁ d1= Yanmak, aydınlatmak, ışıklandırmak.

şu‘lele- → Ö

Yalabıyub gün doğarsa cihān şu 'leler. (3a.6)

T

talān sal-

I. talān sal-₂ d1= Talan etmek, yağmalamak.

talān sal- → Ö, datN

halka göller kıyısına talan salsa (7b.9)

Arasılan Kür Suyını tilib geçē, geçdüğinde Müskirileñ Kubaya talan salañ Şirvanılañ

Şamahını ölkeleneñ (12a.13-14/12b.1)

Min Kışlağa talan salañ (25b.14-26a.1)

talān-

I. talān-₁ d1= Yağmalanmak, yağma edilmek.

talān- → Ö

Dedem dēr talanıbañ pozulsa yēg. (22b.1)

tanı-

I. tanı-₂ d1= Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlama.

tanı- → Ö, akkN

tanımayub dayısı Ġazanı keşīş dēyüb ağızın sögeñ (13a.12-13)

tanu-

I. tanu-₂ d1= Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlamak.

tanu- → Ö, nomN

Eger Ġazan ejdehā olubdur, ne kavim tanur, ne kardaş tanur. (30a.14-30b.1)

ta' rīf ēt-

I. ta'rif èt- $2+(1)=3$ d1= Tanımlamak.

ta'rif èt- → Ö, akkN, (datN)

Alp ozanlar erdemidür merd igidi merd igide ta'rif etmek. (16a.6)

tep-

I. tep- $1+(1)=2$ d1= Depmek, hücum etmek, saldırmak, (atı) ileri sürmek.

tep- → Ö, (akkN)

Demür Kapu Derbendi tepüb alaḡ, tepdüginde ḡanīmindenḡ kayıtmayaḡ (12b.3-4)

Ġavḡā ḡüni yoldan çıkar, iyesini cınkır teper, yere urar, salur ḡeder. (10b.10-11)

tepin-

I. tepin- 1 d1= Şiddetle hareket etmek, saldırmak, çırpınmak, tepinmek.

tepin- → Ö

Tepinübenḡ gelende, merd igidüḡ ḡarbına ḡatlanur mı? Ḳatlanmaḡ yok. (5a.7-8)

tepret-

I. tepret- $2+(2)=4$ d1= Kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek.

tepret- → Ö, akkN (ablN, datN)

Tepretduḡca söze girse çok sözli dil. (23b.2)

Dış Oḡuzuḡ aḡaları teprede bilmezdi. (20a.7-8)

Saḡ elümdeḡ sol elüme piyāleni tepretmedüm. (19b.10-11)

terḡīb èt-

I. terḡīb èt- 2 d1= Birleştirmek, bir araya getirmek.

terḡīb èt- → Ö, datN

Ehl-i isti'dādı kemāl taḡsīline terḡīb edüb mev'ize eyler. (1b.6)

tik-

I. tik- $2+(1)=3$ d1= Yapı kurmak, inşa etmek.

tik- → Ö, akkN/nomN, (lokN)

Ejdehā derisindeñ düzelmiş sāybānı tikdi. (31a.1-2)

Ėv yanınd[a] Ėv tikerse oğul yahşı. (22b.6)

II. tik- $_{2+(1)=3}$

d2= Bir cismi dik olarak durdurmak.

tik- → Ö, akkN, (datN)

Cıdasını yère tikdi. (28b.6)

III. tik- $_{3+(1)=4}$

d3= Birini bir şeyin başına getirmek.

tik- → Ö, nomN, datN, (lokN)

Akça Kāl'e Sürmelüde Lele Kılbaşı daruğa tikdüm. (26a.11)

IV. tik- $_2$

d4= Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak.

tik- → Ö, nomN

Erkekleri kürk tiker. (18a.8-9)

tikdür-

I. tikdür- $_{2+(2)=4}$

d1= Dikme işini yaptırmak.

tikdür- → Ö, nomN, (datN, ablN)

Üç yelekli şuhār oklarına sadağ tikdürdi. (29b.13-14)

Ejdehānuñ derisindeñ Ėazan korku bilmez cānına don tikdürdi. (29b.11-12)

tikil-

I. tikil- $_{2+(1)=3}$

d1= Dikme işi yapılmak.

tikil- → Ö, datN, (ablN)

ölen yērden ölen yère tikilende bārgāh ėvli (11b.7-8)

til-

I. til- $_2$

d1= *mec.* Ortasından, içinden geçmek.

til- → Ö, akkN

Arasılan Kūr Suyını tilib geçē, geçdüginde Müskirileñ Kubaya talan salañ Şirvanılan Şamahını ölkelenē (12a.13-14/12b.1)

tīr-bārān ét-

I. tīr-bārān ét- ₂ d1= Ok yağdırmak, oku aralıksız ve ısrarlı bir biçimde atmak.

tīr-bārān ét- → Ö, akkN

Bir tepeye çıkalım, anı tīr-bārān édelim. (30a.10-11)

toḥun-

I. toḥun- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Hafifçe değmek.

toḥun- → Ö, datN

yila yalpa toḥunanda deñiz günü (14b.13)

seher yēli esib esib gögsi güzel kara dağa toḥunanda (24a.10-11)

Polada toḥunsuñ çukul başı! (15a.14-15b.1)

II. toḥun- ₂ d2= Kapmak, tutmak.

toḥun- → Ö, akkN

kalhub uçañ kuş aşlını toḥunub alsa (4a.8-9)

toḫtaşdur-

I. toḫtaşdur- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Tutundurmak, tutup bırakmamak, dayandırmak.

toḫtaşdur- → Ö, akkN, (lokN)

Ġazan ol kıayanuñ daldasında özin toḫtaşdurdı. (28b.10-11)

tozat-

I. tozat- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Savurmak, havaya atıp dağıtmak, saçmak.

tozat- → Ö, nomN, (lokN)

tumçukınuñ ucında tük tozatsa (7b.10-11)

tozut-

I. tozut- $2+(1)=3$ d1= Savurmak, havaya atıp dağıtmak, saçmak.

tozut- → Ö, nomN, (lokN)

tumçukınuñ ucında tük tozutsa (4a.9-10)

tök-

I. tök- $2+(1)=3$ d1= Tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak.

tök- → Ö, akkN, (datN)

Sadağını öğine tökdi. (29a.7)

II. tök- 2 d2= Akıtmak, düşürmek.

tök- → Ö, akkN

Kay busaluğ erdemidür tükelin töküb, yere sinüp yér su doymağ. (15b.4-5)

III. tök- 2 d3= Yavrulamak, (hayvan) doğurmak.

tök- → Ö, akkN

Ağayillar erdemidür yaza karşı meleşübeñ dölin tökmağ. (16a.4-5)

tökül-

I. tökül- 1 d1= Dökme işi yapılmak veya dökme işine konu olmak.

tökül- → Ö

çalhananda yağ tökülür şileninde bol ni'metli (11b.11-12)

yanıl almalar tökülmese, şurāhīler düzülmese (6a.3)

II. tökül- 2 d2= Kaplamak, yayılmak.

tökül- → Ö, datN.

Ejdehānuñ ağısı yér yüzine tökülende ağısındañ yér yüzine yanar yanar odlar düşdi.
(29a.12-14)

III. tökül- $1+(1)=2$ d3= *mec.* Kır, sokak vb. yerlerde insanlar çokça birikmek.

tökül- → Ö, (ablN)

Çızılca Tebrizden tökülüb köçeñ (25b.8)

tuş ol-

I. tuş ol- 2 d1= Rast gelmek, isabet etmek, musadif olmak, karşılaşmak.

tuş ol- → Ö, datN

Dedem dër ecel-sizce güc ölüme tuş olmaz mı? (14b.12)

ṭūfān sal-

I. ṭūfān sal- 2 d1= Korku salmak, korkutmak.

ṭūfān sal- → Ö, datN

Lezgiyleñ Dağıstana ṭūfān salañ (12b.2-3)

bir bölücek çay kuşına ṭūfān salur. (9b.11)

tüken-

I. tüken- $1+(1)=2$ d1= Bitmek, sona ermek, kalmamak.

tüken- → Ö, (ablN)

Dağ otları tükene tiken qala. (20b.2)

Vërüb alub tükenmedi civānmerd mālī. (15a.10-11)

Vërmez-iken yëmez-iken tēz tükenür kürlükılan qazanılmış kürüñ mālī. (15a.11-12)

Seksen oqı sadaqındañ tükenince ejdehāya boqun boqun şişledi. (29a.7-8)

U

ucal-

I. ucal- $2+(1)=3$ d1= Yücelmek, yükselmek, yüce bir duruma gelmek.

ucal- → Ö, datN, (ablN)

yerden göge ucalduķı yanı karlı (6a.5-6)

uç-

I. uç-₁₊₍₁₎₌₂

d1= Kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak.

uç- → Ö, (ablN)

kalhub uçan kuş aşlını tohunub alsa (4a.8-9)

Gök üzindeñ uçar kuşı fermān etdi. (1a.9-10)

uçur-

I. uçur-₁

d1= (Birin) kellesini uçurmak, kafasını keserek koparmak.

uçur- → Ö

Qara polad sav kılıclar sevinür baş uçurub sügsün bölse. (19a.11-12)

uğra-

I. uğra-₂

d1= Kötü duruma konu olmak, rast gelmek.

uğra- → Ö, datN

Çaluk atlar yavuzına çer uğrasuñ! (10b.9-10)

‘uhdesinden çık-

I. ‘uhdesinden çık-₁

d1= Sözüden çıkmak, birinin isteklerine, öğütlerine, sözlerine uyarak davranmamak.

‘uhdesinden çık- → Ö

Gazan ādem-iken biz ‘uhdesinden çıkmazduķ. (30a.9)

ulal-

I. ulal-₁

d1= Büyüme, yetişme, yaşlanma.

ulal- → Ö

ulalduķca ‘amūsı Gazan a[t]ası Qara Güneye ümid olan (2a.13-14)

ulaşdur-

I. ulaşdur-₂ d1= Yetiştirmek, eriştirmek.

ulaşdur- → Ö, datN

Anı kılañ 'Alīye hoşdur, Muḥammede ulaşdurur. (24a.6)

ulat-

I. ulat-₂ d1= Birleştirmek, yetiştirmek.

ulat- → Ö, akkN

Yā urdügünji ulatmayan ulu Tarı! (28a.10)

ululan-

I. ululan-₁ d1= Büyümek, yetişmek, yaşlanmak.

ululan- → Ö

ululanduxca 'ammı Ġazanıla a[t]ası Ķara Güneye ümid olañ (13a.4-5)

ur-

I. ur-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Batıcı veya kesici cisimleri saplamak.

ur- → Ö, akkN, (ensN/ lokN)

Bir oñlañ ejdehānı atdı, urdı. (28a.4-5)

kayıdışda Ķaplantunun gediginde dayısı Ķoñur Alpuñ boynın urañ (13b.14)

Bārūsında kemāndārı urar qoymaz. (11b.5)

II. ur-₁ d2= *mec.* Mahvetmek, bir kimseyi iyice kötülemek.

ur- → Ö

Yā urdügünji ulatmayan ulu Tarı! (28a.10)

urla-

I. urla-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Çıkmak, yükselmek.

urla- → Ö, (lokN)

Ķara bulut erdemidür gökde urlamaq. (15b.4)

ut-

I. ut- $2+(1)=3$ d1= Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek.

ut- → Ö, nomN/ akkN, (lokN)

Ƙanlu ƙuyruk, bağır öpke ƙalub utar. (8b.4)

Yağlı ƙuyruk ƙarp ƙarp utar. (10b.8-9)

İmdi ki ejdehā olubdur bizi hamı utar. (30a.10)

Sandı ejdehā Ğazanı utdı. (29b.2-3)

Ejdehā ne ƙadar cehd èyledi Ğazanı sömürübeñ utmaƙa. (28b.8-9)

Eger ejdehā olubdur, ol meni utsuñ! (30b.2-3)

Demesünler şon ƙaƙında Ğazanı bir yılan utdı. (28a.14-28b.1)

utan-

I. utan- $_1$ d1= Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, mahcup olmak.

utan- → Ö

Dedem dër şoñra utanur geri oturur. (11a.1-2)

utdur-

I. utdur- $_3$ d1= Yutma işini yaptırmak veya yutmasını sağlamak.

utdur- → Ö, nomN, datN

degmeyerñ ƙavatlara ƙan utdurub cezā vèreñ (12a.1-2)

uy-

I. uy- $1+(1)=2$ d1= Uyku durumunda olmak.

uy- → Ö, (lokN)

yatmaz uymaz devletli (12b.13)

yèddi yoluñ üstinde yatub uyan (13a.8-9)

Ü

üktür-

I. üktür-₂ d1= Ezmek, üstüne basarak veya bir şey arasına sıkıştırarak yassılaştırmak.

üktür- → Ö, nomN

Ğara polad sav kılıcuñ yavuzı, çalınacaq baş üktürür, sügsün böler. (9b.5-6)

üret-

I. üret-₂ d1= Aynı türden canlıları çoğaltmak.

üret- → Ö, akkN

Ğarı düşmanınıñ evlādını üredür mi? Üretmak yok. (5a.11)

ürki sal-

I. ürki sal-₂ d1= Korku salmak, korkutmak.

ürki sal- → Ö, datN

yağını üzengüye basanda tokuz tümen Gürcistana ürki salañ (13a.3-4)

ürkü şal-

I. ürkü şal-₂ d1= Korku salmak, korkutmak.

ürkü şal- → Ö, datN

ayağını üzengüye basanda tokuz tümen Gürcistana ürkü şalañ (2a.12-13)

ürkü sal-

I. ürkü sal-₂ d1= Korku salmak, korkutmak.

ürkü sal- → Ö, datN

Min Kışlaquñ içine ürkü salañ (12b.1-2)

üşen-

I. üşen-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Tedirgin olmak, çekinmek, ihtiraz etmek, korkmak.

üşen- → Ö, (ablN)

şuhār okuñ peykānındañ üşenmezdüñ (28b.14-29a.1)

üşet-

I. üšet-₂ d1= Ufalamak, parçalamak.

üşet- → Ö, nomN

Alaca laçın yavuzı kaz üşedür. (10a.1-2)

V

var-

I. var-₂ d1= Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak.

var- → Ö, datN

Varañ hācī sevinür haq kapusunda haccı kabūl düşse. (18b.11-12)

Vara gele, ıpranmadı Ka'be yolu. (15a.10)

varduğında Alay Hanılañ Bulay Hanı devre basañ (25b.3-4)

andañ öte varanda Halebi alañ, Şamı alañ (12b.10)

Ol kal'enüñ üstine varañ igid nêce gerek? (11b.6-7)

Akalarum! Kimse menümleñ gelmesüñ, hamı orduya varuñuz! (26b.10)

II. var-₂ d2= Yürümek, gitmek, hücum etmek.

var- → Ö, datN

Bu ejdehānuñ üstine varalım mı? (27b.4)

vaşf kıl-

I. vaşf kıl-₁ d1= Nitelendirmek, anlatmak, tabir etmek.

vaşf kıl- → Ö

Qarı Dede uzun yıllar yaşayubañ soy yetürüb say Oguzuñ vaşfın kılar olsa başa yetüre bilmez. (14a.5-6-7)

vêr-

I. vêr- $_{2+(1)=3}$ d1= Sahip olmasını sağlamak.

vêr- → Ö, nomN/ akkN, (datN/ ablN/ ensN)

Ġanîmine kal 'e vêrmez. (11b.6)

Evvelindenê Hax Ta 'âlâ bir igide vërse devlet, kılsa naZar, saķ olduĝca ulu devlet ol igidüñ başındañ eksilür mi? (5a.4-5-6)

Damaĝumuñ çak vaķtinde ol altı bæg oĝlına 'alem, tuķ naķķāra vërib özüm teki bæg kıldum. (26a.13-14)

Allāh İsmā 'ili İbrāhime onda vërdi, apardı 'Arafāt daĝına İsmā 'ile bıçak çekdi. (1a.14-1b.1)

Hax Ta 'âlâ ol gelindenê 'ayāl vërse dodaķları yalama oĝlı ola. (21b.6-7)

Dedem dêr Hax Ta 'âlâ devletilen bilgi vërsün! (2b.5)

II. vêr- $_{2+(2)=4}$ d2= Bırakmak veya baĝışlamak.

vêr- → Ö, nomN, (datN, ablN)

Vërmez-iken yëmez-iken tëz tükenür kürlükılan kazanılmış kürüñ mālı. (15a.11-12)

Vërib alub tükenmedi civānmerd mālı. (15a.10-11)

Avuñdañ bir şılalĝa maña vërgil! (30b.9-10)

III. vêr- $_{2+(1)=3}$ d3= Feda etmek.

vêr- → Ö, akkN, (lokN)

Aķ ekmegi, bol h'vānı, haķ yolında kimler vërmez? (1b.11)

Y

yaĝ-

I. yaĝ- $_1$ d1= Yaĝmur, kar, dolu gökten düşmek.

yaĝ- → Ö

Yël çekübenê getürende gelende yëlken bulut, yëre yëtürüb yaĝmasa, yaĝdurmasa ol

bulutuñ gürüldeyüb şakıldayub esibeni geldiğı neye yarar? (5b.3-5)

yağsa yağmur daşsa çaylar, dolsa göller (7b.3-4)

yağdur-

I. yağdur-₁ d1= Yağmasını sağlamak.

yağdur- → Ö

*Yel çeküben getürende gelende yelken bulut, yere yetürüb yağmasa, yağdurmasa ol
bulutuñ gürüldeyüb şakıldayub esibeni geldiğı neye yarar? (5b.3-5)*

yağın-

I. yağın-₁ d1= Yanmak, ısıldamak, parıldamak, parlamak.

yağın- → Ö

Yağınub doğan bedirli ay, dünin balgır. (3a.6-7)

yalabı-

I. yalabı-₁ d1= Parlamak, parıldamak, lemean etmek.

yalabı- → Ö

Yalabıyub gün doğarsa cihān şu 'leler. (3a.6)

yalp-

I. yalp-₁ d1= Parlamak, parıldamak, lemean etmek.

yalp- → Ö

yıla yalpa tohunanda deniz günü (14b.13)

yalvar-

I. yalvar-₂ d1= Birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek.

yalvar- → Ö, datN

Allāhına yalvaranlar mahrūm kalmazlar. (28b.3-4)

yalvart-

I. yalvart-₂ d1= Yalvarma işini yaptırmak.

Yalvart- → Ö, datN

İş düşende nā-merde kâdir Allāh yaḥa dutub yalvartmasuñ! (22b.9-10)

yan-

I. yan-₁₊₍₂₎₌₃ d1= Isı, ışık veren bir konuma geçmek.

yan- → Ö, (lokN, İ+ kimi)

Yèddi yèrde meş 'al kimi yanañ ol ejdehānuñ gözleriymiş. (27a.10-11)

Ḳara dağun dāmānında yèddi yèrde meş 'al kimi yanar gördi. (27a.2-3)

II. yan-₁ d2= Ateş durumuna geçmek, tutuşmak.

yan- → Ö

Ejdehānuñ ağısı yèr yüzine tökülende ağısındañ yèr yüzine yanar yanar odlar düşdi. (29a.12-14)

yan vèr-

I. yan vèr-₁ d1= Yan çizmek, uzak durmak, arka çevirmek, kaçınmak.

yan vèr- → Ö

Yoksa yan vèrüb savuşubañ ötelim mi? (27b.5)

yanaş-

I. yanaş-₁ d1= Bir şeyin, bir kimsenin yanına gelmek.

yanaş- → Ö

Yanaşanda kıçkırandā ögce gelür. (11a.10)

yapıl-

I. yapıl-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Kapanmak, örtülmek, seddolanmak.

yapıl- → Ö, (ensN)

aṭlasılan yapılānda geñ sāybānlı (11b.8-9)

yapun-

I. yapun-₂ d1= Kendine yapmak veya kendi için yaptırmak.

yapun- → Ö, akkN

Cıdasını yère tikdi, kalhanını yapundi. (28b.6-7)

yar-

I. yar-₂ d1= Derin yara açmak.

yar- → Ö, nomN

Altı perli gür şeşperler sevinür tavulğalar yencübeni kabağ yarub kan bürkütse. (19a.12-13)

yara-

I. yara-₂ d1= Bir şey yararlı olmak, yarar sağlamak.

yara- → Ö, datN

Ğara polad kılıcuñ ağızına koyulmasa, yeddilerdeñ ayrıldığı uc ıldırım neye yarar, neye yarar? (5b. 8-9)

Ol bulutuñ güröldeyüb şakıldayub esibeni geldiğı neye yarar? (5b.4-5)

yarat-

I. yarat-₂ d1= Allah, olmayan bir şeyi var etmek.

yarat- → Ö, akkN

yeri gögi yaradañ bir Allāha osal baħañ (14b.11-12)

yaşa-

I. yaşa-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Sağ olmak.

yaşa- → Ö, (nomN)

Üç yüz altmış altı yıl yaş yaşadum. (21b.14-22a.1)

Ğarı Dede uzun yıllar yaşayubañ soy yetürüb say Oğuzuñ vaşfın kılar olsa başa yetüre bilmez. (14a.5-6-7)

II. yaşa- ₁₊₍₁₎₌₂ d2= Görüp geçirmek, başından geçmek.

yaşa- → Ö, (lokN)

Dünyāda ne yaşadum men Dede Korkud? (21b.13-14)

yat-

I. yat- ₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.

yat- → Ö, (İ+ kimi/ lokN)

Bu tepe kimi yatan ejdehānı görür miseṇ? (27b.3-4)

Karıların döşeyüben qarda yatar. (10b.2)

Ġazan anda yētişende tepe kimi bir nesteni yatar gördi. (27a.8-9)

Ejdehānuṇ yēddi başı qara yērūṇ üzerinde yatur gördi. (29b.5)

II. yat- ₁ d2= Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek.

yat- → Ö

yatmaz uymaz devletli (12b.13)

yavaşı-

I. yavaşı- ₂ d1= Yavaşlamasını sağlamak, yavaşlamasına yol açmak, hızını kesmek.

yavaşı- → Ö, nomN

çaluk atlar yavaşıdur mīrāḥurlı (11b.11)

yayḥan-

I. yayḥan- ₁ d1= Çalkanmak, kımıldamak.

yayḥan- → Ö

Yayḥandugca nöbet andaṇ eksilir mi? (5a.14)

gök ot başı yayḥananda (24a.10)

yayla-

I. yazla-₂ d1= Yaylada yaz mevsimini geçirmek.

yayla- → Ö, akkN

çıkub çıkub ağır eller, al ordular, ol dağları yaylamasa (5b.11)

yaz-

I. yaz-₂ d1= Açmak.

yaz- → Ö, akkN

Ğara saçun dolaşmışını darağ yazar. (3b.5-6)

yè-

I. yè-₂ d1= Ağızda çiğneyerek yutmak.

yè- → Ö, nomN/ akkN

Dadlı ta'mlı zād bişürmişem gel yè. (21b.4)

Bağır öpke kadarınca et yemedüm. (22a.3)

Yağlı yüzli yeyende gönül бүker. (10b.12)

ac aşlanuñ bağır öpkesin kara sac içinde kavurub yeyeñ (25a.11-12)

II. yè-₂ d2= Harcamak, tüketmek, bitirmek.

yè- → Ö, nomN

Vérmez-iken yemez-iken tēz tükenür kürlükılan kazanılmış kürüñ mālı. (15a.11-12)

yédür-

I. yédür-₁ d1= Yemesini sağlamak.

yédür- → Ö

Kesib kesib yemege yédürmege mağallında deminde yahñı yahşı. (22b.2)

yêlten-

I. yêlten-₁ d1= Bir işe girişmek heves etmek, meyletmek.

yêlten- → Ö

Yêtmiş min geldi dēyende yêltenmedüm. (25a.4)

y mlen-

I. y mlen- ₂ d1= Yemleme iŖi yapmak.

y mlen- →  , nomN

d ŖdeŖ s kse tom yüregi y m y mlense (4a.10)

küba d ŖdeŖ sökübeni tom yüregi y m y mlense (7b.11-12)

y nc-

I. y nc- ₂ d1= Yasıltmak, yapıŖtırmak, çekip sıkıŖtırmak.

y nc- →  , nomN

Altı perli g r ŖeŖperler sevinür tavul alar y nc beni kaba  yarub kan b rk tse. (19a.12-13)

y ncd r-

I. y ncd r- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= Yasıltmak, yapıŖtırmak, çekip sıkıŖtırmak.

y ncd r- →  , nomN, (lokN)

Altı perli g r ŖeŖper Ŗ altında y ncd rmese alın baŖa g t rende tavul alar neye yarar, neye yarar? (6a.12-14)

y re ur-

I. y re ur- ₂ d1= Kötü bir duruma sokmak.

y re ur- →  , akkN

 av   güni yoldan çıkar, iyesini  ın ır teper, y re urar, salur güder. (10b.10-11)

y rlen-

I. y rlen- ₂₊₍₁₎₌₃ d1= YerleŖmek, yurt edinmek.

y rlen- →  , nomN, (lokN)

Sarı kaya sal humında y r y rlen r. (7b.13)

Acıklı aŖlan yavrusı g r m Ŗen Ŗ kolında y r y rlen r. (8a.6-7)

Ala kaplan yavuzu sadak b li kabarmadın altmıŖ arŖun sarı kaya yal ının da y r y rlen r.

(10a.5-6)

yèri-

I. yèri-₁ d1= Yürümek.

yèri- → Ö

ada basa yèriyende heybetindeñ yèr omrulañ (2a.11)

yeri getir-

I. yeri getir-₁ d1= Yeri gelmek, sırası gelmek, zamanı uygun olmak.

yeri getir- → Ö

yèri getir dèyende ötkün sözli (11b.9-10)

yèrit-

I. yèrit-₂₊₍₁₎₌₃ d1= Yürüme işini yaptırmak, yürümesini sağlamak.

yèrit- → Ö, akkN, (datN)

Ol kal'eye sibeleri yèridür. (14a.2)

yèriş èt-

I. yèriş èt-₁₊₍₂₎₌₃ d1= Dövüş, kavga etmek.

yèriş èt- → Ö, (datN, ablN)

Bu burcındañ ol burcına yèriş eder. (14a.3-4)

yèt-

I. yèt-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak.

yèt- → Ö, (datN)

Ses yèter yèrde durdı. (30b.4)

Bura sara çapar olsa, düşmana yügürük yèter. (3b.2)

yètiş-

I. yêtiş- $_{1+(1)=2}$ d1= Ulaşmak, ermek, varmak, vasıl olmak.

yêtiş- → Ö, (datN)

Çün dost dosta yêtişdi. (1a.3-4)

acıklı aşlan ilhılarına yêtişende at ayırsa (4b.6-7)

Ğazan anda yêtişende tepe kimi bir nesteni yatar gördi. (27a.8-9)

II. yêtiş- $_{1+(1)=2}$ d2= Üremek, büyümek, olmak.

yêtiş- → Ö, (datN)

Ğurt enigi yavuzı altı ayluğına yêtişende er kimi olur. (10b.1-2)

Bêş yaşına yêtişmedin yêtmış yaşar kocalara dili dege. (21b.7-8)

yêtür-

I. yêtür- $_{2+(2)=4}$ d1= Ulaştırmak, eriştirmek, iblağ etmek, vasıl etmek.

yêtür- → Ö, akkN/ nomN, (datN, lokN)

İyesüni sağınduğı yêrlerine yêtürür. (11a.12)

Yā götürdüğün göge yêtüreñ görkli Tarı! (28a.9)

Dorlağ oğlan sevinür atasınun evinde murādına mağşūdına hağ yêtürse. (19a.2-3)

II. yêtür- $_2$ d2= Yetiştirmek, büyütüp yetiştirmek.

yêtür- Ö, nomN

Körpe kuzı yêtürür, kāmıl eyler. (3b.1)

yıh-

I. yıh- $_{2+(1)=3}$ d1= İnsan, hayvan, ağaç, vb. devirmek.

yıh- → Ö, nomN, (lokN)

Allāhına güvenen yumruğ ursa kara dağlar yıhar. (17b.5)

Çölce yêrde ceyran yıhar. (10a.3)

yıhıl-

I. yıhıl- $_1$ d1= Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek.

yıhıl- → Ö

Otu bitmez kara dağlar yıhılsa yég. (22a.10-11)

yıkıl-

I. yıkıl-₁ d1= Hasta bitkin, perişan olmak.

yıkıl- → Ö

Ellisinde altmışında ecel alsa yıkılalar götüreler. (21b.10-11)

II. yıkıl-₁

d2= Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek.

yıkıl- → Ö

Sélintiler yıkıla bir yerde oba ola. (20b.4)

yıl-

I. yıl-₁ d1= Parıldamak, parlamak, ılık saçmak.

yıl- → Ö

yıla yalpa tohunanda deniz günü (14b.13)

yitür-

I. yitür-₁ d1= Esirmek, sarhoş olmak, aklını kaybetmek, delirmek, kendinden geçmek.

yitür- → Ö

o çakırdañ bégzādeler içüb içüb yétürmese (6a.5)

yola düş-

I. yola düş-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yola çıkmak, bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek.

yola düş- → Ö, (datN)

Atıylan donıylan ejdehānuñ donına girübeni Pādişāh Bayındırı gözledi yola düşdi. (30a.5-6)

At oynatdı ol ışığa sarı yola düşdi. (27a.5)

yola gir-

I. yola gir-₁ d1= Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek.

yola gir- → Ö

Kaybatanlar çekilse, yola girse, yollar бүker. (3a.13)

Bedev atlar yola girse yoldan kalmaz. (23a.2)

yoldan çık-

I. yoldan çık-₁ d1= Belli bir yol izleyen taşıtlar herhangi bir sebeple yolundan ayrılmak, gitmez olmak.

yoldan çık- → Ö

Ğavğā ğüni yoldan çıkar, iyesini çınkır teper, yère urar. (10b.10)

yoldan kal-

I. yoldan kal-₁ d1= Birtakım sebeplerden olayı yolda ilerleyememek, gideceği yere varamamak.

yoldan kal- → Ö

Bedev atlar yola girse yoldan kalmaz. (23a.2)

yolla-

I. yolla-₃ d1= Göndermek.

yolla- → Ö, akkN, datN

Orduya akaların yollayubanı Ğazan yalkuz Aķ Manķanuñ tepesine qonjur atı oynatdı. (26b.11-12)

yort-

I. yort-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Koşmak, devamlı yol yürümek, sefer etmek.

yort- → Ö, (akkN)

Aydın akşam demeyübeni dün de yortar. (4b.10)

altmış akac yolları düinde yortsa (4b.11)

yorul-

I. yorul-₁ d1= Yorgun duruma gelmek.

yorul- → Ö

bārgīr atlar yorulubañ yolda kalsa (8b.13)

yumruk ur-

I. yumruk ur-₁ d1= Yumruk atmak, yumruk ile vurmak.

yumruk ur- → Ö

Allāhına güveneñ yumruk ursa kara dağlar yıhar. (17b.5)

yumşan-

I. yumşan-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yumuşamak, hilim ve mülayemet kesbetmek.

yumşan- → Ö, (lokN)

geñ dalıda yumşanmasa (6b.4)

yumşat-

I. yumşat-₁₊₍₁₎₌₂ d1= Yumuşatmak, hilim ve mülayemet kesbetmek.

yumşat- → Ö, (lokN)

geñ dalıda yumşatsa (19a.7-8)

yürek köp-

I. yürek köp-₁ d1= Aşırı acımak, yüreği parçalanmak.

yürek köp- → Ö

Naḳḳāreler dögülende yürek köper. (3b.8)

yürek yar-

I. yürek yar-₁ d1= Çok korkutmak.

yürek yar- → Ö

ġanĩmine kıya baġanda yũrek yaraŋ (25a.11)

ġanĩmine heybet ilen baġanda yũrek yaraŋ (2a.12)

Üç yelekli šuhār oġlar yavuzı ġanĩme degicegiz yũrek yarar, ġan bũrkũdũr, er moval[da]dur. (9b.3-4)

yũz aġart-

I. yũz aġart- $_{1+(1)=2}$

d1= Beġenilir iš yapmak, iš ve davranıšlarıyla yakınlarını övũnmesine sebep olmak.

yũz aġart- → Ö, (lokN)

Merd igidler erdemidũr aġası öġũnde ġanĩm olup yũz aġartmak. (16a.1-2)

yũz çevir-

I. yũz çevir- $_1$

d1= İlgi göstermemek, ilgilenmemek.

yũz çevir- → Ö

Er igidũŋ ġanĩmi ġaršı gelse yũz çevũrũb ġeri dũnmez. (23a.2-3)

Yũz min yaġı geldi dũyende yũz çevũrũb ġayıtmadum. (25a.6-7)

yũze yẽtũr-

I. yũze yẽtũr- $_2$

d1= Tamamlamak, sona erdirmek, iši bitirmek, yapmak.

yũze yẽtũr- → Ö, akkN

Yũgũrũk ġırġı erdemidũr fere bildirġın alub avın yũze yẽtũрмаġ. (15b.12-13)

SONUÇ

Bu çalışmada, Oğuz dilinin önemli kaynaklarından Dede Korkut Kitabı'nın G n bet nüshasında yer alan fiiller, Tesni re'in ortaya koymuş olduğu bağımlılık dil bilgisi teorisi doğrultusunda incelemeye t bi tutulmuş ve birleşim değerleri G. Helbig'in kurmuş olduğu sistem ile tespit edilmiştir.

Eserdeki bitimli veya bitimsiz fark etmeksizin ele alınan 536 fiilin birleşim değeri s zl ğ u oluşturulmuştur. Ayrıca her fiilin eserde kullanılan anlamları alt maddeler h linde sunulmuştur. Bunun sonucunda, bir fiilin farklı anlamlarda kullanılsa da genellikle zorunlu eyleyen sayılarının aynı kaldığı dikkat çekmiştir (*al-*, *gel-*, *sal-* gibi). Fillerin birleşim değerlerinin değişimi ise, " atı" olarak da adlandırılan geçişli, geçişsiz, dönüşümlü, vb. fiil türlerine geçiş ile meydana gelmektedir. Bu sebeple, eserde yer alan bazı fiillerin (* n-* ve * nd r-* gibi) türleri değişirken zorunlu eyleyen sayılarının arttığı, kimi zaman ise bazı fiillerin (*g r-* ve *görün-* gibi) türleri değişirken zorunlu eyleyen sayılarının azaldığı görülmüştür. Mafih, deyimler kendi yapıları içerisinde farklı bir birleşim değerlerine sahiptirler. Misal olarak, eserde mevcut olan *at oynat-* "atla hüner göstermek" fiili ve *oynat-* "kımıldamasına yol açmak" fiili birbiri ile karıştırılmamalıdır. Müller'in de bahsettiği gibi, deyimlerin hem dış hem iç birleşim değeri vardır. Dolayısıyla deyimlerin birleşim değerleri ayrı bir inceleme konusu olmalıdır.

Birleşim değeri s zl ğ u oluşturulmuş olmasının yanında, G n bet nüshasında tipik Türkçe sentaks yapılarına ait olmayan yapılara da değinilmiştir. G n bet nüshasının İran'da bulunması dikkate alınarak, eserdeki bazı yapıların Farsça sentaks yapısı ile benzerliği ortaya koyulmuştur. Türkçede yüklem, genel olarak cümle unsurları arasında en son zikredilirken Farsçanın da d hil olduğu Hint-Avrupa dillerinde ise yüklem, nesneden önce ifade edilmektedir. Dolayısıyla G n bet nüshasındaki bazı sentaks yapılarında, cümle unsurlarının sıralamasında Farsça tipi söz dizimi görüldüğünü söylemek mümkündür. Diğer bir husus ise, birleşik cümle yapılarındaki Farsçanın tesiridir. Bu noktada, Türkçe sentaks tipolojisine uymayan, Farsça tipi yan cümlelerle kurulmuş sentaks yapıları da

konu edilmeye uygun görülmüştür. Cümle unsurlarının konumları ile birleşik cümle yapılarına ek olarak, eserdeki *hem* bağlacının kullanımına dikkat çekilmiş ve Farsçadan kopyalama yöntemi ile meydana geldiğine değinilmiştir.

KAYNAKÇA

Ágel, V. ve Fischer, K.

(2014). Dependency Grammar and Valency. *Theory The Oxford Handbook Of Linguistic Analysis*. B. Heine ve H. Narrog (eds.). (Second Edition), s. 225- 257. England: Oxford University Press.

Allerton, D. J.

(2006). Valency Grammar. *Encyclopedia of Language& Linguistics*. K. Brown (ed.). (Second Edition), s. 301-314. Oxford: Elsevier.

Anar, İ. O.

(2012a). *Puslu Kıtalar Atlası*. İstanbul: İletişim.

(2012b). *Susunlar*. İstanbul: İletişim.

Bayrav, S.

(1998). *Yapısal Dilbilimi*. İstanbul: Multilingual.

Baskakov, A. N.

(2017). *Çağdaş Türkçede Cümle*. (çev. O. S. Karaca). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Balcı, T. ve Darancık Y.

(2017). “Bağımsal Dilbilgisi Bağlamında Türkçe Ve Almancada Sıfatların Birleşim Değeri”. 3. *International Symposium on Language Education and Teaching*, s. 232-232. Italy: Roma.

Campbell, L.

(2002). The History of Linguistics. *Handbook of Linguistics*. M. Aronoff ve J. Rees-Miller (ed.), s. 81-104. Oxford: Blackwells.

Chomsky, N.

(2018). *Dil ve Zihin*. (çev. Ahmet Kocaman). Ankara: BilgeSu.

Ergin, M.

(2018). *Dede Korkut Kitabı I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Golzar, H. A.

(2015). *Türkçe Fiillerde İstem (Ettirgen Yapılar)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürbüz, F.

(2016). Yükleme Hâli. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 85-96.

Helbig, G. ve Buscha, J.

(1996). *Deutsche Grammatik Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Germany: Langenscheidt.

Helbig, G. ve Schenkel, W.

(1983). *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Germany: Max Niemeyer Verlag Tübingen.

İleri, E.

(1997). “Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Birleşim Değeri”. *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri 7-9 Ağustos 1996*, s. 157-165. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Meninski, F. à M.

(1680). *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicæ-Arabicæ-Persicæ Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*. Austriæ: Viennæ.

(1687). *Onomasticum Latino- Turcico- Arabico- Persicum simul idem Index*

Verborum Lexici Turcico-Arabico-Persicum. Austriae: Viennae.

Müller, E. A.

(2000). Valence and Phraseology in Stratificational Linguistics. *Functional Approaches to Language, Culture and Cognition*. D. G. Lockwood, P. H. Fries, J. E. Copeland (eds.), s. 3-21. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Orucov, E., Abdullayev, B. ve Rəhimzadə, N.

(2006). *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti I-IV*. Bakı: Şərq- Qərb.

Osborne, T.

(2019). Valency. *A Dependency Grammar of English (An introduction and beyond)*. s. 159-198. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Özçelik, S.

(2016). *Dede Korkut Dresden Nüshası: Giriş- Notlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Rossi, E.

(1999). “Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırma” (çev. M. H. Şakiroğlu). *Erdem*, 12/34, 183-276.

Shahgoli, N. K., Yaghoobi, V., Aghatabai, S. ve Behzad, S.

(2019). “Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), 147-379.

Şenlik, A. Ş.

(2013). “Osmanlı Türkçesindeki Cümle Bağlaçlarının Tasnifine Dair Bazı Öneriler”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 45, 251-268.

Tesnière, L.

(1959). *Éléments de Syntaxe Structurale*, Paris: Librairie C. Klincksieck.

(2015). *Elements of Structural Syntax*. (çev. T. Osborne ve S. Kahane).
Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Türk Dil Kurumu.

(2009). *Tarama Sözlüğü 1-8*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

(2019). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

(2019). *Türkiye’de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü 1-6*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DİZİN

	Anlam	Zorunlu Eyleyenler	Seçimli Eyleyenler	Eyleyen Sayısı
A				
ābdest kıl-	Müslümanlar, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek temizlenmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
acıklan-	Kızmak, çıkmak, öfkelenmek.	Ö, datN	X	2
aç-	Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.	Ö, nomN/ akkN	X	2
	Savaşla almak, fethetmek.	Ö, nomN/ akkN	X	2
açıl-	Açma işine konu olmak.	Ö	X	1
ad gazan-	Ün kazanmak.	Ö	X	1
ada-	Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak, anmak.	Ö, akkN	X	2
ağız aç-	Konuşmaya başlamak.	Ö	X	1
ağu saç-	Çok kızmak, birdenbire öfkelenmek, feveran etmek.	Ö	X	1
ağzın öp-	Sevindirici bir söz söyleyene “ne güzel söyledin” demek	Ö	X	1
ağar-	Ağarmak, beyazlaşmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
‘aıkl az-	Aklı şaşmak, düşünemez hâle gelmek, muhakemesini kaybetmek.	Ö	X	1
al-	Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)= 3
	Satın almak.	Ö, nomN	X	2
	Ele geçirmek, fethetmek.	Ö, akkN	lokN	2+(1)= 3
	Elde etmek, kazanmak.	Ö, akkN	lokN	2+(1)= 3

	Tat veya koku duymak.	Ö, akkN	X	2
	Erkek, kadınla evlenmek.	Ö, akkN	X	2
	Örtmek, koymak	Ö, akkN/ nomN	datN	2+(1)= 3
	Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek.	Ö, akkN/ nomN	lokN	2+(1)= 3
	Göreve, işe başlamak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)= 3
alın-	Alma işi yapılmak.	Ö	X	1
an-	Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu süşünmek, zikretmek, hatırlamak.	Ö, akkN	X	2
apar-	Götürmek, alıp götürmek.	Ö, akkN	datN	2+(1)= 3
at-	Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak.	Ö, akkN	X	2
	Kurşun, gülle, ok vb. şeyleri hedefe fırlatmak.	Ö, akkN	ensN	2+(1)= 3
atlan-	Ata binmek.	Ö	X	1
at oynat-	Atla hüner göstermek.	Ö	datN	1+(1)=2
avla-	Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
ayağına düş-	Bağışlanmak için yalvarmak.	Ö	X	1
ayır-	Birbirinden uzaklaştırmak.	Ö, akkN	X	2
	Bölmek.	Ö, nomN	X	2
ayrıl-	Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak.	Ö, ablN	X	2
	Bir bütünün iki veya daha çok parçaya bölünmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
azdur-	Kötü davranış veya alışkanlıklara sürüklemek, yoldan çıkarmak.	Ö	X	1
B				
badad-	Yere vurmak, yere düşürmek, kötü duruma sokmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3

bağdaş kur-	Sağ ayağı sol uyluğun, sol ayağı sağ uyluğun altına alarak oturtmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
bağla-	Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
bahāne tap-	Bahane bulmak, bir işi yapma veya yapmamak için sözde sebep göstermek.	Ö	ablN	1+(1)=2
bağ-	Bakışı bir şey üzerine çevirmek.	Ö, [datN]	ablN	2+(1)=3
bağı bağ-	Bakınmak, çevreye göz gezdirmek, araştırmak.	Ö, datN	X	2
bağla-	Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.	Ö, datN	akkN	2+(1)=3
balğı-	Balkımak, parlamak, parıldamak.	Ö	X	1
balğu-	Balkımak, parlamak, parıldamak.	Ö	X	1
bas-	Alt etmek, yenmek.	Ö, akkN/ nomN	X	2
	Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
	Örtmek, bürümek, kaplamak.	Ö, [akkN]	X	2
baş ver-	Başını vermek, kendini feda etmek.	Ö	X	1
başa yétür-	Bitirmek, tamamlamak.	Ö	X	1
batur-	Bir şeyin sıvı veya yumuşak bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batmasını sağlamak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
bêl bağla-	Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek.	Ö, datN	X	2
belleş-	Bulaşmak, istenilmeyen bir madde bir şeye sürülmek.	Ö, datN	X	2
beğze-	İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak.	Ö, datN	X	2
besle-	Yiyecek ve içeceğini sağlamak.	Ö, nomN	X	2
bezen-	Bezeme işine konu olmak, süslenmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
bıçak çek-	Üzerindeki bıçağı birden eline alarak birine saplamaya hazırlanmak.	Ö, datN	X	2

bil-	Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
bilik çaş-	Aklı şaşmak, düşünemez hâle gelmek, muhakemesini kaybetmek.	Ö	X	1
bilin-	Bilme işine konu olmak, anlaşılmak, öğrenilmek.	Ö	X	1
biş-	Ateşte, fırında, kaynar suda veya yağda ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmek.	Ö	X	1
bişür-	Bir besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek veya içilebilecek bir duruma getirmek.	Ö, nomN	X	2
bit-	Sona ermek.	Ö	X	1
	Bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
	İnanmak, bağlanmak.	Ö, datN	X	2+(1)=3
boşat-	Boş duruma getirmek.	Ö, akkN	X	2
boy boyla-	Bir kimsenin soyunu övmek.	Ö	X	1
boya-	<i>mec.</i> Batırmak, bulamak, gark etmek.	Ö	X	1
bozlan-	Yüksek ses çıkararak çalınmak.	Ö	X	1
böğürt-	Böğürme işini yaptırmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
böl-	Bir bütünü iki veya daha çok parçaya ayırmak, taksim etmek.	Ö, nomN	X	2
böyü-	Yetişmek.	Ö	(İ+ üste)	1+(1)= 2
böyül-	Yaşı artmak, yaşlanmak.	Ö	X	1
bula-	Bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek üstünü onunla kaplamak, bir nesneyi başka bir maddeye batırmak.	Ö	X	1
bulaş-	Bulama işine konu olmak, her yanı bir şeyle kaplanmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
burul-	Gerilmek, germe işi yapılmak, gergin duruma gelmek, belirli bir uzama ile çekilmek.	Ö	ensN	1+(1)= 2

bus-	Pusmak, sinmek, bir şeyi kendine siper edip saklanmak.	Ö	akkN	1+(1)= 2
buyrul-	Buyurma işi yapılmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
buyur-	Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek.	Ö	akkN/ ablN	1+(1)= 2
büdre-	Sendelemek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
bük-	(Yolu) bitirmek.	Ö, nomN	X	2
	Sertçe çevirmek, kıvrırmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
bükse-	(Yolu) tayyetmek, aşmak, katetmek.	Ö, nomN	X	2
bürküt-	Fışkırtmak.	Ö, nomN	X	2
bürül-	Bürüme işine konu olmak.	Ö	X	1
C				
cān vēr-	Ölmek.	Ö	datN	1+(1)= 2
carla-	Bağırarak konuşmak.	Ö	lokN	1+(1)= 2
cehd èyle-	Çalışıp çabalamak.	Ö	datN	1+(1)= 2
cergele-	Sıra sıra dizmek, sıralamak.	Ö	X	1
cezā vēr-	Cezalandırmak.	Ö, datN	X	2
cüfte gêt-	Çift sürmek, saban veya pulluk kullanarak toprağı ekilebilir duruma getirmek.	Ö	X	1
Ç				
çaķır-	Söylenmek, kendi kendine konuşmak, kendi kendine bir şeyler söylemek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
	Birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek.	Ö	X	1
çal-	Bir müziğı dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak.	Ö, nomN	X	2
	Başkasına ait bir şeyi gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmaq.	Ö, nomN	X	2
	(Kılıçla) savaşmak.	Ö	akkN	1+(1)= 2

	Sallamak, uçurmak, dalgalandırmak.	Ö, nomN	X	2
çalhan-	Çalkama işine konu olmak.	Ö	X	1
çalın-	Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırılmak.	Ö	X	1
	(Kılıç gibi kesici aletlerin) vurma işine konu olmak.	Ö	X	1
çalış-	Vuruşmak, çarpışmak, savaşmak, kılıçlaşmak.	Ö	X	1
çap-	Koşmak, süratle hareket etmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
çapıl-	Yağmalanmak, yağma edilmek.	Ö	X	1
çarp-	Hızla değmek, vurmak.	Ö, akkN	X	2
çatıl-	Birbirine bağlamak, tutturmak.	Ö	lokN	1+(1)= 2
çek-	Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek.	Ö	ensN	1+(1)= 2
çekdür-	Çekme işini yaptırmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
çekil-	Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütülmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
	Çekme işi yapılmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
çerel-	Kızgınlıkla gözlerini fazla açıp bakmak.	Ö	X	1
çevrül-	Döndürülmek.	Ö	X	1
çınkı-	Sinirden bağırmak.	Ö	akkN	1+(1)= 2
çıl-	İçeriden dışarıya varmak, gitmek.	Ö, ablN	X	2
çık-	İçeriden dışarıya varmak, gitmek.	Ö, ablN	X	2
	Bir şeyin yukarısına doğru yürümek.	Ö, datN	X	2
	Sıyrılmak, ayrılmak.	Ö, ablN	X	2
	Birinin isteklerine, öğütlerine, sözlerine uyarak davranmamak.	Ö, ablN	X	2
çıkar-	Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.	Ö, akkN	X	2

	Yükseltmek.	Ö, datN	X	2
çilet-	Sıçrantı hâlinde, damcı-damcı dökmek, sepmek, sıçratmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
çirk eglen-	<i>mec.</i> Pas tutmak, çalışamaz duruma gelmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
çök-	Sis, duman vb. inerek kaplamak.	Ö	X	1
	Bulunduğu düzeyden aşağı inmek.	Ö	X	1
D				
daban çal-	Daban etmek, acele etmek, çabuk yürümek.	Ö	akkN, lokN	1+(2)=3
daban kız-	<i>mec.</i> Öfkelenmek, sinirlenmek.	Ö	X	1
dadan-	Yarar, çıkar amacıyla veya alışkanlıkla bir yere sık uğramak, abone olmak.	Ö, akkN	X	2
dağıl-	Toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak.	Ö	X	1
dağıt-	Toplu durumda bulunanları birbirinden uzaklaştırmak veya ayırmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
dalad-	Talatmak, köpeği ısırmağa kışkırtmak, ısırtmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
dalan-	(Aç kalmış hayvan için) her bulduğu yiyeceğe saldırmak.	Ö, datN	X	2
dalaş-	Dövüşmek, çarpışmak.	Ö	İ+ üste	1+(1)= 2
dalbu-	Dalabırmak, çarpınmak, çırpınmak, oynayıp sıçramak.	Ö	lokN	1+(1)= 2
daldalan-	Duldalanmak, iltica etmek, sığınmak, siper almak.	Ö, datN	X	2
damız-	Damlatmak, damla damla akıtmak.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
danış-	Konuşmak, söylemek.	Ö	ensN	1+(1)= 2
	Bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek.	Ö, akkN	İ+ içün	2+(1)=3
dara-	Musallat olmak, arız olmak, talan etmek.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
dart-	Çekmek.	Ö, nomN	ablN	2+(1)=3

daş-	Akarsu, yatağından çıkarak çevresini kaplamak.	Ö	X	1
	Öfke, sabırsızlık veya heyecan yüzünden kendini tutamamak.	Ö	X	1
daşlan-	Akmak, dökülmek, taşıp dökülmek, gelmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
dayan-	Varmak, ulaşmak.	Ö	X	1
dayaņ-	Birinden, bir şeyden güç almak, güvenmek, istinat etmek	Ö, datN	X	2
dê-	Söylemek, söz söylemek.	Ö, nomN	X	2
	Ad vermek.	Ö, nomN	X	2
deg-	İstenilen yere düşmek, rast gelmek, isabet etmek.	Ö, datN	ablN	2+(1)= 3
	Ulaşmak, erişmek.	Ö, datN	X	2
del-	Delik açmak, delik duruma getirmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
deş-	Oymak, delmek, yara açmak, içini açmak, karıştırmak, kazmak.	Ö, nomN	X	2
dev[i]r-	Bir yönetim organının veya başkanının yönetim gücünü zorla elinden almak.	Ö, akkN	X	2
dıncıļ-	Üzülmek, gücenmek.	Ö	X	1
dil-	Ortasından, içinden geçmek, yarmak.	Ö, akkN	X	2
dil yêtür-	Birinin söylediklerine olur olmaz karşılık vermek, çene yarıştırmaya kalkmak, laf yetiştirmek.	Ö, datN	X	2
dili deg-	Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek, dil uzatmak.	Ö	datN	1+(1)= 2
diril-	Güçlenip canlanmak.	Ö	İ+ ileņ	1+(1)= 2
doğ-	Dünyaya gelmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
	Güneş, ay, yıldız ufuktan yükselerek görünmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
doğra-	Keserek parçalamak veya elle küçük parçalara ayırmak.	Ö, akkN	ensN	2+(1)=3
doğul-	Dünyaya gelmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2

doğurt-	Doğurmasını sağlamak, doğurmasına yardım etmek.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
dol-	Dolu duruma gelmek.	Ö	X	1
	Sabrı tükenip öfkesi taşıyacak duruma gelmek.	Ö	nomN	1+(1)= 2
dolan-	Süre tamamlanmak.	Ö	X	1
	<i>mec.</i> Kuşanmak, kaplanmak.	Ö	X	1
dolandur-	Dolanma işini yaptırmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
	Dolaştırmak, lafı dolandırmak, sözü uzatmak.	Ö	X	1
doldur-	Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek.	Ö, akkN/ datN	nomN	2+(1)=3
	Yaşını, yılını bitirmek.	Ö, akkN	X	2
donğuldan-	Memnuniyetsiz hâlde kendi kendine kısık sesle anlaşılabilir sözler söylemek, memnuniyetsizliğini izhar etmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
doy-	Bir gereksinimini yeteri kadar karşılamak.	Ö	nomN	1+(1)= 2
doyur-	Açlığını gidermek.	Ö, akkN		2
dög-	Tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
dögül-	Davul vb. çalmak, vurmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
dögüş-	Karşılıklı birbirini dövmek, vuruşmak.	Ö	ensN/ lokN	1+(1)= 2
dön-	Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzemek.	Ö, datN	ablN	2+(1)=3
dönder-	<i>mec.</i> Bir duruma getirmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
	<i>mec.</i> Çevirmek, lafı dolandırmak.	Ö	X	1
döşe-	Bir tabanı, tahta, karo, mermer vb. yapı gereçleriyle kaplamak.	Ö, nomN, datN	X	3
	Düz bir yere yaymak, sermek.	Ö,	X	2

		akkN		
du'ā kı-	Dua etmek, Tanrı'ya yalvarmak.	Ö	İ+ içün	1+(1)= 2
dur-	Hareketsiz durumda olmak	Ö	lokN	1+(1)= 2
	Kalmak.	Ö	lokN	1+(1)= 2
durkuz-	Durmasını sağlamak.	Ö, akkN	X	2
duruş-	Karşı karşıya gelmek, muhasamaya girişmek, çarpışmak, mücadele etmek.	Ö	X	1
dut-	Ele geçirmek, yakalamak.	Ö, [akkN] /nomN	ablN	2+(1)=3
	Avlamak.	Ö, akkN/nomN	X	2
	Yapmak, amel etmek	Ö, akkN	X	2
düg-	Düğüm yapmak.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
dügün düş-	Düyün düşmek, düğümlemek, dolanmak.	Ö	X	1
dünek sal-	Yuva kurmak.	Ö	lokN	1+(1)= 2
düş-	Yere devrilmek, yere serilmek.	Ö	datN	1+(1)= 2
	Durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak veya dayanağını, dengesini yitirerek yukarıdan aşağıya inmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
	Dökülmek.	Ö	X	1
düşür-	Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak.	Ö, akkN	ablN, datN	2+(2)=4
düz-	İki kişinin arasını bulmak, düzeltmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
düzel-	Düz duruma gelmek, düzleşmek.	Ö	X	1
	Kapanmak, örtülmek.	Ö, ablN	X	2
düzen-	Süslenmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2

düzet-	Yapmak, inşa etmek.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
düzül-	Dizilmek, sıralanmak.	Ö	X	1
E, Ê				
eg-	Sert bir cismi bükmek.	Ö, nomN	X	2
egil-	Bir yana doğru eğik duruma gelmek.	Ö	X	1
eglen-	Durmak.	Ö	X	1
ek-	Bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
ekil-	Ekme işi yapılmak.	Ö, nomN	X	2
eksil-	Bulunmamak, var olmamak, rastlanmamak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
el vër-	Yardım etmek.	Ö	X	1
eli var-	Eli gitmek, bir işi yapmaya gönlü razı olmak.	Ö	X	1
elleş-	Tutuşmak, savaşa girişmek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
emit-	Emzirmek, (kadın veya dişi hayvan) memesindeki sütü yavruya vermek.	Ö, akkN	X	2
en-	Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
ên-	Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
ender-	Hızla vurmak.	Ö, akkN	X	2
endür-	Yüksekten, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.	Ö, nomN	ablN, datN	2+(2)= 4
ëndür-	Yüksekten, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.	Ö, [nomN]	ablN, datN	2+(2)= 4
eğre-	Çınlamak, ses vermek.	Ö	lokN	1+(1)= 2
es-	Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak.	Ö	İ+ kimi	1+(1)= 2
êşit-	Kulakla algılamak, duymak.	Ö	X	1
êt-	Bir şeyi başka bir şey durumuna getirmek.	Ö, akkN, nomN	X	3
èyle-	Yapmak, inşa etmek, imal etmek.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3

	Üretmek.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
F				
fark ol-	Aralarında tefavüt olmak, birbirinden ayrılmak, seçilmek, farklılaşmak.	Ö	X	1
fermān ét-	Buyurmak, emretmek.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
fırşat düş-	Bir imkâna kavuşmak.	Ö, datN	X	2
fırıl-	Hızla, birdenbire bulunduğu yerden çıkmak, ayrılmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
fıkr eyle-	Bir konu üzerine düşünmek.	Ö	X	1
G, Ğ				
ğanīm ol-	Kin beslemeye başlamak.	Ö	X	1
	Kendi gücünü tanıtmak, kendi etkisini göstermek.	Ö	lokN	1+(1)=2
ğavğā sal-	Birbiriyle atışmak, dövüşmek.	Ö	datN	1+(1)=2
ğazabına düş-	Güçlü bir kimsenin hışmına uğramak.	Ö	lokN	1+(1)=2
geç-	Bitmek, sona ermek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
	Dokunmak, temas etmek.	Ö, datN	X	2
	Harcamak.	Ö	ablN/ nomN	1+(1)= 2
gêç-	Bir yandan girip diğer yandan çıkmak.	Ö	X	1
	Yol, araç veya akarsu bir yerin yakınından veya içinden gitmek.	Ö, akkN	X	2
	<i>mec.</i> Bulunduğu yeri veya konumu değiştirmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
gedil-	Bıçak, keser vb.nin ağızları aşınmak.	Ö	X	1
	Gedik açılmak, eksilmek.	Ö	X	1
gel-	Ulaşmak, varmak.	Ö	datN	1+(1)= 2
	Varlığını sürdürmek, yaşamak, intikal etmek.	Ö	ablN	1+(1)= 2
	Ortaya çıkmak, doğmak.	Ö	İ+ içün	1+(1)= 2

	Belli bir zamana ulaşmak.	Ö	X	1
	Çıkmak, yönelme.	Ö	X	1
	Bir yerden alınıp bir yere ulaştırılmak.	Ö	ablN	1+(1)= 2
	Türemek.	Ö	X	1
ger-	Bir şeyin uçlarından veya kenarlarından çekerek gergin duruma getirmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
getür-	Gelmesini sağlamak.	Ö, nomN/ akkN/ datN	X	2
	Çalmak, başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşımak.	Ö, nomN	X	2
gét-	Bir yere doğru yönelmek.	Ö, datN	ensN	2+(1)=3
	Belli bir amaçla bir yere devam etmek veya bir işle uğraşmak.	Ö, nomN	ablN, datN	2+(2)=4
gêy-	Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek.	Ö, nomN	ablN, datN	2+(2)=4
gez-	Bir yerde dolaşmak, yürümek.	Ö, lokN	X	2
gezdür-	Taşımak, üstünde bulundurmak.	Ö, nomN	X	2
gezin-	Bir şeyi herkesin alması için dolaştırmak, sunmak.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
gir-	Dışarıdan içeriye geçmek.	Ö, datN/ ablN	X	2
	Katılmak.	Ö, datN	X	2
gönder-	Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek.	Ö, datN	X	2
göñül бүк-	Burun kıvrırmak, küçümsemek, beğenmemek.	Ö	X	1
göñül қалһ-	Coşku sebebiyle kalp hızlı hızlı çarpmak veya çalışmak.	Ö	X	1
gör-	Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.	Ö, nomN/ akkN	lokN	2+(1)=3
görin-	Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.	Ö	X	1

görün-	Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.	Ö	datN	1+(1)=2
göster-	Yaşatmak, bir durumla karşı karşıya bırakmak.	Ö	X	1
götür-	Bir kimseyi bir yere kadar yanında yürütmek.	Ö, nomN/ akkN	X	2
	Taşımak, ulaştırmak veya koymak.	Ö, [akkN]	ablN	2+(1)=3
götürt-	Götürülmesini sağlamak.	Ö	X	1
göz gezdür-	Bir yeri, bir şeyi çabucak incelemek.	Ö, datN	X	2
gözet-	Korumak, bakmak, özen göstermek, himaye etmek.	Ö	X	1
gözin aydın kıldur-	Gözü aydın olmak.	Ö	X	1
gözle-	Dikkatle bakmak, gözlemlemek, tarassut etmek.	Ö, akkN	X	2
güci yét-	Üstesinden gelebilir olmak.	Ö, datN	X	2
gül-	Mutlu, sevinçli zaman geçirmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek.	Ö	X	1
gümürden-	“Gümbür” diye ses çıkarılmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
gün doğ-	Sabah olmak.	Ö	X	1
güni doğ-	(Birin) isteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
gürülde-	Çok hızlı ve gürültülü ses çıkarmak.	Ö	X	1
güven-	İtimat etmek.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
güvenç-	İtimat etmek.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
H, H, H				
halk ét-	Yaratmak, var etmek, yoktan var etmek, meydana çıkarmak.	Ö, akkN	X	2
hamlelen-	Hamle etmek veya yapmak, önemli bir işe girişmek, bir işte başarı sağlamak için çaba harcamak.	Ö, datN	X	2

harāb <i>éyle-</i>	Harap duruma getirme.	Ö, akkN	X	2
havla-	<i>mec.</i> Tehlikeye karşı denetimi altında bulundurmak, savunmak, müdafaa etmek.	Ö, datN	X	2
hayhır-	Çağırarak, seslenmek.	Ö	X	1
hayhırt-	Haykırmaya yol açmak.	Ö, akkN	X	2
hayır <i>éyle-</i>	Hayır işlemek, iyi bir davranışta bulunmak.	Ö, datN	X	2
hayır gör-	Bir şey kendisine yararlı olmak.	Ö	X	1
hiçe say-	Önemsememek, önem vermemek.	Ö	X	1
högür-	(Aslan) bağırarak, kükremek.	Ö	lokN	1+(1)=2
hürmet <i>ét-</i>	Saymak, saygı göstermek.	Ö, datN	X	2
I				
ılğa-	Atı dörtlale sürmek.	Ö	X	1
ıpran-	<i>mec.</i> Zamanla veya çok kullanıma sonucu aşınmak, eskimek.	Ö	X	1
ırğan-	Sallanmak, kıpırdanmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
İ				
ic-	Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.	Ö, nomN	X	2
	İçki kullanmak.	Ö	nomN/ ensN	1+(1)=2
ihsān <i>kıl-</i>	Bağışta bulunmak, bağışlamak.	Ö, datN	X	2
iki say-	İkilemek, tekrarlamak, yinelemek.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
il-	Değmek, dokunmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
imre-	Gıpta etmek.	Ö	X	1
imren-	Kalkmak, hareket etmek.	Ö, ablN	X	2
iste-	İstek duymak, arzulamak.	Ö, nomN/akkN	lokN	2+(1)=3

iş bitir-	Bir işi iyi bir sonuca ulaştırmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
iş düş-	Birinin iş yapması gerekmek.	Ö	X	1
işle-	İçine girmek, etkilemek, nüfuz etmek.	Ö, datN	X	2
izini ele al-	İz sürmek, izlemek, arkasından gitmek, takip etmek.	Ö	X	1
İ, K				
ıabar-	(Sayılabilen nesneler için) sayısı artmak, çoğalmak, beklenenden fazla olmak, niceliği artmak.	Ö	X	1
	Şişmek, genişlemek.	Ö	X	1
ıabart-	Kabarmasını sağlamak, kabarmasına yol açmak.	Ö, akkN	X	2
ıaböl düş-	Kabul edilmek, onaylamak.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
ıaç-	Kendini göstermemek, rastlaşmamaya çalışmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
	Hızla koşup bir yere saklanmak.	Ö	datN	1+(1)=2
ıada savdur-	Kazayı, belayı uzaklaştırmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
ıadan-	Dayanmak, direnmek.	Ö, datN	X	2
ıakıııldaş-	(Tavuk ve kuşlar için) hepsi birden gıdaklamak.	Ö	X	1
ıal-	Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
ıaldur-	Yükseltmek.	Ö, nomN	X	2
ıalı-	Gitmek üzere yerinden ayrılmak.	Ö	X	1
	Oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak.	Ö	X	1
	Yukarı doğru yükselmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
	Uçmak, havalanmak.	Ö	X	1
kāmīl ilet-	Yetkinleştirmek, olgunlaştırmak.	Ö, nomN	X	2

kāmil ēyle-	Yetkinleştirmek, olgunlaştırmak.	Ö, nomN	X	2
қан қусдур-	(Birine) çok eziyet çektirmek.	Ö, datN	X	2
қан тере батур-	Kan ter içinde kalmak.	Ö	X	1
қан utdur-	Fazla eza ve cefa etmek.	Ö, datN	X	2
қап-	Birdenbire yakalayarak, çekerek almak.	Ö, nomN	ablN	2+(1)=2
	<i>mec.</i> Edinmek, sahip olmak	Ö, nomN	ablN	2+(1)=2
	Bir şeyin bir yerden çıkmasını sağlamak.	Ö, nomN, ablN	X	3
	Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmek.	Ö, akkN	X	2
кār ét-	Etki yapmak.	Ö, nomN, datN	X	3
қарал-	Kararmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
қары-	Yaşlanmak, kocamak, ihtiyarlamak.	Ö	X	1
қарыш-	İki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içine girmek.	Ö	datN	1+(1)=2
	Çevreyi kaplamak, çökmek.	Ö	X	1
қарма дут-	Karmalamak, yakalamak, tutmak, kavramak.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
қарп-	Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmek.	Ö, akkN	X	2
қаşд ēyle-	Amaçlamak, amaç olarak almak.	Ö, datN	X	2
қарşı gel-	Başkaldırmak.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
	Karşı karşıya gelmek, birden karşılaşmak.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
қарşıла-	Dışarıdan gelen bir kimseye karşılayıcı olarak çıkmak, istikbal etmek.	Ö, akkN	X	2
қарşıлаш-	Karşı karşıya gelmek, rastlaşmak.	Ö	X	1
қатлан-	<i>mec.</i> Hoş olmayan bir duruma, güç şartlara dayanmak, tahammül etmek.	Ö, datN	X	2

kavur-	Bir şeyi bir kabın içinde kendisinden başka bir malzeme koymadan pişirmek.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
kavza-	Bir şeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak.	Ö, akkN	X	2
kayım dur-	Sağlam durmak, rüşvet, yıldırma gibi durumlara karşı güçlü durabilmek.	Ö, datN	X	2
kayıt-	Bir şeyi yapmaktan vazgeçmek, bir karardan dönmek, nükûl etmek, rücu etmek.	Ö	X	1
	Kendini göstermemek, rastlaşmamaya çalışmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
kayna-	Çalkantı durumunda olmak, dalgalanmak.	Ö	X	1
kaynaş-	Çok kalabalık ve hareketli olmak, hareket etmek.	Ö	X	1
kazanıl-	Kazanma işi yapılmak.	Ö	X	1
kazdur-	Kazma işini yaptırmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=2
kert-	Sertçe sürtünmek.	Ö, akkN	X	2
kes-	Keskin bir aletle parçalamak suretiyle cinayet işlemek.	Ö, nomN/akkN	lokN	2+(1)=2
	Kati neticeye bağlamak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=2
kevcüt-	<i>mec.</i> Gevşetmek.	Ö, akkN	X	2
kevür-	<i>mec.</i> Gevşetmek.	Ö, akkN	X	2
kıçkır-	Kışnemek, (at) bağırır gibi yüksek ses çıkarmak.	Ö	X	1
kıja daş-	Fışkırarak akarsunun yatağından çıkarak çevresini kaplamak.	Ö	İ+ karşı	1+(1)=2
kıjılda-	Fışkırdamak, fışır fışır ses çıkarmak, fışirtı veya fısıltı sesi çıkarmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
kıjla-	Keskin, sert sesler çıkararak saldırmak.	Ö, datN	ablN	2+(1)=3
kıl-	Etmek, yapmak.	Ö, akkN/ nomN	X	2
kılıc çal-	Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.	Ö	datN,	1+(2)=3

			İ+ içün	
kılıc çalm-	Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.	Ö	X	1
kılıcla-	Çok sayıda insanı veya bir şeyi kılıçtan geçirmek.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
kımzan-	Yerinde hafifçe hareketlenmek, kımıldanmak.	Ö	X	1
kırıl-	Savaş, bulaşıcı hastalık sebebiyle çok sayıda insan ölmek.	Ö	X	1
kırkıl sep-	Kırgıl olmak, saç ve sakala ak düşmek.	Ö	X	1
kırp-	Hareket etmek.	Ö	X	1
kıy-	<i>mec.</i> Acımadan vermek, esirgememek, feda etmek.	Ö, datN	X	2
kıya bah-	Göz (veya gözünün) ucuyla bakmak, fark ettirmeden gözlemek, belli etmemeye çalışarak başını çevirmeden yandan bakmak.	Ö, datN	ablN	2+(1)=3
kol bud ol-	Bir işi yapamayacak durumda çaresiz kalmak, gücü tükenmek, bitmek, çökmek.	Ö	X	1
kon-	Kuş, kelebek, uçak, toz vb. bir yere inmek.	Ö, datN	X	2
konakla-	Yolculuk sırasında bir yerde durup geçici bir süre kalmak.	Ö	X	1
kop-	Meydana çıkmak, zuhur etmek, neşet etmek, çıkmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
	<i>mec.</i> Harekete geçmek, fırlamak, kalkmak.	Ö	X	1
kopub gel-	<i>mec.</i> Uzak bir yerden ayrılarak gelmek.	Ö	X	1
korh-	Kaygı duymak, endişe etmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
koy-	Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.	Ö, nomN/ akkN, datN	X	3
	Göndermek, bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek.	Ö, nomN	akkN	2+(1)=3
	Müsaade etmek, izin vermek, serbest bırakmak, salıvermek.	Ö, akkN/ nomN	datN	2+(1)=3

	Bırakmak.	Ö, akkN	X	2
koyul-	Koyma işine konu olmak.	Ö, datN	X	2
köç-	Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
köpük saç-	Çok kızmak, birdenbire öfkelenmek, feveran etmek.	Ö	X	1
kuşkuş-	(Tavuk ve kuşlar için) hepsi birden gıdıklamak.	Ö	X	1
kur-	Hazırlamak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=2
kurban eyle-	<i>mec.</i> Kendi çıkarı için birini veya bir şeyi feda etmek.	Ö, [akkN], datN	X	3
kurşan-	Beline kuşak, kılıç, kemer vb. şeyler bağlamak.	Ö, akkN	X	2
kurtar-	Bir canlıyı bir felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak.	Ö, akkN	X	2
kurtul-	İstenmeyen, sıkıntı veren, hoşlanılmayan bir kimseden, bir yerden, bir durumdan uzaklaşmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
kurul-	Yapılmak, inşa edilmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
kuşla-	Kuş avlamak, kuş yakalamak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
kuytulan-	Bir yere girip sığınmak.	Ö	X	1
kürele-	Bir şeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak, itelemek.	Ö	ablN	1+(1)=2
M				
ma'âş eyle-	Geçinmek, yaşamak için gerekeni sağlamak.	Ö	ensN	1+(1)=2
mahrûm kal-	Yoksun kalmak.	Ö	X	1
maşlahat gör-	İstişare etmek, danışmak.	Ö, İ+ ileñ	X	2
mavulcun-	“Mav” diye ses çıkarmak.	Ö	X	1
meleş-	Birlikte melemek.	Ö	İ+ karşı	1+(1)=2
menzil kes-	Gereken yere ulaşmak, katetmek.	Ö	lokN	1+(1)=2

mesken èyle-	Mesken tutmak, yerleşmek.	Ö, lokN	X	2
mev'ize èyle-	Nasihat etmek, öğüt vermek.	Ö, datN	X	2
min-	Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.	Ö, akkN	İ+ içün	2+(1)=3
minil-	Binme işi yapılmak.	Ö	X	1
moval[da]t-	Böğürtmek, bağtırmak.	Ö	X	1
N				
na'lat-	Hayvanın ayağına nal çaktırmak.	Ö, nomN	ablN, lokN	2+(2)=3
na'ra çek-	Yüksek sesle uzun uzun haykırmak.	Ö	X	1
necât vèr-	Azat etmek, kurtarmak.	Ö	datN	1+(1)=2
nefes çek-	Havayı ciğerlerine çekmek, soluk almak.	Ö	X	1
nèyle-	Ne yapmak?	Ö	lokN	1+(1)=2
O				
oğurlan-	(Bir işi) başkalarına sezdirmeden yapmak.	Ö	X	1
oğran-	Okramak, (at) mırıltı şeklinde kişnemek.	Ö	X	1
oğu-	Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.	Ö, nomN	X	2
oğu-	Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.	Ö, nomN/ akkN	X	2
ol-	Bir ad veya sıfatın belirttiği durumu almak.	Ö	lokN	1+(1)=2
	Bulunmak.	Ö, lokN	X	2
	Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak.	Ö, nomN	X	2
om[u]r-	(Kemik v.b. sert şeyler) kırmak.	Ö, nomN	X	2
omrıl-, omrul-	Çöktürmek.	Ö, nomN	ablN	2+(1)=3

ortal-	Orta yaşına varmak, orta yaşlı olmak.	Ö	X	1
osal bah-	Küçümsemek, önemsememek, önemsiz görmek.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
otla-	Hayvan, dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak vb.ni yemek, yayılmak.	Ö	X	1
otur-	Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
oy-	Bıçaklayarak yaralamak.	Ö, akkN	X	2
oyan-	Uyku durumundan çıkmak.	Ö	X	1
oyına gir-	Oynamaya başlamak.	Ö	lokN	1+(1)=2
oyna-	Kımıldamak, hareket etmek.	Ö	X	1
oynat-	Kımıldamasına yol açmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
Ö				
ödin yar-	(Birinin) ödünü koparmak veya patlatmak, çok korkutmak.	Ö	X	1
ögren-	Alışmak.	Ö	X	1
ögün-	Kendi kendini övmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
öl-	Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.	Ö	datN	1+(1)=2
öldür-	Bir canlının hayatına son vermek.	Ö, akkN/nomN	ensN, lokN	2+(1)=3
ölezür-	Ölecek hâle gelmek, zayıflamak, gücünü kaybetmek.	Ö	X	1
ölkelen-	Ülke açmak, savaşarak bir ülkeyi ele geçirmek, topraklarına katmak.	Ö, akkN	X	2
öğürt-	İleri geçmek, takaddüm etmek.	Ö	X	1
ört-	Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak	Ö, akkN	X	2
öt-	Geçmek, aşmak.	Ö	X	1
P				

parıldat-	Parıldamasını sağlamak.	Ö, nomN	X	2
pas eglen-	<i>mec.</i> Pas tutmak, çalışamaz duruma gelmek.	Ö	datN	1+(1)=2
perçin ét-	Olduğu yere mıhlamak, durdurmak, kıpırdatmamak.	Ö, datN	ensN	2+(1)=3
peydâ ol-	Çıkmak, ortaya çıkmak, oluşmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
pişdür-	<i>mec.</i> Olgunlaştırmak.	Ö	X	1
pozul-	<i>mec.</i> İyi ve değerli niteliğini yitirmek.	Ö	X	1
pörtle-	Göz, çeşitli sebeplerle açılmak, dışarıya doğru fırlamak.	Ö	X	1
R				
râst gel-	Düşünmediği, ummadığı hâlde karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek.	Ö, datN	X	2
ruḥşat vër-	İzin vermek, müsaade etmek.	Ö, datN	X	2
S				
şabır kıl-	Sabır göstermek, sabırlı davranmak.	Ö	datN	1+(1)=2
sağın-	Olabileceği düşünülen kötülöklere karşı önlemler almak.	Ö	X	1
saḥla-	Korumak, muhafaza etmek.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
	Elinde bulundurmak, tutmak.	Ö, lokN	X	2
saḳın-	Düşünmek, düşünceye dalmak, düşünüp taşınmak.	Ö	X	1
sal-	Göndermek, sevk etmek.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
	Yaymak, sermek.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
	Düşürmek, atmak.	Ö, akkN	datN/ lokN, ensN	2+(2)=4
	Koymak, katmak, eklemek.	Ö, nomN	X	2
	Saklamak, gizlemek.	Ö, akkN	X	2

	Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak, vurmak.	Ö, datN	nomN	2+(1)=3
	Atmak, savurmak, uzaklaştırmak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
	Bırakmak, terk etmek.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
salla ur-	Tokat atmak veya patlatmak, el içi ile vurmak.	Ö, datN	X	2
san-	Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek, zanneylemek.	Ö, nomN	X	2
sanc-	Saplamak, batırmak.	Ö, akkN	X	2
saral-	Sararmak, sarı olmak, rengi sarıya dönmek.	Ö	X	1
savaş düş-	Savaş açmak veya ilan etmek, savaş durumuna geçmek.	Ö, lokN	X	2
savaş sal-	Savaş açmak veya ilan etmek, savaş durumuna geçmek.	Ö, datN	X	2
savuş-	<i>mec.</i> Haber vermeden sessizce gidivermek, kaçmak.	Ö	X	1
say-	<i>mec.</i> Kabul etmek.	Ö, akkN	X	2
saydur-	Sayma işini yaptırmak, sayısını buldurmak, sayı belirterek sonuç almak.	Ö, akkN	X	2
sayra-	Şakılamak, ötmek, cıvıldamak.	Ö	X	1
segir-	Koşmak, seğirtmek.	Ö	datN/ nomN	1+(1)=2
segirt-	Koşturmak.	Ö	akkN/ lokN	1+(1)=2
	Saldırmak, akın etmek, çapmak, çapul için hücum etmek.	Ö	datN	1+(1)=2
	Savurmak, şiddetle döndürerek sallamak, kaldırarak vurmak.	Ö, nomN	datN	2+(1)=3
seksen-	Ürpermek, birdenbire ürküp sıçramak.	Ö	X	1
sepil-	Serpme işine konu olmak.	Ö	X	1
sevin-	Sevinç duyma.	Ö	lokN	1+(1)=2

sevken-	Uzanmak, yatmak, yaslanmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
seyre çık-	Bir yerden başka bir yere gitmek için yola çıkmak.	Ö	datN, ensN	1+(2)=3
sezirgen-	Sezmek, açık bir kanıt olmaksızın, olmuş veya olacak bir şeyi anlamak, kestirmek, hissetmek.	Ö	X	1
sıçra-	Ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak.	Ö	lokN/ ablN	1+(1)=2
sıçraş-	Hep birlikte ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak.	Ö	X	1
sıçrat-	Sıçrama işini yaptırmak.	Ö	datN, ablN	1+(2)=3
sın-	Kırılmak, şikest olmak, münkesir olmak.	Ö	X	1
sınal-	Denenmek, tecrübe edilmek.	Ö	X	1
sındır-	Kırmak, parçalamak.	Ö, akkN	ablN	2+(1)=3
sıyarlan-	Bir şeyden güç almak, güvenmek, istinat etmek.	Ö, datN	X	2
sin-	Hiç çıkmayacak veya güç çıkacak biçimde işlemek, nüfuz etmek.	Ö, datN	X	2
sindür-	Yenilen besin maddesini sindirim sisteminde gereken değişikliklere uğratarak kana karışabilir bir duruma getirmek, hazmetmek.	Ö, akkN	X	2
siğir çek-	Hareket edemez duruma getirmek için vurup ayak sinirlerini kesmek.	Ö	X	1
sitem çek-	Eziyet, cefâ, zulüm çekmek.	Ö	X	1
şolud-	Nefes aldırarak, nefes almaya fırsat vermek.	Ö	X	1
sorul-	Sorma işine konu olmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
soy çek-	Soy soylamak, soy düzmek.	Ö	X	1
soy yêtür-	Soy soylamak, soy düzmek.	Ö	X	1
soy-	Derisini yüzmek, derisini soymak, sıyırmak.	Ö, akkN	X	2

soydur-	Derisini yüzdürmek, derisini soydurmak.	Ö, akkN	X	2
soyla-	Tahkik etmek, araştırmak, aslını aramak.	Ö, akkN	X	2
sög-	Onur kırıcı, çoğu basmakalıp kaba sözler söylemek, küfretmek.	Ö, akkN	X	2
sögül-	Sövme işine konu olmak.	Ö	X	1
sök-	Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
	Bir şeyi bağlı bulunduğu, tutturulmuş olduğu yerden güç kullanarak veya gevşeterek ayırmak; çekip ayırmak.	Ö, akkN/ablN	X	2
	Örölmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırmak.	Ö, nomN	X	2
sökdür-	Örölmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırtmak.	Ö, ablN	X	2
sölet-	Bir şey üzerine konuşturmak.	Ö, akkN	ensN	2+(1)=3
sömür-	<i>mec.</i> Bir şey bırakmamak üzere her şeyi yok etmek, tüketmek.	Ö, nomN/ akkN	X	2
	(Sıvı içecekler için) hızla çekerek içmek, dudaklarını yapıştırarak emmek, emercesine içmek, somurmak.	Ö, nomN	X	2
söyle-	Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.	Ö	akkN/ İ+ kimi	1+(1)=2
söylen-	Söyleme işi yapılmak.	Ö, datN	lokN	2+(1)=3
söyleş-	Bir işin nasıl yapılması gerektiği konusunda konuşmak, müzakere etmek.	Ö	lokN, ensN	1+(2)=3
	Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.	Ö, nomN	X	2
söze gel-	Söze başlamak, konuşmaya başlamak, bir konuya girmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
sülen-	Daima yemek peşine düşmek, yemek aramak, yemek olan yere gitmek.	Ö	X	1
sün-	Koşmak.	Ö	X	1

sür-	Olmaya devam etmek.	Ö	ensN	1+(1)=2
	Bir kimseyi, ceza olarak yaşadığı yerden uzak başka bir yerde oturmaya mecbur tutmak, sürgün cezası vermek, kovmak, uzaklaştırmak, taretmek.	Ö, nomN	ablN	2+(1)=3
sürç-	Yürürken yanlış adım atıp dengesini yitirmek.	Ö	X	1
sürül-	Bir yere sürülmek, gönderilmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
süsül-	Buynuzla vurulmak, dürtülmek.	Ö, nomN/datN	X	2
süzül-	Akmak.	Ö	X	1
Ş				
şak-	Güçlü tesir etmek, vurmak.	Ö, akkN	X	2
şakıd-	Vurdurmak, tutturmak, yakalatmak.	Ö, datN, akkN	X	3
şakılda-	Şakırdamak, “şakır” diye ses çıkarmak.	Ö	X	1
şehîd ol-	Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
şirincin-	Dadanmak, alışmak.	Ö	X	1
şişle-	Birine veya bir şeye şiş saplamak, şiş batırmak.	Ö, akkN, datN	X	3
şorla-	Şorul şorul, şarıl şarıl akmak, çok ve bol akmak.	Ö	X	1
şu'lele-	Yanmak, aydınlatmak, ışıklandırmak.	Ö	X	1
T				
talan sal-	Talan etmek, yağmalamak.	Ö, datN	X	2
talan-	Yağmalanmak, yağma edilmek.	Ö	X	1
tanı-	Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlama.	Ö, akkN	X	2

tanu-	Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaştığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlamak.	Ö, nomN	X	2
ta‘rif ét-	Tanımlamak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
tep-	Depmek, hücum etmek, saldırmak, (atı) ileri sürmek.	Ö	akkN	1+(1)=2
tepin-	Şiddetli hareket etmek, saldırmak, çırpınmak, tepinmek.	Ö	X	1
tepret-	Kimildatmak, sarsmak, harekete getirmek.	Ö, akkN	ablN, datN	2+(2)=4
tergîb ét-	Birleştirmek, bir araya getirmek.	Ö, datN	X	2
tik-	Yapı kurmak, inşa etmek.	Ö, akkN/nomN	lokN	2+(1)=3
	Bir cismi dik olarak durdurmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
	Birini bir şeyin başına getirmek.	Ö, nomN, datN	lokN	3+(1)=4
	Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak.	Ö, nomN	X	2
tikdür-	Dikme işini yaptırmak.	Ö, nomN	datN, ablN	2+(2)=4
tikil-	Dikme işi yapılmak.	Ö, datN	ablN	2+(1)=3
til-	<i>mec.</i> Ortasından, içinden geçmek.	Ö, akkN	X	2
tîr-bārân ét-	Ok yağdırmak, oku aralıksız ve ısrarlı bir biçimde atmak.	Ö, akkN	X	2
toḥun-	Hafifçe değmek.	Ö, datN	X	2
	Kapmak, tutmak.	Ö, akkN	X	2
toḳtaşdur-	Tutundurmak, tutup bırakmamak, dayandırmak.	Ö, akkN	lokN	2+(1)=3
tozat-	Savurmak, havaya atıp dağıtmak, saçmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3

tozut-	Savurmak, havaya atıp dağıtmak, saçmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
tök-	Tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
	Akıtmak, düşürmek.	Ö, akkN	X	2
	Yavrulamak, (hayvan) doğurmak.	Ö, akkN	X	2
tökül-	Dökme işi yapılmak veya dökme işine konu olmak.	Ö	X	1
	Kaplamak, yayılmak.	Ö	X	1
	<i>mec.</i> Kır, sokak vb. yerlerde insanlar çokça birikmek.	Ö	ablN	1+(1)=2
tuş ol-	Rast gelmek, isabet etmek, musadif olmak, karşılaşmak.	Ö, datN	X	2
tüfan sal-	Korku salmak, korkutmak.	Ö, datN	X	2
tüken-	Bitmek, sona ermek, kalmamak.	Ö	ablN	1+(1)=2
U				
ucal-	Yücelmek, yükselmek, yüce bir duruma gelmek.	Ö, datN	ablN	2+(1)=3
uç-	Kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak.	Ö	ablN	1+(1)=2
uçur-	(Birinin) kellesini uçurmak, kafasını keserek koparmak.	Ö	X	1
uğra-	Kötü duruma konu olmak, rast gelmek.	Ö, datN	X	2
‘uhdesinden çık-	Sözünden çıkmak, birinin isteklerine, öğütlerine, sözlerine uyarak davranmamak.	Ö	X	1
ulal-	Büyümek, yetişmek, yaşlanmak.	Ö	X	1
ulaşdur-	Yetiştirmek, eriştirmek.	Ö, datN	X	2
ulat-	Birleştirmek, yetiştirmek.	Ö, akkN	X	2
ululan-	Büyümek, yetişmek, yaşlanmak.	Ö	X	1

ur-	Batıcı veya kesici cisimleri saplamak.	Ö, akkN	ensN/ lokN	2+(1)=3
	<i>mec.</i> Mahvetmek, bir kimseyi iyice kötülemek.	Ö	X	1
urla-	Çıkmak, yükselmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
ut-	Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek.	Ö, nomN/ akkN	lokN	2+(1)=3
utan-	Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, mahcup olmak.	Ö	X	1
utdur-	Yutma işini yaptırmak veya yutmasını sağlamak.	Ö, nomN, datN	X	3
uy-	Uyku durumunda olmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
Ü				
üktür-	Ezmek, üstüne basarak veya bir şey arasına sıkıştırarak yassılaştırmak.	Ö, nomN	X	2
üret-	Aynı türden canlıları çoğaltmak.	Ö, akkN	X	2
ürki sal-	Korku salmak, korkutmak.	Ö, datN	X	2
ürkü şal-	Korku salmak, korkutmak.	Ö, datN	X	2
ürkü sal-	Korku salmak, korkutmak.	Ö, datN	X	2
üşen-	Tedirgin olmak, çekinmek, ihtiraz etmek, korkmak.	Ö	ablN	1+(1)=2
üşet-	Ufalamak, parçalamak.	Ö, nomN	X	2
V				
var-	Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak.	Ö, datN	X	2
	Yürümek, gitmek, hücum etmek.	Ö, datN	X	2
vaşf kıl-	Nitelendirmek, anlatmak, tabir etmek.	Ö	X	1
vêr-	Sahip olmasını sağlamak.	Ö, nomN/ akkN	datN/ ablN/ ensN	2+(1)=3
	Bırakmak veya bağışlamak.	Ö, nomN	datN, ablN	2+(2)=4
	Feda etmek.	Ö,	lokN	2+(1)=3

		akkN		
Y				
yağ-	Yağmur, kar, dolu gökten düşmek.	Ö	X	1
yağdur-	Yağmasını sağlamak.	Ö	X	1
yahın-	Yanmak, ısıldamak, parıldamak, parlamak.	Ö	X	1
yalabı-	Parlamak, parıldamak, lemean etmek.	Ö	X	1
yalp-	Parlamak, parıldamak, lemean etmek.	Ö	X	1
yalvar-	Birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek.	Ö, datN	X	2
yalvart-	Yalvarma işini yaptırmak.	Ö, datN	X	2
yan-	Isı, ışık veren bir konuma geçmek.	Ö	lokN, İ+ kimi	1+(2)=3
	Ateş durumuna geçmek, tutuşmak.	Ö	X	1
yan vër-	Yan çizmek, uzak durmak, arka çevirmek, kaçınmak.	Ö	X	1
yanaş-	Bir şeyin, bir kimsenin yanına gelmek.	Ö	X	1
yapıl-	Kapanmak, örtülme, seddolunmak.	Ö	ensN	1+(1)=2
yapun-	Kendine yapmak veya kendi için yaptırmak.	Ö, akkN	X	2
yar-	Derin yara açmak.	Ö, nomN	X	2
yara-	Bir şey yararlı olmak, yarar sağlamak.	Ö, datN	X	2
yarat-	Allah, olmayan bir şeyi var etmek.	Ö, akkN	X	2
yaşa-	Sağ olmak.	Ö	nomN	1+(1)=2
	Görüp geçirmek, başından geçmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
yat-	Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.	Ö	lokN, İ+ kimi	1+(2)=3
	Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek.	Ö	X	1
yavaşıt-	Yavaşlamasını sağlamak, yavaşlamasına yol açmak, hızını kesmek.	Ö, nomN	X	2

yayhan-	Çalkanmak, kımıldamak.	Ö	X	1
yayla-	Yaylada yaz mevsimini geçirmek.	Ö, akkN	X	2
yaz-	Açmak.	Ö, akkN	X	2
yè-	Ağızda çiğneyerek yutmak.	Ö, nomN/ akkN	X	2
	Harcamak, tüketmek, bitirmek.	Ö, nomN	X	2
yèdür-	Yemesini sağlamak.	Ö	X	1
yèlten-	Bir işe girişmek heves etmek, meyletmek.	Ö	X	1
yèmlen-	Yemleme işi yapılmak.	Ö, nomN	X	2
yènc-	Yasıltmak, yapıştırmak, çekip sıkıştırmak.	Ö, nomN	X	2
yèncdür-	Yasıltmak, yapıştırmak, çekip sıkıştırmak.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
yère ur-	Kötü bir duruma sokmak.	Ö, akkN	X	2
yèrlen-	Yerleşmek, yurt edinmek.	Ö, nomN	lokN	2+(1)=3
yèri-	Yürümek.	Ö	X	1
yèri getür-	Yeri gelmek, sırası gelmek, zamanı uygun olmak.	Ö	X	1
yèrit-	Yürüme işini yaptırmak, yürümesini sağlamak.	Ö, akkN	datN	2+(1)=3
yèriş èt-	Dövüş, kavga etmek.	Ö	datN, ablN	1+(2)=3
yèt-	Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak.	Ö	datN	1+(1)=2
yètiş-	Ulaşmak, ermek, varmak, vasıl olmak.	Ö	datN	1+(1)=2
	Üremek, büyümek, olmak.	Ö	datN	1+(1)=2
yètür-	Ulaştırmak, eriştirmek, ıblağ etmek, vasıl etmek.	Ö, akkN/ nomN	datN, lokN	2+(2)=4
	Yetiştirmek, büyütüp yetiştirmek.	Ö, nomN	X	2
yılı-	İnsan, hayvan, ağaç, vb. devirmek.	Ö,	lokN	2+(1)=3

		nomN		
yıhıl-	Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek.	Ö	X	1
yıkıl-	Hasta bitkin, perişan olmak.	Ö	X	1
	Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek.	Ö	X	1
yıl-	Parıldamak, parlamak, ışık saçmak.	Ö	X	1
yitür-	Esirmek, sarhoş olmak, aklını kaybetmek, delirmek, kendinden geçmek.	Ö	X	1
yola düş-	Yola çıkmak, bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek.	Ö	datN	1+(1)=2
yola gir-	Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek.	Ö	X	1
yoldan çık-	Belli bir yol izleyen taşıtlar herhangi bir sebeple yolundan ayrılmak, gitmez olmak.	Ö	X	1
yoldan kal-	Birtakım sebeplerden olayı yolda ilerleyememek, gideceği yere varamamak.	Ö	X	1
yolla-	Göndermek.	Ö, akkN, datN	X	3
yort-	Koşmak, devamlı yol yürümek, sefer etmek.	Ö	akkN	1+(1)=2
yorul-	Yorgun duruma gelmek.	Ö	X	1
yumruk ur-	Yumruk atmak, yumruk ile vurmak.	Ö	X	1
yumşan-	Yumuşamak, hilim ve mülayemet kesbetmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
yumşat-	Yumuşatmak, hilim ve mülayemet kesbetmek.	Ö	lokN	1+(1)=2
yürek köp-	Aşırı acımak, yüreği parçalanmak.	Ö	X	1
yürek yar-	Çok korkutmak.	Ö	X	1
yüz ağırt-	Beğenilir iş yapmak, iş ve davranışlarıyla yakınlarını övünmesine sebep olmak.	Ö	lokN	1+(1)=2
yüz çevir-	İlgi göstermemek, ilgilenmemek.	Ö	X	1

yüze yétür-	Tamamlamak, sona erdirmek, işi bitirmek, yapmak.	Ö, akkN	X	2
--------------------	--	------------	---	---